

4776

Nizam College. 110
పరిశోధన

(సారస్వత ద్వితీయ పత్రిక)

H. Gopal Krishna Rao M. A.
Lecturer in Telugu,
Nizam College, Hyderabad-Dn.

మనః - వసంతం

7

క రూపాయ

ప్రెస్-

అనుక్రమణిక

— :: —

విషయం	పుట.
మనవిమాటలు	... 1
దండకవాఙ్మయము శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు	.. 2
ఆంధ్రనాటకపితామహుని హాస్యరసపోషణ	
శ్రీ నివాకర్ణి వేంకటాచలభానిగారు	. 7
సవపురాణం - తమిళపరివర్తనం శ్రీమణి ఆదిలక్ష్మీగారు	... 12
తమిళవాఙ్మయపరిచయము శ్రీ చిల్ల రాధాకృష్ణశర్మగారు	... 20
ఉత్పరిహాస శం - ఆశ్వాసాదిపద్యాలు	
శ్రీ తిమ్మావఙ్మల కోదండరామయ్యగారు	... 23
ఆంధ్ర దేశశాసనపరిచయ : శ్రీ గడియారం రామకృష్ణశర్మగారు	.. 29
సశీలవిందు : శ్రీ జి. ఎస్. శర్మగారు	... 31
ఉన్నపాతాలు - సంస్కరణ పాశోధకుడు	... 39
అలంకారవిచారిము : శ్రీ కళామిమి శేషశర్మగారు	... 41
రసరామకీయకం శ్రీ బులుసు వేంకటరామయ్యగారు	. 44
కవినంజవనీలక్ష్మణవిశేషములు శ్రీ రా. వి. నారస్వామిశర్మగారు	... 53
అనుమందికథ : పంక్తి_ర్థ : శ్రీ వేటూరి ఆనందమూర్తిగారు	... 57

పుటి 2.

సంపాదకుడు :

సంయుక్త సంపాదకుడు :

సంచిక

తిరుమల రామచంద్ర

తిమ్మావజ్జుల కోదండరామయ్య

మనవిమాటలు

బ్రిటీషల జరిగిన రెండు సంగతులలో ఒకటి హర్షించ దగినది; మరొకటి హర్షించ దగనిది.

మొదటిది కీర్తికేసులు శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి 'ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర' నేటి తెనుగుసారస్వతంలో ఉత్తమోత్తమంగా పరిగణితమై బహుకృతం కావడం; ఇది ఆంధ్రులకు గర్వహేతువు.

రెండవది అంతరాంతరాల్లో అణగిఉన్న ఈర్ష్యాద్వేషాలకు సాహిత్యరూప మిచ్చి కింవదంతులు, అపవాదాలు కల్పించే చిత్తవృత్తి.

అదేమి దైవదుర్మిలసితమో! కావ్యాంకర్తృత్వాన్ని శంకించడం, కవులపై అపవాదు మోపడం మనకు శతాబ్దులుగా అలవాటు.

భారతం నన్నయ రచన కాదు; అతని కన్నడమిత్రుడు నారాయణభట్టు రచించినది. కవిజనాశ్రయకర్త మల్లయరేచన కాదు; భీమన. భాస్కరరామాయణం రచించినది హాళక్కి భాస్కరుడా? మంత్రి భాస్కరుడా? రంగనాథరామాయణం రంగనాథునిదే కాని గోనబుద్ధారెడ్డి ఎలా చెప్పగలడు? క్రీడాభిరామం శ్రీనాథుడు చెప్పి, వల్లభార్యుని పేరు పెట్టినాడు. వల్లభార్యుడు అంతటివా డయితే మరొక రచన ఏదీ? బుద్ధి తెలిసినప్పటినుంచి యుద్ధాలతో గడపినకృష్ణరాయలు ఆముక్త మాల్యదను అల్లగలడా? పెద్దన పాండిత్యప్రకర్షే అది. ఉత్తరరామాయణం చెప్పిన వాడు పుష్పగిరి తిమ్మనార్యుడా? కంకంటి పాపరాజా? చిన్నయసూరి "మును మదుపజ్జంబు" అని బాలవ్యాకరణం స్తోపజ్జంగా చెప్పుకున్నాడు. కాని శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి సంస్కృతకారికలను 'కాపీ' కాట్టినవాడే! - ఇలాటిదే నేడు కన్యాశుల్కకర్తృత్వంపై చెలరేగినకుశంక.

కింవదంతులపై కుతూహలం కలవారు ఈ కుశంకలను హర్షిస్తూ రేమోగాని, సాహిత్యమర్మజ్ఞులై ననహృదయు లెవరూ సంతసించరు; సహించరు.

దండకవాఙ్మయము

శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు

ప్రింద్రవాఙ్మయచరిత్రలో పరిశోధనకు మిగిలిన కాఖలలో దండకవాఙ్మయకాఖ యొకటి. తెనుగుభాషలో దండకములు నన్నయ మొదలుగా ¹నీనాటివఱకును వర్ణించునో యున్నవి. కాని ప్రత్యేకపరిశ్రమ చేయబడిన కాఖగా నిది పరిగణితము కాక పోవుటచేత నా పరిశ్రమ జరుగలేదు. నేడు శతకములు, యక్షగానములు మొదలగు దేశీరచనాకాఖల చరిత్రయందు ప్రత్యేకపరిశ్రమ జరుగుచున్నది గాన, నీ కాఖాచరిత్రమును 'పరిశోధన' మూలమున వీలైనంతవఱకు నివేదించును.

దండక మొక వృత్తభేదము. కాని యిది యిరువదియారక్షరములకు మించిన పాదములు గలది యగుటచేత ఉద్ధరమాలావృత్తములలో పరిగణిత మైనది. దండకము సంస్కృతభాషలోను, తెనుగుభాషలోనే కాక, తమిళ, కన్నడ, మలయాళ ద్రవిడ భాషలయందున్నవి. కాని తెనుగుభాషయందు దీని వృత్తమున కున్న ప్రాచుర్యము గాని ప్రసిద్ధి గాని మరే భాషలకు లేదని చెప్పవచ్చును. తెలుగుభాషలోని మహాకావ్యములందు దీని కన్పట్టవు. మఱియు ప్రత్యేక

ముగా దండకవృత్తముతోనే, ఒక కథ గాని, మఱియొక వృత్తాంతము గాని మొదలనుండి నుడివఱకు గ్రంథరూపముగా రచించు పదతి తెలుగుభాషలో కలదు. కాని తక్కిన భాషలయందు దీని మృగ్యము. మొదట నాయా భాషలయందు దండకలక్షణము లెట్లున్నవో వివరించుచున్నాను.

సంస్కృతదండకములు - వాని లక్షణములు

క్రీస్తుశకము 725 ప్రాంతమున నున్న భవభూతి మహాకవి తన మాలతీమాధవములో పంచమాంకమున (28) కాపాలికునిచేత నొక దండకమును చెప్పించినాడు.² ఈ దండకము ప్రారంభమున రెండు నగణములు, ఆపేనుక 16 రగణములు గలవు. ఇందు 54 వర్ణములు, 4 పాదములు గలవు. ³ మాలతీమాధవ చ్ఛందోవివరణములో దీనికి సంగ్రామ దండక మనుపేరున్నట్లు చెప్పబడియున్నది. అప్పకవి చెప్పిన దండకభేదములలో నీకేరు లేదు. అందు రెండు నగణములపై 14 రగణములవఱకు గల దండకములే యున్నవి. ఇవి 16 రగణములు

1. దండకరచన యీనాడు లుప్తమైన దమటకు నాధారము లేదు. రెండు మూడేండ్ల క్రిందటనే శ్రీ కలంగోడు అశ్వత్థనారాయణరావుగారు దండకరామాయణము (వాఙ్మయములో కల్గి పెద్దదండకము) వెలువరించినారు. దానినిగూర్చి ముందు తెలియగలదు.

2. "ప్రచలితకరికృత్రిపర్యంత చంచన్నభాషాతథిశ్నేందునివ్యందమానామృత శ్లోకజీవితకృపాలావళిముక్తచండ్రావహసక్రిసదృశి భూతప్రవృత్తస్తతి | శ్వసదనీతిభుజంగ భోగాంగద గ్రంథినిష్పీడన స్ఫారపుల్లత్ఫణా పీతనిర్వణ్విషజ్యోతి రుజ్జుంభణోద్దామర వ్యస్తవిస్తారిదోః ఖండపర్వాసి తక్ష్మాధరం జ్వలదనల పిశంగనేత్రచ్చటా సాఢభీమాత్తమాంగ భమిత్ప్రిస్తుతాలత చ క్ర క్రియాన్యూత దిగ్భాగముత్తుంగ ఖట్వాంగ కోటిధ్వజోద్భూతి విక్లిప్త తారాగణం ప్రముదిత కటపూతలోత్రాల వేతాల తాలీస్ఫుటత్కర్ణ సంభ్రాంత గోరీఘనా న్నేషహృవ్యన్య నత్ర్యుంబకాంబి వస్తాండవమ్ దేవిభూయా దభీప్యైచహ్వాప్యైచనః "

3. Malati Madhava. Edited by R. D. Karmakar. A Note on metre P. 336, Poona 1935,

కావున నప్పకవి చెప్పని దండకభేదము లింకను గల వని యెన్నవగును. ఈ దండకభేదములు వృత్తారత్నాకరమున గలవు.

శ్యామలాదండకము

పై దండకము తరువాత సంస్కృతభాషలో మిగుల ప్రచారము చెందినది శ్యామలాదండకము. ఇది తెలుగుదేశముననే కాక తమిళదేశము లోను, ముఖ్యముగా మళయాళదేశమునను

చాల ప్రచారమున నున్నది. ఈ దండకమును కాళిదాసు రచించినట్లుగా కాళిదాసు చరిత్ర ప్రకరణము, భోజప్రబంధము మున్నగుగ్రంథములయందున్నది. ఆంధ్రకవి పండితలోకమున గూడ నిది కాళిదాసురచనగానే వ్యాప్తిలో నున్నది. క్రీస్తుశకము 1400 ప్రాంతమున జక్కనకవి విక్రమార్కచరిత్ర (2-5!) లో నీ దండకము ననుసరించి కాళిదండకము రచించి యున్నాఁడు.

శ్యామలాదండకము

“జయ జననీ సుధాసముద్రాంతరదృశ్యణీ...
దీప్తసంరూఢ బిల్వాటపీమధ్య కల్పమాన్రు
కల్పకాదంబకాంతార వాసప్రియే కృత్తి
వాసప్రియే... పేమకుంభోపమోత్సంగభారా
వనప్రే త్రిలోకావనప్రే.....నమ్రదిక్పల
సీమంతినీకుంతలస్థిగ్ధనీలప్రభాఖంజ సంజాత
దూర్వాంకురా శంకిసారంగ సంయోగరింఖన్న
భేందూజ్వలే.....”

శ్యామలాదండకము కాళిదాసు కృతమని తంజావూరి రఘునాథ నాయకుఁ డిట్లు ద్వీపద నలచరిత్రలో వ్రాసి యున్నాఁడు.

“శ్యామలకరుణాకటాక్షసంలబ్ధి
కోమలకవితానిగుంధగవిలాసు
కాళిదాసు గణించి.....”

క్రీస్తుశకము 16 వ శతాబ్దప్రథమపాదమున నిట్టి ప్రవాద మున్నను నా వెనుక పరిశోధనల వలన శ్యామలాదండకము ‘పురాంతక కవి’ రచించినట్లు స్పష్టపడినది.¹ దీనిని తొలుత నెఱుక పఱచినవారు పరిశోధక పరమముఖులు శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు.²

ఈ పురాంతకుఁ డనుకవి క్రీస్తుశకము 1011 లో భోజమహారాజు కాలములో నున్నవాడు. సర్వముగ శాస్త్రుతిపర మైన శ్యామలాదండకము రచించి, యాతనివలన నుఱుగహరములను

కాళీదండకము

“జయ జయ జగదంతరానందమూరే శతా
నందసంస్తుత్యకీర్తే, నమద్దివ్యసీమంతినీకాంత
సీమంతసంక్రాంతసిందూరబాలాతప ప్రస్ఫుర
త్పాదపంకేయపే పేమకుంభోపమోత్సంగభ
వత్కోరుహే...సుధాసాగరాంతర్యణి ద్వీప
నీపాటనీ పాటనీ వాటికాకల్ప కల్పద్రుమ
ప్రాంత చింతామణి శ్రేణికా శేహసీమా
శివాకార.....”

బహుమతిగాఁ బడసెను. దీనికికాసనప్రమాణమే గలదు. కాని నేటివఱకు నీవిషయము సాహిత్య పరిశోధకుల కెఱుకపడ లేదు.

ఈ దండకము వెనుక శృంగారవైషధమున శ్రీనాథమహాకవి వ్రాసిన సంస్కృతభాగవత దండకము పేర్కొనబడినది మూలములో శ్లోకరూపమున నుండగా వానికి దండక రూపము నిచ్చి స్తోత్రముగా చేసిన శ్రీనాథుని ఛందఃశిల్ప మెంతయు ప్రశంసనీయము.

వృత్తరత్నాకరము తృతీయాధ్యాయమున దండకలక్షణ మిట్లు నిర్వచిత మైనది.

“ఇదానీం గమవృత్త ప్రసంగేన సమవృత్త రూపాన్ దండకా నాహః—

“యది హి న యుగళం తతః సప్తరేఖా
స్తదా చండవృష్టిప్రసాతో భవేద్దండకః,
.....

1. దీనిని కృష్ణమాచార్యులవారి రచనవదించినారు. History of Classical Sanskrit Literature. M. Krishnamachariar. 504 Page 492.

2. 1916-1917 సంవత్సరాది సంచికలో నీ విషయమై తెలిపినారు,

శూన్ పుషులూర్ మేవియ పుణ్ణియనే.

1 బరువనై యు ములాదునరాదుర్
ముచ్చిత్తు ముట్టత్తు శేవినై
విరువరై మూవరైయు మెన్మేలేవి
యిల్లాద తరవణు త్రాయ్క్కైలే నేల
క్కరువరై శూక్రకాన లిలంక వేందన్
కడున్ తేర్క్క దోడామై క్కొల్ శెట్రు
పారువరై యాయున్నడిక్కై పోదుఘింజేన్.
శూంబుళులూర్ మేవియ పుణ్ణియనే.
వైదానికి తాండకమని పేరు. ఇట్టి ఛందస్సునే
ఆప్పరుస్వామి యనుశివభక్తుడు నాయనారు
(ఇతనికి తిరునావుక్కురకు అని పేరు) మిక్కు
టముగా శివస్తోత్రముల వాడుటవలన పెరియ
పురాణకర్త 'శెక్కెళార్' అతనిని 'తాండక
వేందు' అని, 'తాండకచతురి' అని పేర్కొ
న్నాడు. తాండకము నొక వృత్తభేదమని
యితడే పేర్కొన్నాడు. (మున్నుకర్విన్
ముయిప్పి యినాట్ తిరువిరుత్తమ పలమెట్రిం
దార్) (తిరునావుక్కురకు పురాణము-426
పద్యము).

కన్నడభాషాదండకము.

నాగవర్మ ఛందోబుధిలో తృతీయాధికార
మున ఏడవ ప్రకరణమున - దండక ప్రకరణమున
(పుట 62-63. పద్య 24-25) నీ శిధముగ
పేర్కొన్నాడు.

దండక నామాన్యలక్షణం.

వ. అఱుదండకం గళింకత్కై దండకదలక్షణం.

అమరగణ యగ్యుని, మం

ద మజ్జేత్తం శిఖిగణం బరల్ దండక దా

ప్రముదితలక్షణ మత్కం

కమలమఖి తిలిదు కోళ్ళు దన్నయమతడిం.

అమరయగద మంద బందగ్నిగళి చండవృష్టి

ప్రపాతక్కై యేలిప్పుదెం టిప్పుద

త్తమనిసి దోడె యణా మొంబత్తలిం

దణావం పత్తలిం వ్యాళజీమూతకా

గ్రిమద బరల నొందు లీలకరం [మత్తము

గ్రక్కదొందోగృతం] సందిగల్ పుట్టుగుం

కమలవదనె కేళి ప్రసిద్ధంకే దండకంకళి

కరం కంతు కాంతోపమే (శాకదోళి).

కన్నడభాషయందు పై నాగవర్మ ఛందో
బుధియందలి దండకలక్షణము తప్ప వేఱు
గ్రంథములలో నీ లక్షణములు కానరావనియు,
కావ్యవాఙ్మయములో నెక్కడను దీనికి
లక్ష్యములు లేవనియు, నీలక్షణము సంస్కృతము
నుండి గ్రహింపబడిన దనియు, విద్యావయో
వృద్ధులును, కన్నడ వాఙ్మయపారా వార
పారింగతులు గను శ్రీహన్ హెచ్. శేషశ్యం
గారు చెప్పుచున్నారు.

తెలుగుదండక లక్షణములు.

ఆంధ్రలాక్షణికులు నిర్వచించిన దండకలక్ష
ణములను క్రమముగ నుదాహరించుచున్నాను.

1 కవిజనాశ్రయము : -

"అమరగ ననహంబులం దాదిగా నొండె
కాదీని నాదీన్ దకారంబుగా నొండె, లోనం
దకారంబు లిమ్మైకారావసానంబుగాఁ జెప్పి
నన్ దండకం బండు దీనిం గపింద్రుల్".

(ఉద్ధరమాలావృత్తాధికారము : పుట 85).

కాన్యాలంకారచూడామణి : -

"కృతి నాదీననహంబు లొండెందకారంబు
లొండెం బ్రకల్పించి యామీద నెల్లం దకార
ప్రధానంబు గుర్వంతమై కాల నిచ్చునూపా
బధింబేర్క నిర్మించుచో మించిత త్తద్దావ్రాతమున్
వృత్త్యనుప్రాసధున్యంబులై యర్ధవర్ణంబులై
మోదితార్థంబులై సాధుసారగ్యసార్థంబులై
రీత్యలంకార వంతంబులై, పుష్టివంతంబులై
యింపు లంతంత కింపానఁ గల్పింపఁగా దండ
కం బున్నమన్యందలం బయ్యె."

(అశుమాలాసము : పుట 12).

2 ఛందోదర్శనము :- అనియతాక్షరం లైన
దండకము.

- 1: ஒருవణియై మల్లలా తుణురూతుల్ల గ్రుణుగ్గళిత్త తమిరాన్తత్తుల్ల గ్గే నీన్ద
వీరువణై మ్రువణైయై మెన్మేమేలెలలి యిల్లలాత్తతా వుత్తుత్తాయక్కిల్లెలె నేనలక్
కరువణై శ్రుక్కికానలిలకుకై వేవత్తన్ కున్దేత్తగ్గి తోడాడామైక్ కాలాన్దెశెన్ద
పొర్రువణైయై యున్దాన్దకకై పోతాత్తుక్కిన్దేన్దల్లమ్మిక్కుల్లగ్గేమేలయిప్పన్దెన్దయిన్దె.
Sekkilar's Periapuranam- Edited by Sindilvel Mudaliar 1903. Pp 218.

2. కవిజనాశ్రయము - సంపాదకుడు-నిడుదవోలు వేంకటరావు, పరిష్కర్త - తిమ్మకవి

కోదండరామయ్య. వావిళ్ల ప్రకటితము, 1950.

3. ఛందోదర్శనము - అనంతని ఛందస్సు, వావిళ్ల ప్రకటితము, 1947.

“కిరి నేలు రసికుండు శ్రీవత్సవత్తుండు,
నీరహహత్తుండు, నిత్యానంద్యుండు, త్రైలోక్య
సంతతుహోపాయదత్తుండు, మాపాలిదేవుండు,
ధీరుండు దూరుండు డితం డిచ్చు మాయుచ్చుకున్వచ్చు
సౌఖ్యంబు లంచు స్కంధ గోరి పెద్దల్ నకా
రంబుతో గంగతం బై నహంబాది నొండెన్;
దకారాదిగా వైశ, లో నెల్లవోటం దకా
రంబులం బెల్లు చెందన్ గకాగవసానంబు లై
దండకాకార మేపారంగీర్తింతు రెల్లప్పుడన్”

(ద్వితీయాశ్వాసము 135).

1. అప్పకవీయము:—

ధూర్తల్న కారంబులు నెంటిపై ప్రరేఫంబులం
గూర్చినన్ జండవృష్ట్యా మయ్యె
న్న కారంబులు నెంటిపై నష్ట రేఫంబులం
గూర్చ నశ్యామయ్యె
న్న కారంబులు నెంటిపై రత్న సంఖ్యాక
రేఫంబులం గూర్చిన స్వర్ణవం బయ్యె నోలి
న్న కారంబులు నెంటిపై మీదం దశఖ్యాత
రేఫంబులం జెప్పినన్ వ్యాళ మయ్యె
న్న కారంబులు నెంటిపై రుద్ర సంఖ్యాక
రేఫంబులం న్నిల్వ జేమాత మయ్యె
న్న కారంబులు నెంటిపై నొప్పుపంజెండు
రేఫంబులం జెంది లీలాకరం బయ్యె జేర్చి
న్న కారంబులు నెంటిపై మించు పద్మాండు
రేఫంబు లున్నంత నుద్దామ మయ్యె
న్న కారంబులు నెంటిపై రూఢిఁ బద్మాల్లు
రేఫంబుల న్సంఖ మందండకం బయ్యె

నీరీతితోడ న్న కారంబులు నెంటి తర్వాత
నేడాదిగాగా రకారంబు
లాప్పారంగా సంఘ్రు లొక్కొక్క తెక్కించి
కావించినన్ జండవృష్ట్యా
నానాలనద్దండకంబుల్ పిసాలించు
గాకుండె నాల్లంఘ్రులుం జేయంగా
వచ్చు నీరీతి నేకొనసానానప్రపర్యంతముం
గూర్చి యిచ్చావధిం జేప్పంగా
వచ్చు గాంతంబుగా రాధికావార!

శ్రీ రుక్మిణీమానదోరా! (4-258)

ఇప్పటికి గరిగా నిరుపదియేండ్ల క్రిందట
జరిగిన ముచ్చట-నేనును, నా మిత్రుడును, కీర్తి
శేషుడును అయిన శృంగారశాస్త్రి - లేక
ఖద్దరుశాస్త్రి - లేక గంటిశాస్త్రియు తెలుగు
భాషలోని దండకముల నన్నిటిని ప్రకటింపవలె
ననుమహాశయముతో పని ప్రారంభించితిమి.
మందఱ దండకములను కాలక్రమానుసారిగా
ముద్రింపదలచితిమి. గంటిశాస్త్రి దీనికి ‘దండక
మండలి’ అని పేరు పెట్టినట్లయితే బాగుండదా
అని అన్నాడు. నేను “అపేరు చాలా బాగా
కుదిరినా; సార్థక మైనదీ కూడా. ఏమంటే,
దండక మండలి చదివితే, దండకమందువు
(కమండలి) ప్రాప్తించక పోతుందా” అన్నాను
దండకపఠనము నివృత్తియార్థమునకు దోహద
మిచ్చు నని, చాల బాగున్న దని శాస్త్రి
“కల్యాణి” పత్రికలో కొన్ని దండకములు
ప్రకటించెను. ఆ తరువాత ఆ పత్రిక ఆగినది
ఆపని ఆగినది. ఆ పత్రికాధిపతి లేడు, మరల
నేడీ పరిశ్రమ చేయుట కవకాశము లభించినది.

1. అప్పకవీయము - పంచమనుద్రణము పరిష్కారము:

(1) నిడుదవోలు వేంకటరావు.

(2) తిమ్మారెడ్డి ల కోదండరామయ్య.

(3) కందాడై కృష్ణమాచార్యులు. నావిల్ల ప్రకటితము 1951.

ఆంధ్రనాటకపితామహుని

హాస్యరసపోషణ

శ్రీ దివాకర వేంకటాచారిగారు

శ్రీ రాళ్లపల్లి ఆనంతకృష్ణశర్మగారు వేమన యువస్వాసములలోఁ జెప్పినట్లు మనలో నయముతోఁ గూడిన నిర్మల మైనహాస్యము చాల తక్కువ. ఎక్కడఁ జూచినను అల్లల ములతోఁ గూడిన కటువాక్యములే మనలో హాస్యమున కునికిపట్టుట. సంస్కృత నాటక కర్తలు తమ నాటకములలో విదూషకపాత్ర ద్వారా కొంత హాస్యమును బ్రదర్శించిరి. కాని యది చాలమట్టు కాతని కుక్షింభరిత్వముతోఁ గూడినట్టిదిగా నుండును. కాళిదాసు తనప్రథమ గాటక మైనమౌళివికాగ్నిమిత్రమునఁ గొంత చుటుకుఁ దనము గలవిదూషకుని సృష్టించెను. కాని యే కారణముచేతనో తరువాతి రెండు నాటకములలో మరల నా లిండిపోతు విదూషకు నే యచ్చు కొట్టెను. సంస్కృతపుఁ బోకడలనే యనుకరించు తెలుఁగువారు నైతము తమ నాటకములలో నట్టి మొఱకు విదూషకునే సృష్టించిరి. పూర్వ లైనపురాణకవులును బ్రబంధకవులును నెక్కడనో తక్కువనఁజూపున ప్రబంధకవులును నెక్కడనో తక్కువనఁజూపున గొంత హాస్య మున్నను అందు మొదటిది కేవల ము వ్యక్తిగత మైన దగుటచేతను రెండవదన భక్త్యాదోషమున కాకర మగుటచేతను నయము నను నిర్మలత్వములలోను గొఱవడి యున్నవి. వేమన తన పద్యములలోఁ బెక్కుచోట్ల నయముతోడి హాస్యమును బ్రదర్శించెను. సభ్య మును నిర్మలము నైనహాస్యమునకుఁ బెలుగు వాఙ్మయమున మొట్టమొదట భిక్షపెట్టినవాఁడు సన్నాసి యైనను వేమనయే. తరువాత గాధునికులలో శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారు కొన్నిచోట్ల సభ్య మైనహాస్యమునకై యత్నించిరి. కాని కాలక్రమమున సంస్కారదృష్టి ప్రబల మగుటచే నాయన యుత్తరకాలమునఁ బ్రదర్శించినహాస్యము కొంతపఱకుఁ గలపిత్త మైనది. కాఁగా నైర్మల్యవిషయమునఁ గన్యాకుల్కము నందలి హాస్యమును మించినది నేటికటి లేదు. మన పండితులు మాటాడు

నప్పుడు చతుర మైనహాస్యమును బ్రదర్శించు నలవాటు కలవాకే యయ్యు వ్రాయునప్పు డేలాకో లేనిగాంభీర్యమును చెప్పుకొని దాని మాట యైనఁ దలపెట్టరు.

ఆంధ్రనాటకపితామహులు తమ నాటకములలో హాస్యమును పెక్కుచోట్లఁ బ్రదర్శించిరి. ఆయన విషాదనాటకములలో మాత్రము హాస్యరసమయము లైనరంగములు మృగ్యములై యుండును. అసలు కరుణమునకును హాస్యమునకును బాత్తు కుదురదు. కావున విషాదనాటకములలో హాస్యమును బ్రదర్శించుట యొక్కొక్కప్పుడు రసాభాసమున కాకర మగుచుండును. ఇందుచేతనే కాఁబోలు నాచార్యులుగారు సహజముగా హాస్యప్రియులయ్యు విషాదాంతములలో దానిని జాలఁదగ్గించివైచిరి. సంస్కృత నాటకములందలి విదూషకపాత్రలను బోలి కేవలహాస్యముకొఱకు సృష్టింపఁబడిన పాత్రలు వారి నాటకములలో మూఁడు కలవు. వారి నాటకము లన్నిటిలో సావిత్రి చిత్రాశ్యమునఁ బ్రాచ్యనాటకతత్వములు సంపూర్ణముగా గోచరించును. అందలి విదూషకుఁ డైననుమాలి పాత్ర మీ విషయమును మిఠింత దృఢముచు చున్నది. వమాధినిలోని శతానందునిపాత్రమును, ప్రసాదాద్భుతమునందలి సుయోగుని పాత్రమును సంస్కృతనాటకములందలి విదూషకుని కనుకరణములే. పై మూఁడు నాటకములందు నా విదూషకుల ప్రవేశము హాస్యరస ప్రదర్శనమునకు మంచి యుపకాళము నొసంగినది. ఇతర మోదాంశనాటకములలో హాస్యరస పోషణమునకై ప్రయత్నపూర్వకముగా సృజింపఁబడిన యిట్టి పాత్రలు లేకపోయినను హాస్యరస నైర్మల్యము గలసన్నివేశము లెన్నియోని కలవు.

అచార్యులుగారు హాస్యము ననేకవిధములుగాఁ బ్రదర్శించుట. అందుఁ బాత్రల శరీరము యొక్క కాని యవయవములయొక్క కాని వైకల్యముచేఁ గలిగించుహాస్య మొకవిధము. పాత్రల యవయవసంఘటనమున నేదేని లోపమున్నప్పుడు కాని వాని యాకారమున సాధారణదూషముకంటె భిన్న మైన వింతఁ

దనము గోచరించినప్పుడుకాని సామాజికులలో హాస్యము జనించును. మంధర గూనియును, గుంటికాలును, సుయోగుని రోయ్యమీసములును నిట్టి హాస్యమునకు మూలములు. సాధారణముగా నిట్టి వైరూప్యము దుష్టపాత్ర లందు వలె సత్పాత్రలందు గోచరించినప్పు డంతగా హాస్యము కలిగింప నేరదు. ఏల యన నప్పుడు సామాజికు లా పాత్రల సాశీల్యముచే ముందే యాకర్షింపఁ బడినవారై యుండుటచే వారి వైరూప్యమునకుఁ గనికరము వహింతురే కాని హాస్యము ననుభవింపఁ జాలరు. సుబుద్ధి పిచ్చితన మిట్టిదే. ఆతఁడు వైద్యుని ప్రశ్నములకు “దాసి, చిత్రాంగి, ప్రమాణము” మొదలగు జవాబు లిచ్చునప్పు డవసాంతరములో నవ్వు కలుగుట కవకాశము కలదు. కాని యా సందర్భమున మాత్ర మది హాస్యమును గలిగించుటకు బదులు విషాదవైశిశ్యమునే పెంపొందింపఁ జాలుచున్నది. వీయరు నాటకములోని ‘ఫూలో’ హాస్యము కూడ నిట్లే యచ్చటి విషాదభావమున కుత్కర్షక లిగించుచుండును. ప్రజమాలకములైన యంధతా బాధిర్యము లీ విధముగనే శోచనీయునులైనను నవి పాత్రలబుద్ధి లోపముచే గాని భ్రాంతిచే గాని కలిగినప్పుడు తప్పక నవ్వు పుట్టించును. బృహన్నల నాటకమున హళాయుధుండు భీముండు తన సోదరునిఁ జంపినపగ తీర్చుకొనుటకై దుగ్ధోధనాదులతోఁ జేరి పాండవుల యజ్ఞాతివాసథము నెఱింగి యపకారము కావంప నెంచెను. కాని శక్తి ప్రభావముచే నాతఁడతివ్రాస్త్యమును గాంచుటయే కాక మూకత్వమును గూడఁ బొందవలసి వచ్చెను. దుగ్ధోధనాదు లాతనిఁ బాండవుల యునికిపట్టునుగూర్చి ప్రశ్నింప నాతఁడు తనకుఁ దెలియు నని తల యూపుచు నాడు వేసిన కొన్ని వేషములఁ దెలుపుటకై వికృతములైన నైగలు చేయును. దుగ్ధోధనాదు లా నైగలు బోధ పఱచుకొనలేక లేనిపోని యర్థములు కల్పించుకొందురు. ఇచ్చట నీ సన్నివేశ మెంతో హాస్యమున కౌకర మై యున్నది. ఇట్లే చిరకాలో మోహిని కల్పించిన చమత్కారము మిక్కిలి హాస్యరంభరితమై యున్నది. చంద్రశఖయును తిలకయును మోహిని పల్కులను విశ్వసించి యొండొరులను బధిరలుగా భావించి ప్రేగులు తెగునట్లుగా నటతురు. తరువాత నది యంతయు

మోహినీకల్పిత మైనచమత్కార మని యెఱింగినప్పుడు వారికే నవ్వు కలిగెను. ముక్తావలి నాటకమునందలి ద్వితీయాంక ప్రథమరంగమున బాదరాయణుని ప్రశ్నములకు బధిరుఁడైన వీరబాహుఁ డొసంగినసంబంధము లేని యుత్తరములు నవ్వు పుట్టించును గాని దానికి వీరబాహుని బాధిర్యముకంటెఁ బ్రశోత్తరములకుఁ గలయసందర్భమే యెక్కువ కారణము. ఇట్లంగ నైకల్యముచేఁ గలుగుహాస్య మితర విధములకంటె గొంచెము లభ్యు వైనది. నిరక్షరాస్యులైనపామరులు నైక మిట్టి హాస్యమును స్పష్టముగా గ్రహించి యనుభవింతురు.

నాటకస పాత్రల యాచార వ్యవహారములు కాని ప్రవర్తన కాని సాధారణ మైనవానికంటె భిన్నముగా నున్నప్పుడు హాస్యము కలుగును. సర్వవిధముల నున్నత మైనపాత్ర మేరోస్యప్రయోజనము నానించి నీచనేత చేసినప్పుడు కాని తన గాంభీర్యముతోఁ బొందని మఱియే కార్యమునైనఁ జేసినప్పుడు కాని నవ్వుకలుగును. కీచకుండు మిక్కిలి పరాక్రమవంతుండు. రాజు తరువాత రాజు నంతవాఁడు. ఆతఁడు కామాంధుఁడై ద్రావడిని వెంబడించుటయు, నామె నెఱ్ఱైన గూర్పు మని బృహన్నల పాదములపైఁ బడుటయు నతనియొన్నతికి విరుద్ధమైనయనాగరికతను బ్రకటించుచు హాస్య సంజనకము లగుచున్నవి. అందును బృహన్నల యాగ్రునుఁ డగుటయు నపుంసకుఁ డగుటయు నిచ్చటి హాస్యమునకు మఱింత పుష్టి కలిగించుచున్నది. సావిత్రి చిత్రాశ్వమునందలి ప్రథమాంక తృతీయరంగములో నెచ్చట నైన జలాశయమున్నదేమో చూచి రమ్మని సత్యవంతుండు పంపఁగా, సుమాలి నేలపైఁ బండుకొని నైఁగలతో దాహమును దౌర్బల్యమునుజూపును. ఆ సందర్భమున సుమాలివంటి విదూషకులుతప్ప నట్టి వికృతచర్యల నాచరింపరు. ప్రపంచ విషయములును నాచారవ్యవహారములు నెఱుంగని యనాగరికుండు నాగరికసంఘమున నుండి వికృతకృత్యము లాచరించునప్పుడును, బలువురు స్త్రీలమధ్య నొక పురుషుఁ జేమి చేయుటకును దోఁపక విన్నదనము పొందునప్పుడును హాస్యము జనించుట కవకాశము కలదు. సుయోగుండు ప్రమీలసభలోని కేగి యొనర్చిన యనాగరికచేష్ట లన్నియు హాస్యమున కౌకర

ములై యున్నవి. ఆశ్వపతి మొట్టమొదట ద్యుమత్యునిని జూడ నేరెంచినప్పుడు “సందర్భమైనది కావున నింకఁ దమరు వెళ్లవచ్చు”నని సుమాలి చెప్పటయందలి మోటుఁదనము కూడఁ దప్పక నవ్వు పుట్టించును. చిరకాలిలోఁ గామ సుందరుని మనోహరాదులు బలవంతముగా వేళ్ళాగృహమునఁ కట్టుకొని పోవుటకూడ హాస్య జనకముగానే యున్నది.

ఇట్లే పాత్రల శీలమునందలి పూర్వాపర వైరుధ్యముకూడ హాస్యరసమున కాలంబన మగు చుండును. ఏదైన ఘనకార్యము నొనర్చెద నని ప్రజ్ఞావాదము లొనర్చి యట్లు చేయలేక తద్విరుద్ధముగా వర్తించుటయు, దురాశచేసందని మ్రోసి పండ్ల కట్టలు సానుటయు, హృదయమునందలి నిజ మైనయభిప్రాయమును గప్పిపుచ్చి సమయానుకూలముగా నెదుటివారి స్వభావము ననుసరించి కపటముగా మాటాడుటయు, నిట్టి శీలసంబంధి హాస్యమునకుఁ గారణము లగును. బృహన్నలలో నుత్తరుఁడు కారవనేన నొక్కఁడనై దునుమాడఁ గల్గుదు నని ప్రగల్భములు పల్కి చివరకు శత్రుసేనను జూచినంత మాత్రమున భీతుఁడై రథము దిగి పరుగెత్తఁబూనుటయు ప్రమిలాద్భుతీయమున పాత్యక్కి, సయోగుఁడు, మేఘనాధుఁడు మొదలగుమహాయోధు లొక్కఁడైన యాగాశ్వమును దెత్తు మని యర్జును నెదుట ఏరాలాపము లాడి యాశ్రీలను జూచి నంత నే మోహితు లై ప్రణయప్రసంగములకు దిగుటయు హాస్యము నుత్పాదించుచున్నవి. ఈ యోధులు కారాగారమునఁ గనకలతాదులవహో తీమున నుద్రిక్తు లై యుద్ధము చేయుటకు నిశ్చయించి వారు రాఁగ నే యా మాట మఱచి యొండొరులఁ గాఁగిలించుకొనఁ బూనుట కూడ నవ్వు పుట్టించుచున్నది. ఇచ్చటి హాస్యము నాచారసంబంధి యని చెప్పినను దోషములేదు. మంథర వైరూప్యముల కల్ల నాటపట్టగుటయే కాక వయసు మీఠినముదీజంత. ఆమె తన మాయోపాయముచేఁ గైక ను మోసగించి యామెచేర్చరునికిఁ బట్టాభిషేకము చేయుమని దళరథు నడిగించెను. నిజముగా రాముఁ డరణ్యమున కేగుటకుఁ గాని రాజ్యము భరతునికి సంక్రమింపఁ జేయుటకుఁ గాని యామెయే కారణము. తా నొనర్చినమహోపకారమునుగూర్చి యామె పెంటనే భరతునికిఁ జెలియపఱచెను. అతని

మనస్సును సరిగా గుర్తించినది కాకపోవుటచే నతఁడు తాఁ జూపినమతికాశలమున కలరి తన్ను వివాహ మాడు నని తలంచెను. తనవారకమును గాని వైరూప్యమును గాని తలంపక తనకంటె వయస్సునఁ గొంచెము చిన్నయే యైన భరతుని వంటి రాజసుతుఁడు తన్ను వివాహ మాడు నని యామె తలంచుట మిక్కిలి హాస్యమును గలిగించుచున్నది. నారదుఁడు పరమభాగవతుఁడు. ప్రహ్లాదుని యపార మైనవిష్ణుభక్తి కతని బోధయే కారణము. కుమారుని బుద్ధి మల్లింప లేక పారణ్యకళిపుఁడు విచారించుచుండఁగా నారదుఁ డచ్చటి కేగి సమయోచితముగా “చిన్నపాపఁడు వాఁడు నిన్నంత తిరస్కరించి నాఁడా? నీ తమ్ముఁ జంపిన మహావిరోధి నీ చిన్నబాలుఁడు నీ యెదుటనే నులించునది విని యొర్పుటకు సాధ్య మగునా? అట్టి యహంకారబుద్ధి మాత్రము పెరుగ నీయరాదు. తుదకు వాఁడు పోయిన నేమి? మీ రిరువురు చల్లగ నున్న నెందఱిట్టి కుమారులు కలగరు?” అని పలుకుట కడుపుబ్బ నవ్వు పుట్టించుచున్నది.

నాటకకవి కేవలహాస్యరసపోషణముకొఱకు కొన్ని సన్నివేశములు కల్పింపవచ్చును. ఇందు శీలాచారసంబంధి హాస్యము కూడ నిమిది యుండుట తటస్థించును. సాధారణముగాఁ బాత్ర ణాండొలె వేమంతరధారణాది కారణములచే నెఱుంగఁ జాలక పోయినప్పుడును, సమయమునబట్టి తమ స్వభావమునకు విరుద్ధముగా వర్తించినప్పుడును, బరస్పర విరుద్ధ స్వభావము గలపాత్రలు కలసి ప్రసంగింపవలసి వచ్చినప్పుడును నిట్టి హాస్యము గోచర మగును. ఆచార్యులుగారి నాటకములలో హాస్యమయములైన యట్టి సన్నివేశము లెన్నియో కలవు. సావిత్రి చిత్రాశ్వమున సుమాలి వృద్ధవిప్రవేషము వేసికొని యడవినుండి పావిత్రీప్రణయమును గూర్చి చింతించుచు వచ్చుచున్న సత్యవంతునికిఁ దా నశ్వపతి పురోహితుఁ డనియు, సత్యవంతుఁ డెంతెనో భిల్లంగనను వివాహమాడెనని తాఁ జెప్పియుండుటచే నశ్వపతి తన కుమార్తెను ఘటకేతుని కుమారుని కిచ్చి పెండ్లి చేయుటకు నిశ్చయించె ననియుఁ జెప్పుట మిక్కిలి హాస్యపరిపోషకము గ నున్నది. ఇట్లే వరదానిలోని సరస్వత చక్రవంతుల సంభా

దళమును (III-1) చిత్రనశీయమునందలి పక్షాద
నుడేవుల సంభాషణమును చిరకాలిలో
బురుడవేషధారిణి యైనమోహిని చంద్రశేఖను
బలాత్కరించుటయు నెంత గంభీరుని కైనను
నవ్వు పుట్టింపక మానవు. అజ్ఞునడు యతి
వేషధారి యై ప్రమీల యంతఃపురమును బ్రవేశిం
చెను. చారుమతి యాతఁ డజ్ఞునఁ డని
యంతకు ముందే తెలిసికొనెను. అతనిఁ బట్టు
కొమ్మని యన్యస్త్రీలు పలుకఁగా నజ్ఞునడు
పరుగైతె నారంభించెను. సుయోగుడు పకపక
నవ్వు మొదలుపెట్టెను. ఈ సన్నివేశమున
నర్జునుని పలాయనమునకును సహజ మైన యాతని
వీరత్వమునకును గలయంతరము హాస్యరసము
నకుఁ బ్రభవ మై యున్నది. వరూధిని నాటక
మునఁ బరమవైష్ణవుఁ డైనప్రవరుని నస్సగోప
తంస మైనవరూధిని కామించుట మిక్కిలి హాస్య
జనకముగా నున్నది. ఈ విషయము చదువు
నప్పుడుకంటె రంగమునఁ జూచునప్పుడు
ప్రవరుని ఛాందసవేషమునకును వరూధినిగణికా
వేషమునకును గలయంతరము మిక్కిలి స్పష్ట
ముగా గోచరించుటచే హాస్యరస ముత్కర్షి
నొందుట కెక్కువ యవకాశ మున్నది. ఈ
నాటకమున నే శతాంశుఁడు వీరసేనుని కామ
పరవశత్వము నన్యూపదేశముగా నపహసించు
సన్నివేశము హాస్యరసపుష్టి కలిగి యున్నది.
అంగ్లేయకవులు పలువురు తమ నాటకములలో
సన్నివేశముల ద్వారా హాస్యమును గలిగించి
పద్ధతి నే యవలంబించి యుండిరి.

సుయోచితము గాఁ బదముల నన్యార్థ
స్ఫూర్తి కల్గనట్లు ప్రయోగించుట హాడ హాస్య
రసమును గలిగించును. ఎట్టి హాస్యమున కైనను
బడచులే యవలంబనము లే యుండును. పద
సాహాయ్యము లేని కేవలసన్నివేశాలులు హాస్య
రసము నంతగాఁ గలిగింప నేరవు. అందుచే
లైని పేర్కొనబడిన యుదాహరణములలో
నైతము పదజనిత మైనహాస్యము కల దనుటలో
సందియము లేదు. పదజనిత మైన హాస్యము
ప్రధానముగా మూఁడు రకములు. అంగు
నాటకపాత్రలుమనస్సంతోభముచేఁ గాని యజ్ఞా
నముచేఁ గాని పదములను సరిగా నుచ్చరింప
లేక పోవుట యొకటి. ప్రమీలజ్ఞానీయమున
సుయోగుడు ప్రమీలసభలో “మహాగణీ!
మనత్కారము, నన్ను రాయభారి అజ్ఞునఁ

దుగా — కాదు రాయవారికి అజ్ఞునఁ డమ్మా!
అయ్యో బాబు (బాబు)” అని పలుకుటయు
వరూధిని నాటకమున స్వతోచితములు కంఠర
మంధరులు వగళానదిని గూర్చియుఁ బ్రవరుని
గూర్చియు బాటసారులఁ బ్రశ్నించునప్పుడు
ధర్మానది యనియు, మర్మానది యనియు,
ఋణాపద యనియు, నిత్యాగ్ని యనియు,
సత్యాగ్ని యనియు నేదో పలుకుటయు నవ్వు
పుట్టించుచున్నది. ఎవరైన నడిగినప్రశ్నకు
విరుద్ధ మైనజవాబొసంగుట కాని యన్యూప
దేశముగాఁ బాత్రల నపహసించుట కాని
గొండవ పద్ధతి. ద్యమత్సేనుఁడు తన పట్టణము
ఘటకేతునిచే నరికట్టఁ బడినప్పుడు సుమాలిని
బిలిపించి తన మనోబాధ్యము నెఱింగించెను.
అంత సుమాలి “ఇట్టి మహాబాధ్యమునకు
నే నొక మందే యెఱుంగుదును. వేషాంతర
ధారణ మనుననుపానమునఁ బలాయనరస మింత
నేవించినఁ జాలును” అని జవాబొసంగుట
హాస్యసంజనకముగా నుండును. ఆ నాటకమున నే
సాహిత్రీసత్యవంతులు మాటాడుకొనుట స్వయ
ముగాఁ జూచినసుమాలి తాను గొండు పెద్ద
పులులఁ జూచె ననియు, ఒకటిలో నొకటి
సరస మాడుచు నుండి తనధర్మని విస్తారతనే
యొకటి పరువై తన చెంతకు వచ్చె ననియు
నన్యూపదేశముగా వారిని బులులతోఁ బోల్చి
చెప్పుటలో హాస్యము చిహ్నించున్నది. వరూధిని
నాటకమున వీరసేనుఁడు “ఆ వధూమణి
యొద్దకుఁ బోవలె నన్న నాకు తెక్కలు కట్టి
నట్లగును. ఆ చెలిచెంతఁ బాసి రావలె నన్నఁ
గాళ్లకు గుండ్లు కట్టినట్లుండు”నని చెప్పినప్పుడు
శతాంశుఁడు “అప్పుడు నీ వీదులాడఁ బోయిన
బాగుండు”ననుట సమయవిరుద్ధ మైన యుత్తర
మగుటచే హాస్యమును కలిగించుచున్నది. సాధా
రణమానవాచారములకు భిన్నముగాఁ బలుకుట
మూఁడవపద్ధతి. ఇదివఱకుఁ జెప్పఁ బడినట్లు
సుమాలి యశ్వపతి నింకఁ దమరు వెళ్లవచ్చు
ననుటయు, యముఁ జేమి వరము కావలె నన్న
ప్పుడు ధర్మశేవతలై మానవుల కగోచరుడ
వైననిను నీ సౌమ్య మగుబ్రాహ్మణరూపమున
నిట దర్శించుభాగ్యము కంటిమి. మా పుణ్యముల
కీడు లేదు. అయినను మాత్రము నీ పునర్దర్శనము
మాకు లేకుండ ననుగ్రహింపు” మనుటలో
హాస్యరసము కలదు. అభ్యుదయగారి నాటక

మలలో వాక్యజనిత మైన యిట్టి హాస్య మింక ననేక స్థలముల నున్నది.

హాస్యమువలెనే చమత్కారము (wit) కూడ వారి నాటకములలోఁ బెక్కుచోట్లఁ గాన నగును. హాస్యచమత్కారములకు నూత్నమైన తారతమ్యము గలదు. హాస్యమును శీల సన్నివేశములద్వారా సైతము కొంత వ్యక్తము చేయవచ్చును. చమత్కారము కేవలశబ్దాశ్రయము. ఇది విద్యత్ప్రయోగము. శబ్దచిత్రమే (Word play) దానికి జీవాత్మ. హాస్యజనకము లైనపాత్రములకుఁ దమలోని హాస్యస్ఫూర్తక మైనగుణ మేదో తెలియదు. చమత్కారము ప్రయత్నపూర్వకముగాఁ జేయఁ బడును. “వంతవస్తువును యథాస్థితిముగా వర్ణించుట హాస్యము. దానిని వేఱువస్తువులతోఁ బోల్చి హాస్యమును వెల్లడించుట చమత్కారము” అని (హాజ్ లిట్) నుడివెను. “విద్యా వివేకకాలి యగుపండితుఁడు కాని సామాన్యుఁడు కాని యితరులలోని యసామాన్య గుణములఁ జూచి నవ్వుట చమత్కారము. వంతమనుష్యుఁడు తనలోని వంతఁ దనమునకే యజ్ఞాతముగా నవ్వుట హాస్యము” అని ప్రాఫెసర్ నికోల్ చెప్పెను.

ఆంధ్రప్రబంధములలోఁ జమత్కార ముచ్చటచ్చటఁ గలదు. ప్రబంధకవులు పుష్పలావికలను వర్ణించునప్పటి శబ్దచిత్రముతోడి విటవిటీసంవాదమున నిట్టి చమత్కార మధికముగాఁ గానవచ్చును. ఆచార్యులుగారు తమ నాటకములలోఁ జమత్కారమును వాడినచోట్లు కొన్ని గలవు. ప్రమీలాష్టానీయము నందలి ద్వితీయాంక ప్రభవరంగము నీనికి మంచి నిదర్శనము. ఇట్లే సుమాలి శతానందాదుల పల్కులందును హాస్యముతోపాటు చమత్కారము కూడ గోచరించును. (సావిత్రి II-2; వరూ I-3).

హాస్య మెప్పుడును సాంఘిక మైనది. ఒంటరిగా నున్నప్పుడుకంటె బలపురు కూడియుండి

నప్పుడు దానికిఁ బుష్టి యొక్కను. పుస్తకము నందలి హాస్యమయరంగమును మన మొంటరిగాఁ జగువుకొను నప్పుడు నవ్వురాక పోవుటయుఁ గలదు. కాని సంఘముగాఁ గూడి యాదృశ్యమునే రంగమునఁ జూచు నప్పుడు నవ్వు పుట్టి తీరును. ఆచార్యులుగారు హాస్యము నుపయోగించినవెంటనే యపహాసితమైనపాత్రముచే “నన్ను హాస్యము చేసెద వేల” యని యనిపించుచుండురు. ఆయన నాటకములలో హాస్య మున్నచోట్ల నెల్ల నీ నూచన కొన నగును.

ఆచార్యులుగారి హాస్యము సాధారణముగా మధ్యమపాత్రల వాశ్రయించియే యుండును. ఉత్తమపాత్ర లెచ్చటను దాని పొంతకుఁ బోనే పోవు. సుమాలి, సుయోగుఁడు, శతానందుఁడు, ఆలాయుధుఁడు మొదలగువారందఱును నీ విషయమునకు నిదర్శనములు. ఈ నాటకములలో హాస్య మెల్లయెడల వచనము నందు మాత్రమే గోచరించును. సుమాలి యశ్వపతి నింకఁ దమరు వెళ్లవచ్చు నని చెప్పినచో మాత్రమది పద్యములో నున్నది.

ఆచార్యులుగారి నాటకములలో సన్నివేశములలోఁ జక్కఁగా నతుకుకొనుహాస్యమే పెక్కుచోట్ల నున్నను కేవలపామరజనులకై ప్రయత్నపూర్వకముగాఁ గల్పింపఁ బడిన హాస్యము కూడఁ గొన్నిచోట్ల గానిపించును. చిరకాలిలోని చెవిటివారి విశోదము, వరూధినిలోని సరస్వత చక్రవర్తుల సంవాదము, కీచకుఁడు బృహన్నల పాదములపైఁ బడుట మున్నగున విట్టివి. వాంహాస్యములో నచ్చటచ్చట సభ్యతాదూరము లైనపదములు దొర్లుచుండుటయుఁ గలదు. దీనిని విని పామరులు సంతోషించిగను బండితు లేవగించుకొందురు. ఇట్టివి తఱుచు శృంగారరససందర్భములందే కొన నగును. చిరకాలిలో మోహిని పురుషవేషము వేసికొనుట కేవలచమత్కారముకొఱకే. కాని తరువాతికార్య మంతయు దాని యవ్యర

1. Humour is the describing the ludicrous as it is in itself; wit is the exposing it by comparing or contrasting it with something else. ఇతఁడే చమత్కారమునుసూర్పి యిట్లు పల్కెను. Wit is thus as we have already seen purely conscious. The wit sets himself to raise a laugh. He plays with words. His fancy works swiftly and out of the movement of his fancy he orders phrases and ideas in such a manner that others laugh along with him.

బసవపురాణం-తమిళపరివర్తనం

శ్రీమతి అదిలక్ష్మీగారు

అంశం

త్రింధ్రగ్రంథమాల రెండవ భాగముగా నీ నడుమనే ప్రకటితమైన బసవపురాణ పీఠిక¹యందు, భాషాంతరీకరణ ప్రస్థావనము నిట్లు గలదు. “తెనుగున నితర భాషలలోనికి పరివర్తనము జేసినట్లు కృతులలో బసవపురాణమే మొదటిది. దీనికి తమిళ భాషలో గూడ భాషాంతరీకరణము కలదు.” కాని యా తమిళ భాషాంతరీకరణమును గూర్చి విషయము లేవియు నింత వఱకు ప్రకటితముల కాలేదు.

ఎన్ని భాషలయందు పరివర్తితమైనను మూలాధారము పాల్గొని కి సోమనాథుని

(11 వ శతాబ్ది తరువాత)

హితఫలముగానే పరిమించినది. ఇట్లు తేలికయైనట్టియు సప్రధానమైనట్టియుఁ జమత్కారమునకే కథలో మిక్కిలి ప్రాధాన్యము సంకుట లాఘవాపాదకముగా నుండును.

ఈ నాటకములలో సమయమునకు పరిపడని యసందర్భహాస్యము కూడఁ గొన్ని చోట్ల గలదు. ద్యుమత్యేనఁడు తోట శత్రుసమాక్రాంత మగుటకు వింత నొందుచుండ సుమాలి హాస్యమునకై కడంగుట హాస్యాస్పదముగా నున్నది. మఱియు నింటికి వచ్చినయతిథిని అందును నొక నుహారాజును నాతిఁ దవమోనపఱుచుట మోటుఁదనమున కాకరముగా నున్నది. చిత్రాశ్వుఁడు “సుమాలీ! నీవు హాస్యము చూపుట కిదియగుముయ” మని ప్రశ్నింప, “హాస్యమునకు సమయము కావలెనా? క్రొత్తఫక్కి తెచ్చితి” వని పల్కెను. ఈతని హాస్యము పెక్కుచోట్ల నసామయికముగానే యున్నది మోహిని హాస్యమును దల్లియెడనే ప్రయోగించుటయు, శతానందుఁడు తన మిత్రునికి ప్రియాసంగమోపాయమును జెప్పటకు బదు లాతని మేర మీఠి పరిహసించుటయుఁ గూడ నిట్టిదే.

—

తెనుగుకృతియే కావున తమిళభాషయందలి బసవపురాణమునుగూర్చిన వివరములను తెలిసికొనుట తెనుగువారికి అవశ్యక మగుచున్నది.

బసవపురాణము తమిళములో పద్యకృతిగా పరివర్తితమైనది. రచయితను గూర్చినవివరములు తెలియరావు. శ్రీ. శ. 1981 లో శ్రీ నాగిసెట్టిగారి విపులవ్యాఖ్యతో ప్రకటితమైనది. రాయలు నెజు : 24 పుటలు గలవు. దీనికి అంగ్లభాషలో V. V. రామన్ గారి రెండుపుటల పరిచయము గలదు. తమిళ భాషలో నాలుగు పుటలలో శ్రీ నాగిసెట్టిగారి పీఠికగలదు. అతని ఈ గ్రంథ ప్రకటననును ప్రశంసించు ఈ క్రిందివారల పద్యరూపకాభిప్రాయములు కలవు.

1. తిరుప్పాదిరిప్పలియూర్ సన్నిధి వీధిలో నుండు శ్రీమత్ జ్ఞానియార్ మఠాలయము నకు జేసిన శివపర్యటన మెయ్యజ్ఞాన శివాచార్యస్వామి.
2. చెన్నపురి హిందూ తియలాజికల్ హైస్కూలు ప్రధానతమిళపండితులు శ్రీ తో. వడివేలు సెట్టిగారు.
3. చెన్నపురి రాయపేట వేదప్రచచన మందిరపు శ్రీ చతుర్వేది-శివధ్యానానంద మహర్షి గారు.
4. చెన్నపురి వెసిడెన్సీ కళాశాల ప్రధాన తమిళపండితులు శ్రీ కా. రా. నమశ్శివాయ మొదలియారుగారు.
5. చెన్నపురి పచ్చయప్ప పాఠశాల తమిళాధ్యాపకులు ‘తమిళరసు’ పత్రికా సంపాదకులు నగు శ్రీమణి తిరునావుక్కరసు ముదలియారుగారు.
6. చెన్నపురి పచ్చయప్ప కాలేజీ తమిళపండితులు శ్రీ కా. రా. గోవిందరాజు ముదలియారుగారు.
7. ప్రాఫసర్. శ్రీమత్ తో. వడివేలు సెట్టి

1. పీఠికాకర్త శ్రీ నిదురువోలు వేంకటరావుగారు. ప్రథమ ముద్రణ పీఠికయందు కీర్తి శేఖరు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు కూడ నిట్లే తెలిపియున్నారు.
2. ఈ గ్రంథము చెన్నపురి ‘గురుబసవా’ అండ్ కంపెనీ లిమిటెడ్ వారిచే ప్రచురణ సంకల్పర మకరమాసమందు ప్రకటితమైనది (1981) Jan.

గారి శిష్యులును వేలూరి ఊరిన్ కళాకాల
తమిళాధ్యపతులునై నశ్రీ కీ. వేణుగోపాల
నాయకర్ గారు.

8. చిత్రూరి పెర్యమ శున్నతపాఠశాల ప్రధాన
తమిళపండితులు శ్రీమాన్ పూ. శ్రీని
వాసులు నాయుడుగారు.
9. వల్లూరి నగరపు విద్వాన్ శ్రీ వైద్యలింగం
పిల్లగారు.
10. ప్రాఫెసర్ శ్రీమత్ కొ. వడివేలు సెట్టి
గారి శిష్యులు, చెన్నపురి హిందూ తియిలా
జికల్ ప్రొఫెసర్లు తమిళపండితులైన
శ్రీ చ. కందనామి మదిలియ్యగారు.
11. ముసిరి ఉన్నతపాఠశాల ప్రధాన తమిళా
ధ్యాపకులు 'పిరైతైవ' పత్రికా సంపా
దకులు, శ్రీ పి. కుమార పిరైయ్యగారు.
12. చెన్నపురి St. Gabriels High School
తమిళపండితులు శ్రీ ఆ. నా. కన్నయ్య
గారు.

ఈ సై బాబితానుబట్టి తమిళ సాహితీ లోకమున కీ గ్రంథము సుపరిచిత మని వ్యక్త మగుచున్నది. వ్యాఖ్యాత యగు నాగిసెట్టిగారు నేలం పట్టణమందలి సెవ్యాపేట వాస్తవ్యులగు చెన్నుపరమసెట్టిగారి కుమారులు. నాగిసెట్టిగారు తమ అరువదియేడవయేట దీనిని రచించిరి. ఇంతకు యరువది యేండ్లకు (క్రిము సంస్కృత) మందలి వీరశైవమతగ్రంథ మగునీధాంతశిఖామణి తమిళ పద్యానువాదమునకు సంపూర్ణమైన వ్యాఖ్యను రచించిరి. నాగిసెట్టిగారు గొప్ప శైవమతప్రచరకు లని, గొప్ప విద్వాంసుఁ డని ఈ వ్యాఖ్యానముబట్టి తెలియనగును.

ఇక గ్రంథవిషయము. గ్రంథావతారిక విన్నాయక స్తుతితో మొదలిడినది. ఆనెనుక బసవని స్తుతి, నందీశ్వర స్తుతి, శివజ్ఞాన పాలయ స్వామి స్తుతి కలవు. ఈ శివజ్ఞాన పాలయ స్వామి మైలమనకు (పుదుచ్చే) పుదుచ్చేరికి సమీపమున నున్న బొమ్మయ్యాపాలెమందలి వీరశైవ సింహాసన మకమునకు సంబంధించిన వారని వ్యాఖ్యాతల వివరించి యున్నాడు. ఇది

ఈ తమిళపరివర్తన కాలనిర్ణయమునకు భావి
పరిశోధకులకు కొంత సౌకర్యముగలదు.

తర్వాత శ్రీశైలప్రశంస, అందరి భ్రమ
రాంబా మల్లకార్జునుల స్తుతులు, తర్వాత వీర
భద్రుని, స్కందుని స్తుతులు కలవు. పిమ్మట
రచయిత అల్లమ ప్రభువును, శేవతారాధ్యుని,
మరుతారాధ్యుని, ఏకేశ్వరాచారాధ్యుని, పండి
తారాధ్యుని స్తుతించి యున్నాడు. మఱియొక
పద్యమున వెంటనే తిరుజ్ఞానసంబంధస్వామిని,
తిరుశివుక్తగ్రునును (వాగీశుడు) నుండర
మూర్తిని (ఓడయనబడి) మాణిక్యవాచకుని
ప్రశంసించి శివభక్తు లందరికి, శ్రీశైలమందు
నివసించు యోగులకు తన నమస్కారముల
నర్పించినాడు.

కవి తాను తమిళమును పరివర్తించుటకు
 ౪౦ కార్ణము నిట్లు చెప్పుకొన్నాడు. ¹
 చెన్నబసవేశ్వరుడు మున్నగుకాంఠీపుర
 మందలి తపోధనుఁ నశించుచున్న ధర్మమును
 పునరుద్ధరించుటకై ప్రచారమం దున్న భాషలో
 వ్రాయు మని యాహ్వానించినందున యీ కార్య
 మునకు పూనుకొన్నాను. — మరియు భవబంధ
 విమోచనమును మోక్షసిద్ధి కుపకరణము నగు
 సందికేశ్వరుని విజయచరిత్రమును వ్యాప్తికి
 దెచ్చుటే ఈ కార్యోద్దేశ మని స్పష్టముగా
 చెప్పియున్నాడు.

తన రచన కాధార మగుకావ్యములు భీమ కన్న కన్నడమున రచించిన బసవపురాణ మని, అది తెలుగున పాల్కురికి సోమనారాధ్యునిచే రచిత మైనబసవపురాణమునకు పరిచిత్త మని కవి యిటు చెప్పియున్నాఁడు.

“కుతవు పాలక్కురిక్కి సోమిగుర
మరిగిన్ మున్నమురై త్త తెలుంగిన్
యిలగు వీమకవి కన్నడవరు
నలపురాణనమిఘ్నా నల్లిట్టువామ్.

దీనినిబట్టి ఈ తమిళానువాదము కన్నడ బసవ
పురాణ రచనానంతరము అనగా 1369 తరు
వాత కొంత కాలమునకు కొనిరచితిమైయుండ
జాల దని చెప్పవచ్చును.

1. அருளுஞ் சென்ன வசவேசனுதியாம்
பெருவில் காஞ்சி புரஞ்சேர் தபோதநர்
மருவுஞ் செஞ்சொல் வசவச நிறைமுற்
றரும் நீங்காதுரை யெனச் சாற்றுவாம்.

గ్రంథాంతమున భీమకవి ప్రశంస లేదు కాని
పాల్కురికి సోమనాథుని ప్రశంస యిట్లు కలదు.

“పుంగవర్ వసవదేవర్

పుగ్గిలై విరిత్తు మణార్

పంకమ దగల మున్నమ్

పగర్ద పాలక్కురుక్కి

తంగు సోమేశన్ తుయ్య

తాళమైర్ వణంగవన్

వింగిత విప్పిటప్పై యిత్రంచి

నింతైతల్ సెయ్వాం”.

అనగా ‘భగవంతుడైన బసవని కీర్తిని
వ్యాప్తి చేసి, లోకము సాధరించుటకు కారణ
జన్మదేయవలెనని పాల్కురికి సోమనాథుని
పాదకమలములను స్తుతించుభాగ్య మిట్లనగా
మానవజన్మము భగ్యము’ వ్యాఖ్యాత యగు
నాగి పెట్టిగారు ‘పాల్కురికి ఎమ్మం ద్రులం
కర్నూల్ జిల్లాని లుళ్లగు’ అని వ్రాసి
యున్నారు. (పుట 223.)

తమిళనాడుపురాణమును గలభక్తుల కథలు:-
పొయ్యి చిగుక్కుమ్ ... (గ్రంథాంతారిక) బసవ
శబ్దప్రభావము చిత్రితము.

తిరుక్కైలాయచ్చుకుక్కుమ్

ఉపనేశచరుక్కుమ్

దండనాయకచరుక్కుమ్

తిరువిక్కైయాడల్ చరుక్కుమ్

తిరుమాట్ట చరుక్కుమ్

తిరువాగు చరుక్కుమ్

అభయచోళన్

[గము

అమ్మవైయొండ్రమ్ బెజమహాదేవియార్ పురా

అరియమారైయర్ (అరిమరాజుగారి కథ)

అలాయుదర్ పురాణము (హలాయుధుని కథ)

అల్లమప్రభు పురాణము

అలైయర్ మదువైయర్ పురాణము

(అలయ్య వధుపయ్యల కథ)

అడైవళర్ద తిరువిక్కైయాడల్

అయ్యె-నూయై

ఉట్టుట దేవర్

ఏకాంతరామైయర్ పురాణము

ఏకాంతరామైయర్ వాడు (వాడము)

కక్కయర్

కలిగనాధర్ పురాణము

కలియనయనార్ పురాణమ్

కలైకేత్రబ్రహ్మయర్ పురాణమ్

కలైయర్

కళైర్ కరుళియపురాణమ్

(వంకాయలు లింగము లైనకథ)

కన్నబ్రహ్మయర్ పురాణమ్

కాట్టక్కటైయర్ పురాణమ్

కాళిదేవర్

కిన్నరబ్రహ్మయర్ పురాణమ్

కిన్నరైయర్ పురాణము

గుడ్డవైయార్

కంబాది బోగయ్యర్

కోటూచ్చవైన్ (గొడగూచి)

గోవింద బట్టారకర్

గోపూర్ బ్రాహ్మయర్

సహదేవదండనాధర్ పురాణమ్

సకలేశమాదిరాజయ్య పురాణమ్

సంగమప్రాణియాన పురాణమ్

శంకరదాసయ్యర్ పురాణమ్

కాళిగై పెట్టియన్ ప్పిత్త పురాణమ్

చిక్కమాడైయర్ పురాణమ్

సిదరామైయర్ పురాణమ్

శివసిదర్

శివనాగమైయర్

శివనాగమైయర్ వాడు

శ్రీపతి పండితర్

సుందరప్పైరుమా నాయనార్ పురాణమ్

శుబ్రయ్యర్

సురిశైశవుండయ్యర్ పురాణమ్

చెన్నరసవ పురాణమ్

తిలకవైన్

తెలుంగచోమైయర్ పురాణం

(తెలుగు బ్రాహ్మయ్య కథ)

నమిత్తాండినాయనార్ పురాణం

నిమ్మవైన్ పురాణం

నెట్టికొణ్ణిట్ట పురాణం

పకుపతి నాయనార్ పురాణం

పాపూర్ బ్రాహ్మయర్

(బాపూరి బ్రాహ్మయ్య కథ)

బిబ్బబాచైయర్

పుగ్గిలచోప్పైన్

పులిక్కటైసోమేశన్

సుంజైయర్

మడివాలమాచయ్యర్ పురాణము

” ” వాడు

మాకాళర్

మాచలదేవి

మాదరమాడయ్యర్

మాదిరాజ చెన్నయ్యర్

మాణుడిగై ఇరియమాచయ్యర్

ముసుండి శవుండయ్యర్ పురాణం

ముత్తసంగయర్ పురాణం

(ముగ్ధ సంగయ్య కథ)

మేతాళిత్రయర్ పురాణం

మొఱుడివంకయర్

మోలిగ మారైయర్ పురాణం

వంకయర్ పురాణం

వంచనై వడిగమాదవర్ పురాణం

వణికమ్మ రైయర్ పురాణం (బల్లెకుమలయ్య కథ)

వాచ్చెయర్

వాచ్చెయర్ వాగు

విడమబ్బవాగు

వీరశంకరర్

వైశవై (వైజవ్యకథ)

బసవనగా నందికేశ్వరుడు జన్మించుటకైన కారణము లోలత 50 పద్యముల (నాలుగు పాదములు గలవి) లో వర్ణితము. దీనికి తిరుకైలాయకర్తమని పేరు. ఇందు కైలాస వర్ణన, నారదుడు కైలాసమునకు వచ్చి భూలోక కృతాంత మెఱిగించుట, శివుడు పార్వతితో నందికేశ్వరుని కృతాంతము చెప్పుట, శిలాడుడను ముని తపస్సు, శివుని వరము, నంది కేశ్వరుని ఆవతారము, భూలోకమున ధర్మమును నిలవఁజేయుటకై శివుడు నందికేశ్వరుని బసవేశ్వరునిగా జనింప బంపుట అను విషయములు కలవు. తెనుగు బసవ పురాణమందలి కథనే యీ విషయము లనుసరించుచున్నది. తెనుగు ప్రథమాశ్వాసముననే బసవనకు సంగ మేశ్వరుడు ప్రత్యక్షమగువరకు గల కథఁ చెప్పబడినది. కాని ఇచ్చట తిరువవతార ఘట్టమని పేరిడి కన్నడదేశవైభవము ఇరువది పద్యములలోను హింగుళాపురి వర్ణన 7 పద్యములలోను గలదు. అందలి మాదిరాజయ్యకు సంతానములేకుండుట అతని భార్య మాదాంబ నందికేశ్వరవ్రతము చేయుట, గర్భవతియగుట అప్పటి వర్ణన అంతయు మన సోమనగ్రంథము ననుసరించి చేయబడినది. బసవవతారము బాల్యము, బసవన ఉపనయనము వలదని

తండ్రితో వాడించుటలో ఈ ఘట్టము ముగియును. ఇందు 105 పద్యములు కలవు. ఉపదేశచ్చరుక్క మనుమాడవఅధ్యాయముబసవేశ్వరునితిరుక శాస్త్ర ణమునో ప్రారంభమైనది. సోదరియగు నాగ మాంబ కూతురు గంగాంబను వివాహమైకూడల సంగ మేశ్వరుని దర్శింప బోవుట, సంగ మేశ్వరుడు బసవనకు ప్రత్యక్షమై లింగ సహితులై యున్న భక్త బృందముల బ్రోవుమని శివమత ధర్మములనుపదేశించి మరల లింగముగా మారిపోవుట అను విషయములందు కలవు. ఇందు 58 పద్యములున్నవి. దండనాయకచ్చరుకమంగు బిల్లుడు బసవనికి దండనాయక పదవి నొసగుట, బసవేశ్వరుని శివాచారనిరతి, పండ్రెండువేల జంగములకు సకల భోగభాగ్యములను సమకూర్చుట అను విషయములు కలవు. 78 పద్యములు. తర్వాత చెన్నబసవ పురాణమును నాధ్యాయమున, బసవేశ్వరుని సోదరి నాగమాంబ పుత్రుడు చెన్నబసవని మహిమ వర్ణితమైనది 12 పద్యములు. పిమ్మట అల్లమ ప్రభు పురాణమును అధ్యాయమున 88 పద్యము లున్నవి. ఇందు అల్లమప్రభువు బసవేశ్వరుని దర్శించుట కేతెంచుట. బసవన అతనికి విందు నేయుట; ప్రసంగవశమున నుట్టింకితమైన పార్వతి ప్రసంధులకు విందుపెళుకథ, అల్లమ ప్రభువు బసవనికి వరములొసగుట అను విషయములు కలవు. తిరువితైయాడగ్గురక్కమ్ అను నది దీని తరువాతిది. ఇందు దొంగ జంగములు వంకాయలను లింగములుగా ధరించి రాగా, అవి నిజలింగములైన కథ 8 పద్యములలో చెప్పబడినది. తెలుగు బసవ పురాణమున రెండవ ఆశ్వాసమునగల బల్లెకుమలయ్యకథ 'వణిక మల్లయర్ పురాణము' అనుపేర 8 పద్యములలో కాప్పబడినది. వడ్లు కొలుచు కుంచము శివలింగముగా మారిపోవుట యీ కథ యందలివిశేషము. కాట కొటయ్యకథ 13 పద్యములు గలది. ఇంతవరకు కథాక్రమము తెనుగు కృతిని యధాతథముగా పోలియున్నది. కాని తర్వాత వంచనై వడిగమాదవర్ పురాణము, వంకయ్యకథ, సిద్ధరామయ్యకథ, బసవన జంగములకై ఖర్చుచేసిన ద్రవ్యమునకంటె ఎక్కువ గనేధనము బొక్కసము ననుండుటను విజ్ఞులుడు చూచి ఆశ్చర్యపడుట అను కథలున్నది. ఇక్కడ తెనుగు బసవపురాణమునను కన్నడ

బసవపురాణమున జొన్నలు మత్తములైన కథ కలదు. కథాక్రమమున కన్నడ బసవపురాణ విషయములను యథాతథముగా నీ తమిళ కవి గ్రహించి లేదనవచ్చును. మఱియు నతఁడు కన్నడ గ్రంథమును తాననువదించుచున్నానన లేదు. కాని తెలుగున ఏ గ్రంథము పాల్కురికి సోమనాథుఁడు రచించెనో, దేనిని కన్నడమున భీమకవి సంతరించెనో, దానిని తాను తమిళమున వ్రాయుచున్నానని మాత్రమే చెప్పినాఁడు. విషయము పై గ్రంథములనున్నదే యైనను కవి తన యిష్టానుసారముగా బసవసమహిమ తెలుపు కథలకమమును మార్చియున్నాఁడు. తెనుగు బసవపురాణమున లేని కథలు కొన్ని కన్నడ పరివర్తనమున ఉన్నట్లు శ్రీనిదదవోలు వేంకట రావుగారి పీఠిక¹నుబట్టి తెలియనగును. ఆ కథలు పండితారాద్య చరిత్రయందు కలవు. తమిళ కవియు వానిని గ్రహించి సందర్భానుకూల

ముగా వాఁడుకొన్నాఁడు. బసవపురాణ ములు మాడింటియందును ముగింపు ఒకే తీరున నున్నది. బసవన లింగై క్యము చెందుటతో నివి సమాప్త మగుచున్నది. బిజ్జలునివధ తెలుగు బసవపురాణమున మాత్రమే కలదు. జగదేక మలయ, అలయ, మధుపయ్యలు ఆర్థరాత్రివేళ బిజ్జలుని భవనము ప్రవేశించి అతనిని తుద ముట్టించినట్లు కలదు. తమిళమున నీ విషయము ప్రస్తావితముకాలేదు. ఫలశ్రుతి తెనుగుకావ్యము నందువలెనే కలదు.

ఇతివృత్తముకంటే యైనను కథాకథనమున తమిళ కవి యెట్టి మార్పులను గావించినాఁడో తెలుపుటకు రెండు మూడుదాహరణముల నిచ్చుచున్నాను. తెలుగు బసవపురాణములోని కథలను తమిళములో పురాణములని వాడ బడినది.

కక్కర్ కరుళియ పురాణమ్

“ఒరుదినం వసవరాజుంగియ
మడ త్తిట్టుర్య
పారుళిన్కెక్కవర్ వాన్ కళ్వర్
పుగవరితాకి యాళన్
డరు మనట్టుకర్ పోల్
సెనాల్ తవరిలై యెనవఱ్ఱె
కరువల్ల డుంగాయ్ డై
సేరు తంగల్ల త్తిల్ కట్టి

కొంబు కడ్డిగై విబూది కూడుదలన్ని సెప్పే
యొంబువరముదు సెయ్యొక్కై యెనుట్
పోయ్ చేర్చర
వణ్ణవరల్లానంద మడన్దనిల్ వారారెన్నర్
దణ్ణనాయకర్ మగిక్కిన్ద శరణార్థియెనక్కై
కూప్పి.

బందియిలిరు త్తిప్పునై పణ్ణమెన్దురైక్కవణ్ణ
వెందుయర్ కొంబు మేని వియర్ తుళ నడున్దవాడి
వందు నామగప్పట్టోమే మరణమ్ వన్దరు వేయెన్న
నొందొరుత్తరై యొరుత్తర్ నోక్కియొణ్ణడు
జుక్కై

వంగకాయలు లింగములైన కథ

వెండియ నొకనాడు దండనాయకుడ
ఖండిత భక్తి వికస్వరలీల
జంగమార్చనసేయు సమయంబునందు
దొంగలు బందివెట్టంగ నూహించి
లింగవంతులుకొని లెంగుల కతని
అంగణాంతరమున కరుగరాదనుచు
దొంగకాయలు కట్టుకొంగుల బొదిలి
లింగపన్నికొలు భంగి వట్టిల్ల.

చనుదెంచి యా బసవన దండనాథు
గని భయం పడిమొక్క గన్నుల నవ్వి
‘లింగవంతులుగాని లెంగుల కీళ్ళ
రాంగణమున కెట్టులరు దేరవచ్చు
నింక భక్తులకొక యాశ్వరార్చనలు
కొంకక చేయుడు గూర్చుండు’ దనిన

ఉల్లముల్ గలగ నొందొరుల జూచుచును
జల్లనగుండె దిగుల్లన నవయ
భావించి “మనమెట్టు బంది జక్కిలిమి
దేవర గలిగనా చావు దప్పెడిని
మనకింక సెమ్మెయి మగిడిపో బోల
దని కృతనిశ్చయై కూరుచుండి

అయ్యదైయవర్గర్ కళ్ళమట్టివర్ బవిగల్గెను
 తియవెణ్ణోపరాగిదేళిక రెట్టెపారు
 నేయరా ననిదేవర్ నిత్తర్ వేడత్తర్ నిత్త
 రేయన వట్టదుణ్ణాయ లింగమాయరున్దన నే.
 శోరక యాళ నేయన్దన్నియ కరుత్తరాగి
 నేరిన్ మర్దిరోపదేళ నెటియిలానిత్తెయ పెయ్యి
 వీరకైవాళగత్తు విదియళమిగ విళిక్కిన్
 పారమామ్ పెరియోరొప్పమ్ పాన్తెయ
 మేన్తెయ కార్వార్.

పట్టదిలాననిదేవర్ బావనెన్కోనానా
 వట్టదుణ్ణాయలింగమాన వళిన్దనె మగత్తొ

రత్తత్

తొత్తదవణ్ వసవదేవర్ తొల్లెయార్

కెయ్దవత్తిన్

విత్తమియకెయ్ది తన్నె విరుమున్

విళిమ్మ నిర్వార్.

వణికమల్లెయర్ పురాణమ్.

“వళియట్టిల్లెవరానోర్ మల్లెయ ర్జోగన్మర్
 శళిముడియత్తనారై న్నియాదుణవు శొల్ల
 రుళితత్తగత్తిన్ మేరే యోరమున్ పదియిన్

కెన్మ

నిళియమాయ్ ప్పళియమాగి నిత్తరాలయ

కాదామర్,

వరున్దిడ వుడనిర్దు మైత్తనరివరున్దా

దరున్దా ముదాదెన్దొట్టి యన్దపూరయలార్

కూర్గొన్

పెరుమ్పడి యొన్దెత్తు వాయిల్పోన్

పిరిత్తుక్కట్టిత్

తిరుమలి వర్దిబడన్దోమ్ వరున్ది

రన్దోర్క్కున్ చెప్ప.

వరున్ది రెన్దరెత్తు నిన్ద మైత్తన రుడన్దొత్

శెన్

గరుగునేయత్తరాగి యవర్ కళిక్కిట్టిక్కాట్ట

తైరియమైయ పుళగ మెయ్దొట్టిని

పైత్తెన్దొట్టి

యరుమై శేరత్తన్ శొయిర్ వలమ్వన్ద విడ

కొణ్ణేగి.

కరుత్తిన నిన్దయమముట్టబ్బ శిప్పినాళు

వరున్ది

తిరుత్తరాయరుక్కూరై మైతున్

శిరిత్తెత్తెన్దొ

సగర మను లింగసహితులపోలె
 గరములు పాచుడు గట్టుకొంగలను
 భంగినా బసవశ్చ భావంగతిని
 వంగకాయల ప్రాంత లింగంబులయ్యె”

బిల్లెళ్ళ మల్లయ్యకథ

“అట్టి దకాద మున్ద్యవహారమేగి
 నట్టివో లింగాల బుంబు లేకున్
 సంతత లింగసంస్కృతన నిమి
 మంతరించిన చుచ్చునలె పెట్టియనుచు
 కుంచితమతి పూరిగుడివన్ని సంచట
 కుంచంబు కొండగోగులు బాసనేసి
 కలకంబుగుడియిది కంటిమేముయచు
 పళికొట్లాతని శిలవి చాళుడును

నా శతధర్మ “శివానునమోన
 మో” మన శుందందప్రయోగి మమ్మారు
 వలగొని ఇంటికివచ్చి కుచ్చుడును
 “ఇల లింగమన చనిహి! మృతభావ
 కుంచంబునకు మొక్కి కుడిచె బొట్టా
 కుంచంబుకొని రండు కొలువగవలయు
 అకటి కక్కజ్జనది పేర్పు
 వేళువ కుంచంబు వెండియువలయు”

పరుత్తదోర్ శెడియోర్ వైత్త పడియినై
పణినార్ వనార్
పారుత్తమ పళిశినార్ పెయవర్ వణికరెన్టు.
అళన్ది పడియినోడి యచ్చెడియూడిగుక్కుమ్
వళక్కోణ్ణాయ్ యెడుత్తు వారుమినెన
మలైయర్
శేర్నెయ్ శోపరాగిక్కిరిమిగళో కణవరెన్టు
తెలిన్దీర్ తీయళొన్నీర్ శివావెన శెవికణ్
మూడి.

అనుమనా శివుడేవు నపహసింపంగ
వినగూడదని చేయి వీనులశేర్పి

పల్లరే మిల్లరేయిప్పడి పరియాళకన్దాన్
మణినీరుక్కు మాతాన్ వారుమినే మదనకాల
నల్లర్ నాయకన్ క్కొట్ట పెన్దవర్ తమె
యెన్బ్రత్తుక్
శోబ్బపోయ్కురిత్తుప్పార్ క్కొచ్చెడిపెరుం
శోయిలాగి.

“ఛా కుక్కలార సాక్షాల్లింగమూర్తి
గాక కుంచము కనుకని మొలంగెదరు
నమ్మరే రండు పినాకి జూపెదను
గ్రమ్మన”నని యేగగా దొంటియెడను

శిగరనల్ గోపురజ్జి డిరుమదిలాయ్ శే
పగరుమన్నాట్టి తానే పరమన్ మెయ్య
లింగమాగి
నిగరిలానదిమున్నే నిగట్టదర, వొళియార్
దీపమ్
పుగరిలా దొళిరక్కణ్ణ బువియళోర్
వజ్రప్పోట్టి).

ప్రాకారమును ముఖభద్ర మండపము
శ్రీకరంబుగ స్వర్ణశిఖరంబు గుడియు
విరచితంబై యొప్పు వృషభేంద్రుడెనర
నరయగుంచము లింగమయ్యె, నతంగు

మెత్తునర్ వైత్తు వద్దవల్ల తిన్ శేరినాలే
నిత్తర వల్లశరెన్టునిగట్టవర్ మణ్ణోన్టుమ్
బత్తియే ముత్తిమూలమ్ పగర్రరిన్ మత్తోరచ్చ
రిత్తగై నెఱియార్ కొట్టకొట్టైయరెన్నుమ్
పెయరార్,”

ఎల్లలోకముల బహ్మశ్వర దేవ
మల్లయ్య నానోప్పి మరి యొక్కగాక.

కొటకొటదు నాగ గల జొక్కగొల్ల.”

పైని యుదహరించిన రెండు కథలలోను
తమిళములో కొంచెము క్రొత్త కూర్పున్నట్లు
తెలియనగును. కన్నడ బసవ పురాణమున
లొమ్మిదవ సంధిలో నీ రెండు కథలును
తెలుగులో నున్నట్లుగానే పదానుసారముతో
గూడ ప్రపంచితములైనవి. తమిళములో చేసిన
యీ క్రింది మార్పులెంతయు మనోహరములై
ముందు వానికి వాఘ్యానరూపములై యొప్పు
చున్నవి. మరియు నీ మార్పులవలన ఆయా
కథలకు కొంత స్వాభావికత యేర్పడుచున్నది.

తమిళమున వంగకొయలు లింగములగుటకన్న
దొంగలు జంగములగుటకు ప్రాధాన్యత యియ్య
బడినది. మరియు మతమున జంగమార్చనచేయు
సమయమున దొంగలు వంగకొయలను కట్టుకొని
ప్రవేశించినట్లు స్పష్టికరింపబడినది. ఆచ్చట
నుపసితః ధైయన్న గురువు (జేశికర్) దొంగలు
లింగార్చన చేయలేకుండుటను చూచి వారు
భవులని, బంటిని వదలిలేచిపోవుట కుద్యమించుట
దొంగలుకూడ శివస్వరూపులే అని బసవన
భావింపుట, వెంటనే వారి వంగకొయలు

లింగములగుటలో పాటు, లింగార్చన, పంచాక్షరీ మంత్రోచ్చారణాది వీర శైవాచారములు వారి కప్రయత్నముగా నలవడుట జరిగినట్లు వర్ణితమైనది.

ఇంక బల్లేశు మల్లయ్యకథకు తమిళమున వణికము లెయ్యో పురాణమని పేరు. తెలుగున, కన్నడమున మల్లయ్య కథవహరమేగినట్లు, శివాలయ మచ్చట లేకుండుటచే మల్లయ్య తిండిలేక ప్రాణములు వదలవని 'బెటికే పెట్టు' గుంచమును పూరిగుడిసెలో బోగించినట్లున్నది. తమిళమున మల్లయ్య బావమరది (మైత్తునర్) ఆ యూర నుండినట్లు చెప్పబడినది. బావ భుజించనిదే తాను భోజనము చేయలేక, యూరి వెలుపల పెద్దవృక్షము క్రింద కుండుము (పెరుం పడి) బోగించి కొమ్మలపై కొంతగడ్డి కప్పి లింగము కనబడినదని నీ నియమమును పూర్తిగాంచుకొనమని చెప్పినట్లు, అతడట్లే చేసి తృప్తితో భుజించి విశ్రమించియున్నతఱి బావ మఱి, యదాధము వాతనికి నవ్వుచు చెప్పినట్లు, అతడు దుఃఖములో ఆ ప్రదేశమునకేగగా

కుంచము లింగముగాను, చెట్టు దేవాలయము గాను మారినట్లు వర్ణితమైనది. ఈ కథలో బావమరదుల హాస్యభోరణి స్వాభావికము. అచ్చటి ఈశ్వరునకు వణ్ణేకుఁ దని పేరు వచ్చుటకు కారణము తమిళమునకుంచమునకు వర్ణమని పేరుండుటయే. దానినిబట్టియే తెలుగున మల్లయ్యకు బల్లేశుమల్లయ్య అనుపేరు కలిగినది.

సావీత్రులొక స్వామియుగ రెండు కథలను మాత్రమే గైకొనవలెనది. మిగిలిన భక్తుల చరిత్రమాలలో గల విశేషములు పెరియపురాణము మొదలగు తమిళగ్రంథములను సరిపోల్చి చూచి మంగు నివేదింతును. తమిళ బసవపురాణము తెలుగు కన్నడ బసవపురాణముల కన్నో యేండ్లతరువాత రచితమైనదగుటచే అండ్రియార్లు ము చేయుటకు రచయిత కవకాశ మేర్పడినది. కథా కథనమున పాల్కురికి సోమనాథుని రచనమే ప్రామాణికము. దీనినిబట్టి దాక్షిణాత్య సంస్కృతిలో తెలుగు వాఙ్మయ మెంత ప్రముఖ స్థానమును గడించుకొన్నవో యూహింపవగును.

చెలికాని సీతారామయ్య

సీ॥ నీకీర్తి కెనవచ్చు నిర్జరవాహిని

యమునానదీసంగ మబ్బకున్న

సరివచ్చు నీధైర్య సరణికిఁ గనకాద్రి

కాపుగా జంభారి గదియకున్న

భానుండు సీప్రతాపస్ఫూర్తి కెనవచ్చు

నదులు బింబము దూరి యరుగకున్న

సమమాను సీకాంతిఁ జందురుఁ దనిశంబు

భాస్కర సఖ్యంబు పడయకున్నఁ

గీ॥ గావునను గీర్తి ధైర్యప్రతాప కాంతి

వితతులను ముఖ్య భువిలోన వెలసి తొర!

పుడను చెలికాని వంశాబ్ధి పూర్ణచంద్ర

భవ్యగుణసాంద్ర సీరామ పండితేంద్ర!

తమిళవాజయపరిచయము

శ్రీ చల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారు

—❦—

3

కడసంగము:

సంకలన గ్రంథములు.

క్రడసంగమున కొన్ని సంకలన గ్రంథములు ప్రచారములోనికి వచ్చినవి. ఆప్పటికే పూర్వకపులు చెప్పిన పద్యములు వ్యాప్తిని కొల్పోవుచుండుటను చూచి కొందఱు సంకలనపులా ముక్తకములను గ్రంథములు చేయబడినవి. ఇట్టి సంకలన గ్రంథములలో ఎట్టు తొలగై, పత్తుప్పాట్టు, పదిశ్లోక్కిక్క, కుక్క అనునవి సంభాష్యములు. ఈ కావ్యములు బహు గ్రంథకర్తృకములు. వేర్వేరు కాలములలో చెప్పబడిన పద్యములు వీనియందు చేర్చబడినవి. ఈ కవులు భిన్నముతములకు చెందినవారు. కొందఱు కవయిత్రులు చెప్పిన పద్యములు కూడ వీని యందు గలపద్యములకు యొక విశేషము. మఱియొక విశేష మేమనగా, ఆలగాటి తమిళరాజులయొక్క, మంత్రినాథులయొక్క, దండ నాథులయొక్క జీవితవిశేషము లీ కావ్యములనుండి మనకు తెలియవచ్చుచున్నవి. తమిళుల సాంఘిక జీవనవిధానమును గూడ తెలిసికొనట కివి మిక్కిలి లోడ్వడుచున్నవి.

ఎట్టుతొలగైలో ఎనిమిది గ్రంథములున్నవి. పట్టిజే, కుటుందొగై, వింగళానూలు, పది ట్రుప్పత్తు. పరిపాడల్, కలితొగై, అగనానూలు, పుణనానూలు-అనునవి ఆ యెనిమిది గ్రంథములు. అటులనే పత్తుప్పాట్టులో పది కావ్యములు కలవు. పదిశ్లోక్కిక్క, గుక్కలో పనునెనిమిది కావ్యములున్నవి. ఈ కావ్యము లందు పదరచనలే కాని వృత్తరచనలు కనబడవు. ద్విపద పట్టుదాది వదరచనలు దీని సాహిత్యమునకు చెందినవి. ఉత్పల చంపక మాలాది వృత్తరచనలు సంస్కృత సాహిత్య సంపర్కమునకు పిమ్మటనే ద్రావిడ వాఙ్మయము నందు ప్రవేశించినవి. కనుక ఈ కావ్యములు దీనిసాహిత్య సంప్రదాయములను గూడ గమనింపకుండుట మరలకరమైనది.

పద సంఖ్యను పురస్కరించుకొని సంకలన

కర్త లీ గీతిగానుచ్చములకు పేర్లుపెట్టిరి. అగనానూలు, పుణనానూలులలోని గీతము లందు 13 మొదలుకొని 37 వఱకును పాదములు గలవు. కనుక ఈ రెంటిని నెడుందొగై అని వ్యవహరింతురు. కుటుందొగై యందు నాలుగు మొదలు ఎనిమిది వఱకుగల పాదము లుగల గీతములుగలవు. కావున ఈ గ్రంథము నకు కుటుందొగై యనుపేరు వచ్చినది. పట్టి జేలో తొమ్మిది నుండి 12 వఱకు గల పాదము లతోడి గీతములు గలవు. పత్తుప్పాట్టులోనివి చాల దీర్ఘములైన గీతములు ఇక ఈ కావ్యము లందు మిక్కిలి ప్రశస్తములైనవిగా గణింపబడుచున్న అగనానూలు, పుణనానూలులను పరికింతము.

అగనానూలు (అగం + నానూలు).

అగం అనుమాటకు నూలముగ ప్రేమ అని అర్థము చెప్పవచ్చును. కాని అది పవిత్రప్రేమ, ఏక మనస్కులయిన నాయికానాయకులు సంతోష మనుభవించినపిమ్మట వారు వ్యక్తి కరించు తదనుభూతియే అగం అనబడును. ఇట్టి ప్రేమగీతము లీ కావ్యమునందు నన్నూలు కలవు. కావుననే యీ గ్రంథమునకు అగనానూలు అని సహేతుకముగ పేరేడబడెను. ఇది పాండ్య భూపతియగు ఉగ్రపెరుగత్తుడి ఆనునతని సమాదరణమున రుద్రశన్క(ర్మ)వ. అను పండితునిచే సంకలనము చేయబడినది. ఈ గీత చతుశ్శతాబ్ది 144 గురు కవులు చెప్పిరి. కాని మాడుగీతముల కర్తృత్వము మాత్రము తెలియరాలేదు. ఈ కవులలో కొందఱు చాల ప్రాచీనులైనవారు, మఱికొందఱుక్రి. శ. 4, 5 శతాబ్దులకు చెందినవారనియు పండితులవిశ్వాసము.

ప్రేయసిప్రియుల వివాహోత్సాహ ప్రణయము, వివాహానంతర ప్రణయము, పిమ్మట వారికి సంభవించు ఎడతాటు, అప్పుడు గభీజనము నాయక ననునయించుట - మున్నగు విషయము లీ గీతము లందలి ముఖ్యాంశములు. వీనిలో ఆతిథయోక్తులు కనబడవు; ఉదా

హృతములైన భావములు సహజసుందరములు. రథారూఢుడైన ప్రియుడొకడు తనప్రేయసిని కలిసికొను సుదేశముతో రథచోదకునితో చెప్పిన మాటలను గమనింపుడు. “వాన కురిసి చాల దినములయ్యెను కాబోలు! కప్పల బెక బెకలు వినవచ్చుచున్నవి. రెండు జింక లా మడుగులో నీరు త్రాగుచున్నది. చెట్లు పువ్వులు రాల్చినవి. పడగలు విప్పకొన్న నాగములవలె కొన్ని పూవులు వికసింపియున్నవి. గుఱ్ఱముల గిట్టలచప్పుడు మాటుమోగునట్లుగా రథమును నడుపుము. ఏలయన నాకై నిరీక్షించుచున్న నా ప్రేయసిని కలిసికొనవలయును”.

కార్యార్థమై వెడలిన ప్రియుడుగోరించియొక ప్రేయసి తన ప్రియశభితో ఇటుల నడుపుచున్నది. “ఇతరులను యాచింపకుండ ధర్మబద్ధమైన జీవితమును సాగించుటకు ధనమావశ్యకమని యెంచి నా ప్రియుడు ధనార్జనమునకై వెడలియున్నాడు. పోవునప్పుడు నన్నెంతయో యనునయించి యతడు వెడసినాడు. కాని ఆతడు పోయిన మార్గమున మంచిదికాదు. ఆ త్రోవలో జలాశ్వుషణారమై యేనుగులు బయలుదేరినవి. వాని వెనుక పులులున్నవి. భట్రాజు చేతియందలి మద్దల నడిమిభాగమున నున్న తెల్లనిభాగముకలె, ఆ పర్వతప్రాంతమున నీళ్లులేని ప్రదేశము మీదుగా నా ప్రియుడు వెడలినాడు.” మన కావ్యనాయిక లనుభవించు విరహావేదన యంత మృగులముగ నుండదు! ఆగ నానూలులోని ప్రేమ గీతావలి యందలి భావము లీ తీరుననే యుండుననుట గమనింపదగిన విషయము.

పుటనానూలు (పుటంత నానూలు)

తమిళులు ధర్మార్థకామములకు నొసగినంత ప్రాధాన్యము మోక్షమున కొసగలేదు. అజమ్ (ధర్మము) పారుళ్ (అర్థము) ఇన్నం (కామము) ఈ మూటిని తమిళు లాదరించిరి. ఆగ నానూలు ప్రేమ గీతముల సంపుటమైనచో పుటనానూలు వీరగీతముల సముచ్చము. ధర్మార్థముల సుసవ్యయమును పుటం అని వ్యవహరింతురు. ఈ కావ్యమునందు గూడ నన్నూలు గీతములుండుటచే దీనికి పుటనానూలును పేరు వచ్చినది. ఈ కావ్య మెవరి ప్రాశ్నానా

మునవివర సంకలనము చేసిగో తెలియవచ్చుట లేదు.

పుటనానూలు చారిత్రికముగా ప్రశస్తమైన కావ్యము. ఇందు తమిళరాజశ్రయ మనబడు చేర, చోళ, పాండ్య వంశీయులను గూర్చియు, వారి సామంతులనుగూర్చియు, వీరవతంసులను గుఱించియు పెక్కు విషయములు కండ్లకుకట్టు నట్లుగ నుదాహరింపబడినవి. ఇందలి కొన్ని గీతములకు తుదిని గద్యలుగూడ చేర్చబడినవి. వీనిని బహుశః తరువాతి కవులవలెనను చేర్చి యుండునని విశ్వసింపబడుచున్నది. భారతమును సంతరించిన పెరుండేశవార్ పాడిన దేశతా మతి గీతముతో పుటనానూలు ప్రారంభమగుచున్నది. కాని యీతని కాలము వివాద గ్రస్తమైనది. ఇతడు చాల ప్రాచీనుడని కొందఱును, క్రీ. శ. 9వ శతాబ్దికి చెందినవాడని కొందఱును తలచుచున్నారు. ¹

పుటనానూలులో నొక వీరమాత యిటుల వర్ణింపబడినది. “ఆమె వృద్ధాంగన. ఆమె కొక్కడే కుమారుడు. ఆతడు యుద్ధవీరుడు. ఆతడొక తూరి రణంగమునకు వెడలినాడు. సమరాంగమును వీడి ఆతడు పలాయన మంత్రము పఠించెనని వదలిగ చెప్పకొనుచున్న యా విషయ మా వృద్ధుడెవనిపడెను. తోడెనే యామె కృత్రి చేబూని కన్న కుమారునకు పాల్గొనగిన తనపాలిండ్లను మొదలంట చేదింప సన్నిధియైనది. అంతలో నేదో భావము స్ఫురింపగా, ఆమె కత్తి బూనిన చేతితోడనే కదన ధూమికి వెడలినది. అట పడియుండిన వీరకళేబరముల నామె రక్త నేత్రాలతో పరికించెను. తుద కొక చోట ఆమెకు తన కుమారుని మృతశరీరము దృగ్గోచర మయ్యెను. అంతలేని సంతోషముతో నా యవ్వ కలకల నవ్వెను.”

ఒక చేరధూపతి కరికాలచోళునిచే నొక యుద్ధమున పరాజితు డయ్యెను. ఆ చేరరాజు వెన్ను గాయములతో నిండియుండెను. అటుల వీపుగాయములు గలుగుట లోనాళ్లలో పిడికి తనమునకు లక్షణముగ గణింపబడుచుండె నట! కావున చేరధూపతి రాజ్యముచేయుట కంగీకరింపక నిరాహుడై యుద్ధధూమి యందే

అనువులు వీడెను. ఆ విషయ దృశ్యమును తిలకించిన యొక కవి కన్నీరుమున్నీరుగా విలపించుచున్న చేరదేశీయుల దుస్థితి నిట్లు వర్ణించెను.

“ఇక విజయభేరి మ్రోగవు. తూర్వ రాక్షసులు వినబడవు. పెద్దపెద్ద క్షీరభాండములు శూన్యములై యున్నవి. మధుపములు నేకరించిన మధువు నెవ్వరును గ్రోలరు. కర్షకులు తము పొలములను దున్నరు. జనపదములందలి పచ్చిక బీడులలో తీర్థప్రజలై ప్రజలు గుమికూడరు. చంద్రోదయము కాగా నూర్య భగవానుడు కొండలచాటున ఆసమించిట్లుగా శత్రురాజుచే పరాజితుడైన మౌర్యాజసించుడు కరవాలమును విస్మరించెను గదా! ఎట్టి దుర్జనుమిది!”

తమిళరాజులలో కరికాలచోళుడు మహా పరాక్రమశాలి. వదాన్యుడనియు, కవిజన పోషకుడనియు గతడు చిరయశస్సు సముపార్జించినాడు. అట్టి యశోకాలాదగు కరికాలచోళుని మరణమునకు చింతా క్రాంతుడైన యొక కవి యిటుల నుడివెను. “వైరివీరల దుర్గములను నాశము గావించినాడు. గాయకులను, వారి కుటుంబములను పోషించినాడు. విద్యుక్తధర్మ నిర్వహణము సం దాతీతేజిన పురోహితల కనుసన్నలలో మెలిగినాడు. సుగుణ సంపన్నులగు రాణులచే మున్నగుపొందినాడు. వేదోక్తముగ పవిత్ర ప్రదేశములందు యజ్ఞములు చేసినాడు. ఆకటా! ఎట్టి మౌర్యమౌర్యాలుంగారు నేడు నేడుగదా! ఆతనిని గోల్పోయిన యీ ప్రపంచపు దురదృష్టము పండినది. వేనవికౌలములో తమ గొట్టెమందల మేతకై గొట్టెకొపరు లాకులు రాలగా వెలవెల బోవు నేరేడుచెట్టు కొమ్మలవలె నేడు నగలూ నాణ్యములు త్యజించిన ఆతని రాణులు వెలవెల బోవుచున్నారు గదా!”

ఇటుల పుటనానూటు నాటిసాంఘిక చారిత్రక విషయాలను సుస్పష్ట మొనర్చుచున్నది. ఈ గ్రంథమును మఱి యితరగ్రంథముల నాధారముగ చేసికొని ప్రాచీన ద్రావిడ సామాజిక జీవన విధానమును తెలిసికొనవచ్చును.

అనాటి తమిళరాజు లొకరితో నొకరు సతతము కలహించుకొనుచుండిరి. వారిలో వారికి సఖ్యము తక్కువ యనియే స్పష్ట

మగుచున్నది రాజులు భాషాపోషకులై కవి పండితులను పోషించుచుండిరి. కళాకారులు కూడ రాజులచే నుమ్మనికు లగుచుండిరి. నాటి ప్రజలకు రాజభక్తియే కాని దేశభక్తి తెలియదు. ఆద్యుల యాచారవ్యవహారము లప్పటికే తమిళనాడులో గూడ వ్యాప్తిలోనికి వచ్చుచుండెను. ఆయినను ప్రజలును రాజులును తమ ప్రాచీనాచారవ్యవహారము లందే గాఢాను రిక్తులై యుండిరి. యవనదేశమునుండి కొని రాబడిన మద్యమును రాజులు నేవించుచుండిరి. ప్రజలలోగూడ మద్యపానము సామాన్య చారమై యుండెను నాట్యప్రదర్శనములు, సంగీత నభిళ, దేవోత్సవములు మున్నగు వానిలో ప్రజలు పాల్గొని సంతోషము నెందుచుండిరి. యుద్ధవీరులు రణరంగమున మరణించుటయే శ్రేయస్కరమని యెంచుచుండిరి. యుద్ధమునుండి పోటీపోవుటయో, వెన్నుపై గాయపడుటయో యవమాన హేతువులుగా గణింపబడుచుండెను. ¹

తమిళుల యాచారవ్యవహారము లందెట్టి ప్రత్యేకత కాననగునో, అట్టి ప్రత్యేకత వారి ఛందస్సాసిత్య సంప్రదాయములందును కాననగును. సంగయుగమున వెలుగులోనికి వచ్చిన గ్రంథములలో నీత్యద్వంద్వక గ్రంథములు చాలకలవు. వైద్యగ్రంథములు కూడ కొన్ని సంతరింపబడెను. కావ్యరస్తువులను తమిళకవులు సంస్కృతసాహిత్యము నుండి గ్రహింపలేదు. పదరచనలు చేసికొని వృత్తరచనల జోలికి పోలేదు. వర్ణనలయందును వారు తమ ప్రత్యేకతను ప్రదర్శించిరి. సంగ (ఘ) యుగపు కవులలో చాలమంది బ్రాహ్మణేతరులే. తరువాతి కాలముననే బ్రాహ్మణకవులు ప్రబలిరి. కవి పండితులకు రాజాశ్రయము లభ్యమగుటయే కాక రాజసంపూజితు లగుచుండిరి. కవయిత్రులు కూడ చాలమంది సంగకాలమునందు కనబడచుండుట సేర్వొనదగు విషయము. సంగకవులు తమ ప్రత్యేకతను సంగీతముకొనుచుండినను, సంస్కృతశబ్దము లా యుగమునందు వెలసిన కొన్ని గ్రంథములందు ప్రవేశించినవి. అనగా సంస్కృతసాహిత్య ప్రభావమునకు పునాదులు సంగకాలపు చరమదశలో నేర్పడినవని నడువవలసి యున్నది.

1. ఇంకను వివరములు కోరువారు చూడుడు The Tamils; Eighteen Hundred years Ago.

ఉత్తరహరివంశం-ఆశ్వాసాదిపద్యాలు

శ్రీ తిమ్మావజ్ఞు లి కోదండరామయ్యగారు

—: * :-

సాధాగరముగా ప్రాచీనకౌవ్యములను బఠించునప్పు డందలి యాశ్వాసాద్యంత పద్యములను, కృత్రికర్తృ కృత్రిపతివంశాభివృద్ధనములను, షష్ఠ్యంతములను పాఠకులు వదలివేయుచుండురు. రసవత్తర మయిన కథాభాగమును జదువుటయందలి యుత్సాహాతిశయము వారి కండుఁ కలుగక పోవుటయే దానికిఁ గారణము. సతనగుప్రదానమును బాటించుటకొఱకై యాశ్వాసాద్యంతములయందలి పద్యముల నొక వేళఁ జదివినను వానిని శ్రద్ధాసక్తులతోఁ బఠించుట యరు దనియే చెప్పవచ్చును. కాని ప్రాచీనకవీశ్వరుల రచనములలోని యాశ్వాసాద్యంతపద్యములును, కృత్రిపతి కృత్రికర్తృ వంశాభివృద్ధనములును, షష్ఠ్యంతములును జాగ్రత్త కముగా మిక్కిలి విలువ గలిగినవని పరిశోధకుల యభిప్రాయము. తెలుఁగుకి పుల జీవితవృత్తాంతములు తెలుపుచారిత్రక గ్రంథములు మనకు లేకపోవుటచే వారి జీవితవిశేషములను, నితర ఋషయములను తెలిసికొనుటకు మనము కావ్యాదులయందలి కృత్యంతరజీవితనే యాశ్రయింపవలసి యున్నది. కృత్యాద్యంతముగా రచింపఁబడిన యాశ్వాసాదిపద్యములు కొన్ని ప్రాచీనకౌవ్యములయందు శిష్టకవిప్రాంప్రదాయముతోఁబిలువైనవిగాని న్యాయముతో విరాజిల్లుచున్నవి. ప్రాచీనకౌవ్యములలో నే కావ్యములోని యాశ్వాసాదిపద్యములను బరిశీలించినను మన కీ విషయము యధామని లేటతెల్లము కాఁగలదు.

వ్యాఖ్యాసాపేక్షము లయిన ప్రాథాంధ్ర ప్రబంధములలో నాచన సోమసాధుడు రచించిన యుత్తరహరివంశ మొకటి యని నేఱుగాఁ జెప్ప నవసరములేదు. తిక్కనవలెనే తన గ్రంథమును హరిహర వాఙ్మంతము గావించిన నాచనసోమసాధుడు తనకౌవ్యమునందు వలెనే తన గ్రంథములోని యాశ్వాసాది పద్యములయందును హరిహరాద్వైతమును సాపింపఁబూనినట్లు తెలియుచున్నది. తిక్కన రచించినదిగా విరాటపర్వాదిని బేర్కొనఁబడిన

‘కీ మసీమాలాం కిము కాస్తుభం వా పరిష్కీయాయాం బహుమన్యనే త్వం? కిం కాఁకూటః కిమువా యశోదా స్తన్యం తవ స్వాదు వద ప్రభో మే!’

అను స్లోకములోని శిల్పము నాచనసోమసాధుని యాశ్వాసాదిపద్యరచనావిధానమునకుఁ బ్రేరక మయి యుండఁబోలును. హరిహర సాధునికే యంకితము గావించిన తిక్కన గ్రంథములోని యాశ్వాసాదిపద్యములందుఁ గూడ నిట్టి ‘హరి హరాద్వైత శిల్పము’ కానరాదు. సతనగు ససాధుఁ డయిన యాతని యాశ్వాసాది పద్యములలో నెలకొలుపఁబడిన శిల్ప మిట్టిదని మనకుఁ దెలిసినప్పుడు గాని మన మాయామి పద్యములకు సరియయిన యర్థము నెఱుంగఁజాలము. అట్లయ్యె నుత్తరహరివంశములోని యాశ్వాసాదిపద్యములు నేటికిని బలువురకు దుర్బోహములుగానే యున్నవి. అనేకశలముల నన్వయము కుదురక చిక్కు గొలుపుచున్నవి. ఇది యర్థము, ఇట్టిది యన్వయ మని నిర్ధరించి చెప్పవలసి యీలు లేకున్నది. ఇట్టివల నాపద్యములను నవవిష్కరముగా నేమ జరఘించిండ్ఁగా నాకుఁ దోఁచిన చర్చములను, నన్వయములను, నందందుఁ గలిగిన సంశయములను పండితలోక మనకుఁ జెల్పఁ బలుచుచు నే నన్వయించు కొనినరీతిగాఁ గడవటం బ్రతిపద్యమునకును వ్యాఖ్య రచించి యిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను. సమృద్ధయల గు పండిత విశ్లేషకుల దీనిని దిలకించి యిందలి బాగోగులను జర్పింతురు గాక యని యింపుచున్నాఁడను.

ఉత్తరహరివంశములోని తొలి నాలుఁ గాశ్వాసములకును శ్రీ గురువక్త్రులు వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు సమగ్రవ్యాఖ్యానము రచించిరి. కాని యది నేటిదాకా ముద్రితము కాకుండుటచే దానిఁ జూచు భాగ్యము నాకుఁ గలుగ లేదు. కాని వారికడ నంతేవానినై యుండినప్పుడు వారప్పుడప్పుడు ఉత్తరహరి వంశములోని కొన్ని పద్యములనుగూర్చి యర్థ విచారము నేయుచునందందుఁ గొన్ని సవరణలను

నెలవిచ్చుచుండిరి. వానిలో నాశ్వాసాదిపద్యములకు సంబంధించి జాపక మున్నదానిని నిందుఁ బొందుపఱుతును. స్వయముగ వారి వ్యాఖ్యాన మెట్టిదో నే నెఱుఁగక పోవుటచే వారి సవరణలుగా నేను తేర్కొన్నవి నా జాపకముమీఁద నాధారపడి చెప్పినవే కాని ప్రమాణములు మాత్రము కాఁజాలవని మనవి చేసికొను చున్నాఁడను.

క॥ శ్రీ సర్వముంగళాకుచ
వాసంతీవకుళగంధవద్వనమాలా
వాసుకివిలాసవేద
వ్యాసమునిమనో నివాస హరిహరనాథా!

ఇది ప్రథమాశ్వాసమునందలి యాశ్వాసాది పద్యము. నాచన సోమనాథుఁడు పాటించిన 'హరిహరనాథాద్వైత శిల్ప' మిందుఁ గల దనునభిప్రాయముతోనే మన మీ పద్యమున కర్థము చెప్పుకొనవలసి యున్నది. అందుచేతనే శ్రీ సర్వ.....మాలా, వాసుకివిలాస అని వేఱువేఱుగఁ గాక శ్రీ సర్వ మంగళా..... వాసుకివిలాస యన్నంతదాక హరిహరాద్వైతమును బ్రతిపాదించు నొక్క సమాసము గానే మనము దానిని బరిగ్రహింపవలసియున్నది. అదియును గాక యంత్యానుప్రాసమును బాటించు సంప్రదాయము గల సోమన - వాసుకివిలాస, వేదవ్యాసమునిమనో నివాస - యని ప్రయోగించి యుండె ననియు, సంకుచేతనే గంధవద్వనమాలా యనుచోటఁ బదచ్చేదము చేసి దానినిగూడ సంబుద్ధిగాఁ గైకొనరా దనియు మనము తలఁపవలసి యున్నది. ఈ నిర్ణయము చేసికొన్నపిదప మన మీ పద్యమున కీరితి సర్గము చెప్పుకొనవచ్చును.

అర్థము—

శ్రీ=లక్ష్మీదేవి యొక్కయు, సర్వముంగళా= పార్వతీదేవి యొక్కయు, కుచ=పాలిండ్ల యందు, వాసంతీ=ఆడవిమొలల యొక్కయు, వకుళ=పొగడపూల యొక్కయు, గంధవత్=పరిమళమును గల, వనమాలా=వనమాల యొక్కయు, వాసుకి=వాసుకి యొక్కయు, విలాస=విలాసము గలవాఁడా! వేదవ్యాస=వేదవ్యాసుని యొక్కయు, ముని=మునుల యొక్కయు, మనస్=మనస్సులు, నివాస=నివాసముగాఁ గలవాఁడా!, హరిహర నాథా=

హరిహరస్వరూపుఁడ వయినయో భగవంతుఁడా!

ఇందుఁ గ్రమాలంకారము పాటించఁ బడి యున్నది.

లక్ష్మీదేవి తనవత్సస్థలమున ధరించియుండిన యడవిమొలల యొక్కయు, పొగడపూవుల యొక్కయుఁ బరిమళము - విష్ణుదేవుఁ డామెను గొంగిరించు కొనినప్పు డాతని వత్సస్థలముపై నున్న వనమాలను జెందినవి. అట్టి వనమాల యొక్క విలాసము కలవాఁడు హరి (విష్ణు దేవుఁడు).

పార్వతీదేవి తన వత్సస్థలమున నడవి మొలలను, పొగడపూవులను ధరించి యుండఁగా వాని పరిమళమునకుఁ జొక్కి యర్థ నారీశ్వరుఁ డయిన పరమేశ్వరుని వత్సస్థలము పై నుండిన వాసుకి విలాసముగ నాట్య మాడెను. అట్టి వాసుకియొక్క విలాసము (క్రీడ)గలవాఁడు హరుఁడు (పరమేశ్వరుఁడు).

వేదవ్యాసమునాన్ని మనస్సున నెవనించిన వాఁడు హరి. మునుల మనస్సులయందు నివసించినవాఁడు హరుఁడు. ఇట్లు హరిహరనాథాద్వైతపరముగా నీ పద్యమున కర్థము కుదురుచున్నది.

క. శ్రీపార్వతీ కుచాగ్రా

సోకిత ముక్తేంగు కాంత సోచిర్నిచితా

కుపార శైలవారణ

ప్రాపితమణిరుచిననాథ! హరిహరనాథా!

ఇది యంత్రహరివంశములోని ద్వితీయాశ్వాసమునందలి యాశ్వాసాది పద్యము. పై పద్యమువలెనే యిందును సంత్యానుప్రాసము పాటించఁబడి యుండుటచే 'శ్రీ పార్వతీ' నుండి 'రుచిననాథ' వఱకు నొకే సమాసము గానే మనము పరిగణింపవలసి యున్నది. అప్పుడు '...మణిరుచిననాథ!', 'హరిహరనాథా!' యని యంత్యానుప్రాసము కుదురును. ఇచ్చటఁ గూడఁ బైపద్యము వలెనే క్రమాలంకారము చొప్పున సర్గము చెప్పుకొనవలసి యున్నది.

అర్థము :—

శ్రీ=లక్ష్మీదేవి యొక్కయు, పార్వతీ=పార్వతీదేవి యొక్కయు, కుచ=పాలిండ్ల యొక్క, అగ్ర=మీఁది భాగములయందు, ఆరోపిత = ఆరోపింపఁబడిన (ఉంపఁబడిన),

ముక్తా=ముక్తముల యొక్కయు, ఇందు=చంద్రుని యొక్కయు, కాంత=ప్రకాశించుచున్న, రోచిస్=కాంతిచేత, నిచిత=పలుపఁబడిన, అహపార=సమాద్రము యొక్కయు, శైల=పర్వతముయొక్కయు, హరణ=నూరించుటను, వ్యాపారణ=వ్యాపించుటను గల, రుచి=కాంతితో, సనాథ=కూడుకొనినవాఁడా! హరిహరనాథా!=హరిహరస్వరూపుఁడవగు నోభగవంతుఁడా!

ఈపద్యమున కర్థము చెప్పట మిక్కిలి కష్టము. అర్థ మేదోరీతిని జెప్పకొనినను భావము దురభివ్యక్తము.

‘ముక్తేగు కాంతి రోచిస్చితా’ యని వ్రాతప్రతి పాఠము. కాని ‘కాంతి’ ‘రోచిస్’ అని పునరుక్తి యగుటచే నాపాఠము పరిహరింపఁబడి ‘కాంత’ యనుపాఠము పరిపూరింపఁబడినది. కాని ‘యిందుకాంత’ యన్నపుడు చంద్రకాంతశిల యని యర్థము చెప్పకొనినచో నిచట చంద్రకాంతశిలకుఁగ్గి బ్రసక్తి కానరాదు. అందుచేత నే, —ఇందు = చంద్రుని యొక్క, కాంత=ప్రకాశించుచున్న, —యని యర్థము చెప్పఁబడినది. ‘ప్రాపితమణిరుచిననాథ’ యనుపాఠముకంటె ‘హరణ వ్యాపారణ రుచి సనాథ’ యనుపాఠమే గుణవత్తరము. హరణ, వ్యాపారణ యనుటచే అహపారపక్షమున హరణము, శైలపక్షమున వ్యాపారణము ననుక్రమము సరిపోవును. ప్రాపితమణిరుచిననాథ యనినచో నీ సాగను కానరాదు.

లక్ష్మీదేవి తన కుచములపై ధరించియుండిన ముత్యాదిహారము యొక్క (పాలవంటి) తెల్లని కాంతి యంతటను వ్యాపించి యామె పుట్టుకను నెలలైనపాలసముద్రము నే హరించినది. ఆమెను గాఁగించుకొనినపు డాకాంతి విష్ణుదేవుని బాంధవగా నాతఁడట్టికాంతితోఁ గూడినట్టివాఁడయ్యెనని భావము.

పార్వతీదేవిపాలిండ్లయందుఁ బరమేశ్వరుఁడు శిరస్సు మోపి పరుండఁగా నాతఁడు శిరస్సుమీఁది నెలవంకకాంతి వారధివసించియున్న కైలాస పర్వతమునం దంతటను వ్యాపించినది. పరమేశ్వరుఁడట్టికాంతితోఁ గూడినట్టివాఁడయ్యెనని భావము.

ఇట్లుకవిధముగా నీ పద్యమున కగ్రము, నన్వయము కుదురుచున్నవి గాని యిట్టిదే యర్థ

మని నిర్ధరించుటకు, నిర్ధరింపఁదగినంత తృప్తి కరముగా నిది లేదు. విద్వాంసులు దీనిని బర్యాలోచింతురు గాక యని యభ్యర్థించుచున్నాను.

క. శ్రీగురౌచుగర్థ

స్వదాంభోహరయప్తివిభ్రమశాలీ

శ్రీదత్తభయమదనా

హ్లాదిప్రీడానినోద హరిహరనాథా!

ఇది యుత్తర హరివంశములోని తృతీయాశ్వాసమునందలి యాశ్వాసాది పద్యము. ఉత్తర హరివంశములోని యాశ్వాసాది పద్యములలో నెల్ల నిది మిక్కిలి దుర్భవమయినది. ఉన్నది యున్నట్లుగాఁ బద్య పాఠమును శైలిని చూడఁగా శ్రీదుర్గా...శాలీవలతు నొక సంబుద్ధిగాను, శ్రీదత్త...నినోదవలతు నొక సంబుద్ధిగాను, హరిహరనాథా యననది మఱియొక సంబుద్ధిగాను నూలదృష్టికి గోచరించును. కాని శాలీ యనుచోట బదిచ్చేదము చేసి దాని నొక సంబుద్ధిగఁ శైలినినచో నా సమాసమునకు సరి యయినయర్థము కుదురుట లేదు. ఇది గాక పూర్వ, పూర్వతర పద్యములలో సంత్యానుప్రసమును బాటించినసామన యీ పద్యమునఁ గూడఁ బాటించియుండుట సంభావ్యము. అట్లు చూడఁగా ‘శ్రీదుర్గా’ మొదలుకొని ‘నినోద’ వఱకు నొక్క సమాసముగానే మనము పరిగ్రహింపవలసి యున్నది. అప్పుడ ప్రీడానినోద హరిహరనాథా యని యంత్యానుప్రసము కుదురును. కాని యస్పద్యము దొలిసమాసమున కరము తిన్నగాఁ కుదురుట లేదు. వ్రాతప్రతి లోని విభ్రమశాలీ యనుచోట శాలీ యని దీర్ఘాంతముగాఁ గాక శాలి యని ప్రాప్యాంతముగా నున్నది. కాని దానివలనఁ గూడ వానకు నగ్రవిచారమువిషయమున నెట్టి ప్రయోగమును గలుగుట లేదు. ఈ పద్యమునకు సరి యయిన యర్థము కుదుర్చుటకై శ్రీగురువర్ణలు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలుగారు రెండుచోట్ల రెండు చిన్న సవరణలను సూచించినారు. శాలీ యనుచోట పాల యనియు, ప్రీడా యనుచోట శ్రీడా యనియు చూచి సవరించిరి పయి సవరణలు మూలపాఠమునకు మిక్కిలి దగ్గఱగా నుండి సరస మయినయర్థమును సముపార్జించుచున్నవి. తాళపత్రములను, వ్రాతప్రతులను జదువు నలవాటు గలవారికి శాలీ పాలలును, ప్రీడా శ్రీడాలును లిఖితా మిక్కిలి సన్నిహితములుగా

నుండునట్లు గోచరింపక మానవు. ఇంతకును నవి యగ్రపుష్టికి దోహదములు నేయుసవరణ లగునప్పుడు వానిని మనము పరిగ్రహింపవలసియే యున్నది. పయి సవరణలు చేయక పద్యమున కరము చెప్పట యపాధ్య మనియే నా తలఁపు. పద్యమున కగ్ర మిట్లు చెప్పుకొనవలయును.

అర్థము :-

శ్రీ=లక్ష్మీదేవి యొక్కయు, దుర్గా= పార్వతీదేవి యొక్కయు, కుచ=పాలిండ్లనెడి, దుర్గ=దుర్గములయందు, స్వేదఅంభస్=చెమట నీటితోఁ గూడుకొనిన, హరయస్త్రి=బెత్తముల వంటి హరములచే, విభ్రమ=భ్రమ గలిగించు చున్న, సాల=ప్రాకారముల యొక్క, శ్రీ= సంపదచేత, దత్త=ఒసఁగఁబడిన, ఆభయ= వెఱపులేమి గల, మదన=మన్మథునికి సంబంధించిన, ఆహ్లాద=సంతోషప్రదము లయిన, క్రీడా=పనులయందు, వినోద=సంతోషించు వాఁడా!, హరి హరనాథా!=హరిహర స్వరూపుఁడవగు నో భగవంతుఁడా!

లక్ష్మీదేవి యొక్కయుఁ బార్వతీదేవి యొక్కయుఁ పాలిండ్లు దుర్గములవలెఁ జెన్నారు చుండెను. ఆ పాలిండ్లపై వారు ధరించుకొనిన హరయస్త్రిలు శ్రేణులుచుండినవి. ఆ హరముల ప్రక్క గా స్వేదజలము క్రమ్మి యుండినది. అందలి హరయస్త్రిలు దుర్గప్రాకారముల వలెను, గ్రమ్మియుండిన స్వేదజలము ప్రా - రమునకు వెలుపల నున్న యగ్రద్వల నందలి జలము వలెను నుండె నని భావము. అట్టి ప్రాకార ములు గలదుర్గములయందు మన్మథుఁడు నెలకొని యుండుటచే నాతనికి నితరులవలన నెట్టి భయ మును లేకుండెను. అట్టి మదనునికి సంబంధించిన శ్రీద్వలయందు హరియు, హరుఁడును విసోదించు చుండి రని భావము.

సాల, క్రీడా యని పూర్వపాఠములను సంస్కరించుటచేతనే యీ పద్యమున కిట్టి సరసార్థము సమకూరుచున్నది. ఈ సవరణలు పయికిఁ జాలఁ జిన్న సవరణలుగాఁ గానవచ్చు నను నవి మనకునుకుఁ దోచవచ్చును పద్యా రము విషయమునఁ గలగు చిత్కృత దలపోసి సప్పు డీ సవరణలవిలువ యెంతటియో, యెట్టిదో మనకుఁ చెలియఁగలదు. ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ చిరకాలానుభవముతోఁ గావించిన యీ

సవరణలు సముచితములు, సరసార్థసంపాదక ములు నని చెప్పట కెట్టి సందియమును లేదు.

తిరుపతిలో శ్రీ వేంకటేశ్వరప్రాచ్యుకళా కాలాపండితులు శ్రీ గారిపెద్ది రామనుబ్బళర్థ గారీ పద్యమున నెట్టి సవరణలను జేయకయే యర్థము కుదుర్చుకొన వచ్చు ననుచున్నారు. వారు చెప్పనగ్ర మిట్లున్నది—

అర్థము—

శ్రీ=లక్ష్మీదేవియొక్కయు, దుర్గా=పార్వతీ దేవియొక్కయు, కుచ=పాలిండ్లనెడి, దుర్గ= దుర్గములయందు, స్వేదఅంభస్=చెమటనీటితోఁ గూడుకొనిన, హరయస్త్రి=బెత్తములవంటి హర ములయొక్క, విభ్రమ=విశేషమయిన కాంతి చేత, కాలీ=ఒప్పువాడా! (ఉభయపక్షముల కును సమము.

శ్రీ=(హరిపక్షమున) లక్ష్మీదేవిచేత, దత్త= ఒసఁగఁబడిన, ఆభయ= వెఱపులేమి కల, మదన= మన్మథునికి సంబంధించిన, ఆహ్లాద=సంతోష ముతో, వినోద=వినోదించువాఁడా! శ్రీ=(హర పక్షమున) పార్వతీదేవిచేత, దత్త=ఒసఁగఁబడిన, ఆభయ=ఆభయముకల, మదన= మన్మథునికి సంబంధించిన, ప్రీడా=స్నిగ్ధచేత, వినోద=వినో దించువాఁడా!

స్వేదము సాత్త్విభావములలో నొకటి. అది కలుగునట్లుగా హరిహరు లిరువునును లక్ష్మీ పార్వతులతో నుపభోగించినారు. అప్పుడు వారి కుచములవిగడి హరములు నమాత్మకాంతు లలోఁ జేపింపవని, అట్టి హరములచేత హరిహరు లిరువురు నొప్పుచుండి రని మొదటి సమాసము నకు భావము.

లక్ష్మీదేవిచేత నొసఁగఁబడిన యభయమును గల మదనసంబంధియాహ్లాదమునందు హరి వినో దింపఁగా, తనకంటిచూపుచేత రూపుగోలపడిన మన్మథుఁడు తన భార్య యయినపార్వతీదేవిచేతఁ బునరుజ్జీవింపఁబడి యభయము పొందఁగా నట్టి మన్మథుని విషయమై యొకవంక స్నిగ్ధుడును హరుఁడు వినోదించుచుండినాఁ డని రెండవ సమాసమున కర్థము.

ఇందు మదనాహ్లాద, ప్రీడావినోద యనుపద ములకు హరిహరుల పక్షమున నొక సరసార్థము సంపాదించఁబడుచున్నది.

శ్రీ=పార్వతీదేవి యనుటకుఁ బ్రామాణిక బ్రయోగ మున్నది. కాని కాలీ యనుటకుట విచిచి

యర్థము చెప్పటచే సోమన యంత్యానుప్రాస నియమము చెడుచున్నది. కాని యన్ని పద్యములందును నీనియమమును బాటించలే దని మనము సమాధానము చెప్పుకొనవచ్చును.

వీనిలో నే యర్థము పరిగ్రహ్యమో పండితులు చర్చింపఁగలరు.

క. శ్రీహైమవతీకలహ

స్నేహవిరామప్రణామసీమంతపద

గ్రాహిసురసింధుకన్ధా

రాహితసిందూరలాక్ష హరిహరనాథా!

ఇది యుత్తర హరివంశములోని చతుర్థాశ్వాసమునందలి యాశ్వాసాది పద్యము. ఇందు హరిహరాద్వైతశిల్పము చక్కగా నెక్కిని యున్నది. సోమనచే నీ పద్యమునందుఁ బ్రతిపాదించబడిన భావము గరిగా బోధపడినఁగాని యిందలి శిల్పము బోధపడదు.

అర్థము :—

శ్రీ=లక్ష్మీదేవి యొక్కయు, హైమవతీ=హిమవంతుని కుమార్తె యగు పార్వతీదేవి యొక్కయు, కలహ=కయ్యము (పాలహాసక) యొక్కయు, స్నేహ=నెయ్యము యొక్కయు, విరామ=విరామమునందుఁ జేయఁబడిన, ప్రణామ=నమస్కారమునందు, సీమంత=పాపటచేతను, పద=పాదములచేతను, గ్రాహి=గ్రహింపఁబడిన, సురసింధు=అతాశగంగయు, కన్ధకర+అహిత=తానురలకు విరోధి యగు చంద్రుఁడును గల, సిందూర=కుంకిమమును, లాక్ష=లత్తుకను గలవాఁడా!, హరిహరనాథా!=హరిహరస్వరూపుఁడ వగు నో భగవంతుఁడా!

లక్ష్మీదేవి తనపాలయముక తీరఁగా విష్ణుదేవునికి సాష్టాంగముగా నమస్కరించినది. అప్పుడామె సీమంతము విష్ణుదేవుని పాదములపై నుండఁగా నామె తనఫలమునందు ధరించిన సిందూరము విష్ణుదేవుని పాదముల యందుఁ బుట్టినయూతాశగంగను గలదై పవిత్రమయినది. అట్టి సిందూరమును గలవాఁడు హరి (విష్ణుదేవుడు).

పార్వతీకిఁ దనప్రియుఁ డగుపరమేశ్వరునిపైఁ బాలయముక యేర్పడఁగా నపు డామెను దేవుటకై పరమేశ్వరుఁ డామెకు సాష్టాంగపడి నాఁడు. అపు డామె పాదములపైఁ బరమేశ్వరుని శిరస్సుమీది నెలవంక నెలకొనినది. ఆమె తన పాదములకుఁ బూసికొనిన లత్తుక పరమేశ్వరుని శిరస్సుమీది నెలవంకను గలదయినది. అట్టి లత్తుకను గలవాఁడు హరుఁడు (పరమేశ్వరుఁడు).

ఇందు హరిపత్నియన నగ్రము చెప్పుకొనినపుడు లక్ష్మీదేవి విష్ణుదేవునకు నమస్కరించినట్లును, హరునిపత్నియన నగ్రము చెప్పుకొని నపుడు పార్వతీ పాలయముక దీర్చుటకై యాతఁడే యామెకు నమస్కరించి నట్లును మనము గ్రహింపవలసియున్నది. ఇట్లే యగ్రము చెప్పుకొనవలయు ననుటకు 'సీమంత-పద' యను పదములును, 'సిందూర-లాక్ష' యను పదములును సహాయములుగా నున్నవి ఇంతకంటె సరియైన, సవ్యమయినయొక్క మార్కు గుఱురుట లేదు. ఎవ్వరైన నట్టి ఘోషము గట్టుకొని నచో దానిని గ్రహించుటకు నేను సర్వదా సిద్ధముగా నున్నాను.

ఈ పద్యమున కలహ-స్నేహ పదములు, సీమంత-పద పదములు, సురసింధు-కన్ధారాహిత పదములు, సిందూర-లాక్షపదములు క్రమముగా హరిపరములు, హరపరములు నగుజంటపదములు. ఒక పత్నియన కొక పదము, మఱియొక పత్నియన కొక పదముగ దీని కర్థము చెప్పుకొనవలయు ననుటకు నీజమిత్రపదములే నూచించుచు నున్నవి కదా! ఇందును గ్రహాలంకారమే కలదు.

క॥ శ్రీనిశేషసకాంతౌ
నూనత్రభార దక్షిణోదార సప
ర్యానందితచేలోని
ధ్యాన తనుద్యుతినవీన! హరిహరనాథా!

ఇది యుత్తరహరివంశములోని పంచమాశ్వాసమునందలి యాశ్వాసాదిపద్యము. ఇందు శ్రీనిశేషసకాంతౌ నూనత్రభార వజ్రకు నొకసమాసము. అంత్యానుప్రాసనియమము పాటించుటచే దక్షిణోదార యనునది రెండవ సంబుధి. ముద్రితగ్రంథమునందు 'సపర్యానందితచేలోనిధ్యానతనుద్యుతినవీన' యని యేకసమాసముగానే ముద్రితమై యున్నది. కాని సపర్యానందితచేలోనిధ్యాన, తనుద్యుతినవీన యని రెండు సంబుద్ధులుగా వానిని గ్రహించుట లభ్య. పూర్వపద్యములయందలి శిల్పమువలెఁ గాక యిందు భిన్నమయినశిల్ప

మవలంబింపఁ బడినది. పూర్వపద్యములయందు
దొకే సమాసమున రెండు పక్షములకును గ్రమ
ముగా నర్థము చెప్పకొనఁగా, నిందొకే సమాస
మునకుఁ గ్రమాలంకారప్రమేయము లేకయే
యర్థయపక్షములకును నర్థము కుదురుచున్నది.

అర్థము—

శ్రీనిశ్రేయసకౌంత్తనూన వ్రతభార-
(హరిపత్నీయః) శ్రీ=లక్ష్మీదేవియొక్క, నిశ్రే-
యస = మేలునందు, కౌంత్త = కోరికచే,
అనూన=తక్కువ కాని, వ్రత=నియమము
యొక్క, భార=బరువు కలవాడా?, (హర
పత్నీయః) శ్రీ=మంగళప్రద మయిన, నిశ్రే-
యస=మోక్షయనందలి, కౌంత్త=కోరికచేత,
అనూన=తక్కువ కాని, వ్రత = నియమము
యొక్క, భార=బరువు కలవాడా!, దక్షిణో-
దార - (ఉభయపక్షములను) దక్షిణ=ఎల్ల
నాయకలయందును సమాన మయినయాదగము
కలవాడా! ఉదార=ఉదారస్వభావము కల
వాడా!, సపర్యానందితచేతోనిధ్యాన -
(ఉభయ పక్షములకును సమము) సపర్యా-
నశ్రూషలచేత, అనందిత = సంతోషపెట్టఁ
బడిన, చేతన=మనస్సుయొక్క, నిధ్యాన=
ఎక్కువ యేకాగ్రత గలవాడా! తనుద్యుతి
నవీన - (ఉభయపక్షములకును సమము) తను=
శరీరముయొక్క, ద్యుతి=కాంతిచేత, నవీన=
నూతనముగాఁ దోచువాడా!, హరిహర
నాథా!=హరిహరస్వరూపుడైనవగు నో భగ
వంతుడా!

విష్ణుదేవుడు లక్ష్మీదేవికి మేలు కలగ
వలయునని యనూనవ్రతభారము పూనినవాడు.
దక్షిణనాయకుడు, ఉదారుడు. ఉడిగము
చేయవారి సపర్యలచేత సంతోషించినహృద
యము గలవాడు. శరీరకాంతిచే నెప్పటి
కప్పుడు శ్రోతగాఁ దోచువాడు.

పరమేశ్వరుడు మోక్షమును గోరి యనూన
వ్రతభారము పూనినవాడు. దక్షిణనాయ
కుడు, ఉదారుడు. మనీశ్వరుల సపర్యలచేత
సంతోషించినహృదయము గలవాడు. తన
శరీరకాంతిచేత నెప్పటి కప్పుడు శ్రోతగాఁ
దోచువాడు నని భావము.

క॥ శ్రీ కలితయోగిహృన్నా
భీకాంతిర్నిజనివాస శ్రేఖాధిపః

ధ్యాకౌలమూలజపన

స్వాత్మాగోకారరూప హరిహరనాథా!

ఇది పస్తాక్యాసమునందలి యాశ్వాసాదిపద్యము.
ఇందును బూర్వపద్యమువలెనే యొక్కొక్క
సమాసమునకును సుభయపక్షములను నర్థము
చెప్పకొనవలసి యున్నది.

అర్థము—

శ్రీ=(తపస్సనడి) సంపదతో, కలిత=
కుడుకొనిన, యోగి=యోగీశ్వరులయొక్క,
హృత్=హృదయము లనడి, శాఖిక=తామ
రలయొక్క, అంతన = అపరిభాగములను,
నిజ=తనయొక్క, నివాస=నివాసస్థానముగాఁ
గలవాడా! (ఉభయపక్షములకును సమము),
శ్రేఖాధిప=దేవతలకు రాజగు నేవేంద్రునిచేత,
సంధ్యాకౌల = ప్రాతస్సానము సంధ్యాకౌల
ములందు, మూలజపన = ప్రధానముగా
జపింపఁ బడచున్న, స్వ+అకార=తనయా
కారమే యగు, ఓంకార=ఓంకారమునే,
రూప=రూపముగాఁ గలవాడా! హరిహర
నాథా!=హరిహరస్వరూపుడైనవగు నో భగ
వంతుడా!

హరిహరు కిరువురును దహినిధు లగుయోగి
జనుల హృదయపద్యములను నివాసములగఁ
గలవారు. వారి యాకారమే యగు ఓంకార
మును సుభయ సంధ్యాకౌలముల యందును
దేవేంద్రుడు జపించుచుండు నని భావము.
నివాసమును, రూపమును హరిహరుల కిరువురికి
నొక్కటే యని చెప్పటచే నిండు హరిహరా
వైత్తితసిద్ధాంతము పద్యాధ్యమునందును సముచిత
ముగ సంపాదించఁబడినది.

ఉత్తరహరివంశములోని యాశ్వాసాదిపద్య
ములకు యథాశక్తిగా నన్వయము కుదిర్చి
యగ్రము చెప్పుట కిందుఁ బ్రయత్నించితిని.
ఇందలి బాగోగులను జర్పించుటకు సహృద
యలు ప్రమాణము. ఇందలి రెండు, మూడు,
నాలుగొక్కాసములు వివిధ విశ్వవిద్యాలయ
ములలో బెద్దపెద్ద పరీక్షలకు బఠనీయములు.
ఆడుగులో హంసపాడిగా నున్న యీ యాశ్వా
సాది పద్యములకేని నర్థము కుదురుకొనుట
మన కర్తవ్యము. ఏతత్ప్రయత్నమున సహృ
దయు లగుఃద్వాంకులు తప యమూల్య
సాహిత్యానుభవమును బ్రదర్శింతురు గాక యని
కోరుచున్నాడను.

ఆంధ్రదేశశాసనపరిచితి

శ్రీ గడియారం రామకృష్ణశర్మగారు

రామకృష్ణశర్మ

భారతీయులు వేదకాలమునుండియు లేని పద్ధతి నెఱిగినవారని ఆధర్వవేద మంత్రములు చెప్పుచున్నవి. కాని అప్పటి లిపి ఎటుండునో తెలిసికొనుట కాధారములు కానరావు. ఇటీవల బయలుపడిన హరప్పా, మొహెంజోదారో శిథిలములలోని కొన్ని ముద్రికలపై ఏవో లిపిలు కానవచ్చుచున్నవి. దానిని చిత్రలిపి అనుచున్నారు. ఈ లిపి నింతవఱకు పరిశోధక తెవరును చిగునలేక పోయినను శ్రీ. పూ. 8000 ఏండ్లక్రిందట ఇట్టి లిపి వాడుకయందుండవచ్చునని ఊహించుచున్నారు. శాధనవాఙ్మయములోని 'లలిత విస్తరము'నందు ఆరువో భారతవర్షీయ లిప్యను పేర్కొనబడినవి. అవి గూడ మనకు లభ్యములు కాలేను. శ్రీ. పూ. మూడవ శతాబ్దమున నుండిన మౌర్యాధికపత్రకవర్తి భారతదేశపు సంగమాలల పేయించినశిలాశాసనములే చరిత్ర కంగినప్రథమ లేఖనములు. అప్పటినుండియే చారిత్రకయుగ మారంభ మయ్యెనని పండితు లభిప్రాయ పడుచున్నారు.

అశోకశాసన లిపిని బ్రాహ్మీలిపి అందురు. దానికే మౌర్యలిపి అని గూడ పేరు. ఈ లిపియే క్రమపరిణామము చెంది నాగరి మొదలగు ఔత్తరాహ లిపులకును, తెలుగు, కన్నడము తమిళము మొదలగు దక్షిణాత్య లిపులకును మార్తక యైనది. ఈ లిపి పరిణామ భాషా విశేషముల నెఱుగగోరువారు ఆయా దేశ శాసనములనే పరిశీలింపవలసి యుండును. దేశ చరిత్రకు శాసనములు ముఖ్యసాధనము లని తెలుపవలసినపని లేదు. ఆంధ్రదేశమునందలి శాసనములనుసలముగ పరిచయము చేయుటయే ఈ వ్యాసరచనోద్దేశము.

శాసనములు సాధారణముగ రాజాజ్ఞ ననుసరించి శిలపై, రాగిరేకులపై, విగ్రహములపై చెక్కబడి యుండును. తెలుగుదేశపు శాసనములను భిత్తిస్తంభశాసనములు, తామ్ర శాసనములు, శిలాశాసనములు అని మూలముగ మూడు

విభాగములు చేయవచ్చును. కాలము ననుసరించి భిత్తిస్తంభశాసనములు శ్రీ. పూ. మూడవ శతాబ్దమునుండి శ్రీ. తరువాత 3 వ శతాబ్దము వరకును, తామ్రశాసనములు, శ్రీ. శ. నాలుగవ శతాబ్దమునుండి 10 వ శతాబ్దము వరకును, శిలా శాసనములు శ్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దమునుండి ఈవలి వరకును ఉండినవానినిగ పరిగణింపవచ్చును. ఆయా యుగములలో నాయా శాసనముల ప్రాధాన్యమును నూచిందుటకే ఈ విభాగము కాని తామ్రశాసన యుగములో శిలాశాసనములు లే వనియు, శిలాశాసనయుగమున తామ్రశాసనము లుండ వనియు కాదు. భిత్తిస్తంభశాసనములు బ్రాహ్మీ లిపి యందు ప్రాకృతభాషలో చెక్కబడినవి. తామ్ర శాసనములలో కొన్ని ప్రాకృతములో నున్నను విశేషభాగము సంస్కృతభాషలో నున్నవి. వీని లిపిని (బ్రాహ్మీనుండి పరిణామము చెందిన) వేంగీలిపి అందురు. 9, 10 శతాబ్దాలనాటి తామ్ర శాసనములలో ప్రాత తెలుగులిపి కానవచ్చును. తరువాతి శిలాశాసనములు ప్రాత తెలుగులిపిలో తెలుగు కన్నడ భాషల యందు వేయబడి యున్నవి. అటు నట సంస్కృతశాసనములు గూడ లేకపోలేను.

శ్రీ. శ. నాలుగవ శతాబ్దమునుండి ఆరవ శతాబ్దమువఱకు నుండిన సంస్కృత శాసనములలో గ్రామనామములు సంస్కృతవేదము ధరించిన తెలుగులో నున్నవి. ఉదాహరణకు "కంబు రాంచెరువే, గొల తెంకి, చెరుకు మడ్లశ్శ, పోతురాయ్." అనునవి. తరువాత ఆరవశతాబ్దమున చాళుక్యులు తెలుగును ధరించుటతో తెలుగు శాసనములు వెలసినవి. వీని కింతవఱకు లభించిన మొట్టమొదటి తెలుగు శాసనము 7 వ శతాబ్దమునందలి కనాటిచోళ తామ్రశ్శయ మహారాజుది. ఇది కడపజిల్లా 'పొట్లకుర్తిమాలెపాడు'లో లభించినది. వీని తరువాత విష్ణు - లక్ష్మీపురశాసనములు గూడ ప్రాచుఖ్యము కలవి. ఆంధ్రభాషాపరిశోధకుల

కిని పెన్నిధులు. ఈవిషయముల నింతతో వదలి ప్రకృతిము ననుసరింతుము.

కాసనము నీ క్రింద నూచించిన క్రమము ననుసరించి యుండుట కానవచ్చును. సాధారణముగ కాసనములలో (౧) మంగళశ్లోకములు, (౨) వాత్సవంశప్రశస్తి (౩) కాలము (౪) విషయము (౫) ఉపసంహార శ్లోకములు (౬) కాసనకర్త (౭) చెక్కినవానిపేరు అనుక్రమము పాటించబడి యుండును. కొన్నిటిలో ౬ - ౭ భాగములు లేకపోవచ్చును. కాసనము నారంభించుటకు మొదలు పైభాగమున కొన్నిగుర్తులు వేయబడును. తైవకాసనములపై లింగపానవట్టములును, వైష్ణవకాసనములపై శంఖచక్రములును, జైనకాసనములపై పల్వంకాసన నీరుడైన తీరంకిరునిమూర్తియు చెక్కబడును. కొన్నిటిపై గివీని పర్యాయము లనదగిన నంది, గరుత్మంతుడు, దూడకు పాలిచ్చుగోవు, వెలుగుచున్న జ్యోతి, సూర్యచంద్రులును కానవచ్చును. తరువాతి కాసన మారంభ మగుట కలగు. పై క్రమము కాసనములలో నాయా కాలములం దెట్లునుసరింపబడెనో పరిశీలింతుము.

౧. మంగళశ్లోకములు.

దేని నైన వ్రాయ దలపెట్టినప్పుడు మంగళవాచకముతో నారంభింపవలె ననుట భారతీయ సంప్రదాయము. అది “ఆశీర్వాదుస్మియా వస్తునిర్దేశ” రూపమున నుండవచ్చునని పెద్దలు నిర్ణయించినారు. కావ్యాదులలో నీనియమమే పాటించబడినది. అట్లే కాసనములలోను కానవచ్చును. అశ్లోకకాసనములలో “దేవానాం ప్రీయదర్శి” అనువస్తునిర్దేశరూప మంగళవాచకముపయోగింపబడినది. శాతవాహన-ఇత్యైకుళంకియుల కాసనములందు “సిద్ధం” అనియు, విష్ణుకుండి కాసనములలో “స్వస్తి” అనియును ప్రయోగింపబడినది. తైవకాసనములలో సాధారణముగ

నమ స్తుంకశిరశ్చుంది
చంద్ర చామర చారవే |
త్రైలోక్య నగరారంభ
మూలస్తంభాయ శంభవే ||

అనుశ్లోకము ఉండును. ఇంది బాణభట్టారకుని మార్గపరిశ్రమనుండలిది.

వైష్ణవకాసనములలో,

“జయత్యానిష్కర్మం విష్ణో
ర్యారాహం త్రిభితార్థవం
దక్షిణోన్నతదంష్ట్రాగ్ర
విక్రాంతభువనం వపుః.

జైనకాసనములలో,

శ్రీమత్పురమగంభీర
స్వాద్వాదామౌఘలాంఛనం,
జీయాత్త్రైలోక్యనాథస్య
కాసనం జినకాసనం

అనుశ్లోకము లుండును.

౨. రాజవంశప్రశస్తి.

మంగళవాచకము తరువాత దాతయొక్క, అతని నేల మహారాజయొక్క వంశప్రశస్తి, ఒక్కొక్క రాజవంశమున కొక విధమైన విరుదావళి యుండును. అశ్లోకకాసనములలో- “దేవానాం ప్రీయదర్శి” అని మాత్రమే కలదు. మార్గవంశ ప్రశస్తి కానరాదు. శాతవాహనకాసనములలో నిట్లున్నది.

“సిద్ధం. రాజ్ఞో వాసిష్ఠీపుత్రస - సిరిపుత్ర
మాయిన సవచరె-ఏకునపీ సె-౧౯ గింహనపథే-
బితియే ౨౨వసె-తెర సె ౧౩ రాజరాజ్ఞో-గౌతమీ
పుత్రస”-(ప్రాకృతము) (నాసికకాసనములు)
(సంస్కృతచ్ఛాయా) సిద్ధం. రాజ్ఞో వాసిష్ఠీ
పుత్రస్య శ్రీ పుత్రయాయస్య సంవత్సరే ఏకోన
వింశతి గ్రీష్మే పక్షే ద్వితీయే ౨ దివసే త్రయో
దశ్యాం ౧౩ రాజరాజస్య గౌతమీపుత్రస్య.
ఇత్యైకుళవంశప్రశస్తి.

“సిద్ధం - మహారాజస - అసమేధయాజిన
అనేక హిరణ్యోటి గోసత సహస హలసత
సహస పదాయస సువధేసు ఆపతిహత సంకపస
వాసిష్ఠీపుత్రస ఇత్యైకుళస సిరిచాత మూలస
దుమతా రజ్ఞో సిరివిరపురిస దతస.”

(Epigraph-Ind-XX-P. 18.)

కాలంకాయన ప్రశస్తి.

“సిరివిజయ వేంగీపురా భగవతో చిత్ర
రథ సామి పాదాను జ్ఞాతస్య బప్పు భట్టారక
పాదభత్తస్య పరమ మోహిస్సరస్య సాలంకా
యనస్య అస్సమేధ యాజినో మహారాజా సిరి
విజయదేవ వమ్యస్య.”

(Epigraph-Ind-IX-P. 56)

విష్ణుకుండిన ప్రశస్తి.

“స్వస్తి విజయ దెందులూర వాసకాద్భు
గవతః శ్రీ పర్వతస్వామి పాదానుధ్యాతో
విష్ణుకుండిన ఏకాదశాశ్వమేధావభృతావధాత
జగత్కల్పపద్య క్రితుసహస్ర యాజ్ఞః సర్వ
మేధావాప్త సర్వభూత స్వారాజ్యస్య బహు
సువర్ణ పాండరీక పురుష మేధ-”

(Epigraph-Ind-IV-P. 193)

బాదామిచాళుక్య ప్రశస్తి.

“శ్రీమతాం సకల భువన సంస్థాయమాన
మానవ్యస గోత్రాణాం, హరితిపుత్రాణాం, సప్త
లోకమాతృభి దభివర్ధితానాం, కార్తికేయ పరి
రక్షణ ప్రాప్త కల్యాణపరంపరాణాం, భగవ
న్నారాయణ ప్రసాద సమాసాదిత వరాహ
లాంఛనేక్షణ వశీకృతాశ్వ మహీభృతాం
చలుక్యనాంకుల వలంకరిష్ఠః ఆశ్వమేధావ
బృథస్నాన పవిత్రీకృత గాత్రాణాం.”

(Epigraph-Ind-X-P. 15)

తూర్పుచాళుక్యల ప్రశస్తి.

“స సకల రిపుస్సపతి మకుట తటఘటిత
మణిగణ మధుకర నికర పరిమంజిత చరణ
సరసిరుహయగలో యులోచన పదకమల
విలస ద్విరేఖానుమాణో మానోన్నగోదతః
సమస్తలోకః సమస్తభువనాశ్రయ శ్రీ విజయా
దిత్య మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వరః పరమ
భట్టారకః పరమబ్రహ్మః”

(Epigraph-Ind-IX-P. 131)

పశ్చిమచాళుక్య ప్రశస్తి.

“స్వస్తి సమస్తభువనాశ్రయ శ్రీపృథ్వీవల్లభ
మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వర పరమభట్టారక
సత్యాశ్రయకుల తిలకం చాళుక్య భరణం
శ్రీమత్ప్రభువన ముజ్జదేవర విజయరాజ్య ముత్త
గోత్రరాభివృద్ధి ప్రవర్ధమానం.”

(తెలంగానా శాసనములు)

కాకతీయ ప్రశస్తి.

“శ్రీ స్వస్తి సమధిగత పంచమహాశబ్ద మహా
మండలేశ్వర, అనుమకొండపుర వరాధీశ్వర,
మూరురాయ జగదాళ, విదితవిక్రమశీల, పరమ
మాహేశ్వర, వీరలక్ష్మీనిజేశ్వర, సలమర్రిగండ,
కదనప్రచండ శ్రీ స్వయంభూదేవ దివ్యక్రిపాద
పద్మారాధక పరబలసాధక నామాది ప్రశస్త
పహితం.” (తెలంగానా శాసనములు.)

విజయనగరరాజ ప్రశస్తి.

“శ్రీ మద్రాజాధిరాజ పరమేశ్వర అరిరాయ
విభాళ భాషిగతప్పువ రాయరగండ మూరు
రాయర గండ, కండనాడ కొండుకొండ నాడ
కొడద పూర్వదక్షిణ పశ్చిమ సముద్రాధీశ్వర
ఇందురాయ ముగత్రాణ శ్రీ వీరప్రతాప శ్రీ వీర
కృష్ణరాయ మహారాయరు.”

(South-Ind-Insc-IV-No 249)

సామంత మండలేశ్వరుల ప్రశస్తికి ఉదాహరణ
ముగ నొకదానిని తెలిపెదను.

“తత్త్వద పద్మోపజీవి స్వస్తిచరణ సహ
రుహ విహితవిలోచన త్రిలోచన ప్రముఖాఖిల
పృథ్వీశ్వర కారిత కాశేరీరీత కరికాల కుల
రత్నప్రదీప కుమారాంకుసం, కాంచీపుర
త్రిపురమహేశ్వరం, శ్రీ మన్మహామండలేశ్వర
నిరుగని చోడమహారాజులు.”

(తెలంగానా శాసనములు)

ఇట్టి వంశప్రశస్తులతో దాతనుగురించి తెలప
బడును.

3. దానకౌలము.

భిన్నకౌలములలో భిన్నవిధములుగ కౌల
మును తెలుపుచుండిరి. ఆయిదవ శతాబ్దము
వరకు వేయబడిన శాసనములలో రాజయొక్క
రాజనర్మ ముగాని ప్రభవాదివర్గముల గాని గణింప
బడెను. మానవునకు ముందు ‘పితౄణాం’
శబ్దము చేర్చి మహానైకాఖి-మహామాఘ అని వ్యవ
హరించినారు చాళుక్యుల కౌలమునండి
సామాన్యముగ శకవర్ష సంఖ్య, ప్రభవాది నామ
ములు, అయన, మోస, పక్ష, తిథి, వార,
పర్వాది దినముల ఉల్లేఖము కావచ్చుచున్నది.
పశ్చిమచాళుక్య శాసనములలో కొన్నిట
చాళుక్య విక్రమ శకవర్ష సంఖ్య ఈబడినది.
సాధారణముగ శకవర్ష సంఖ్యను తెలుపుటకు
కొన్నిటిలో సంకేతశబ్దములు వాడబడియున్నవి.
అంకెలను క్రిందిసంకేతములతో శాసనములం
దుపయోగించినారు.

౧ అంకెకు సోమ - మధాకరాది చంద్ర
నామములును, విరావతము,
పరబ్రహ్మ - ధ్రువ - ప్రపంచ
శబ్దములు వాడబడినవి.

౨ ,, నేత్ర, బాహు-కర్ణ - ఓష్ఠ-పక్ష
-యుగ, ఇత్యాదులు.

- 3 ,, అగ్ని-రామ-పుర-లోక-గుణ-
సంధ్యా, ఇత్యాదులు.
- ౪ ,, అబ్బ-సాగరాది సముద్రనామ
ములు. ఉపాయ- యాగ-
వేద- ఆశ్రమ-వృక్ష-శర్ణ-
జాతులు.
- ౫ ,, ఇంద్రియ- ఇత్తు- భూత-
ప్రాణ- బాణ-కన్యా- పాండ
వాదులు.
- ౬ ,, కాస్తూ - రుచి - ఋతు-రస-
ఇత్యాది.
- ౭ ,, శైల - ద్వీప - వాయు-ముని-
వార-రాజ్యాంగ-స్వర-విధక్తి.
- ౮ ,, గజ - దిక్పాల-సిద్ధి యోగ -
వసు-ఆనుష్టుప్.
- ౯ ,, రత్న-నిధి-ఖండ-ద్వార-గ్రహ-
-ధేను.
- ౧౦ ,, ఆకాశ-శూన్య-ఇత్యాదులు.
- ౧౦ ,, హస్తాంగుళి - దిక్ - రూపక-
లకార-నాట్య.
- ౧౧ ,, రుద్ర-కారణ-త్రిపుష్.
- ౧౨ ,, అర్క-మాన-రాసి.
- ౧౩ ,, విశ్వదేవ-తాంబూలగుణ- ఆతి
జగతి.
- ౧౪ ,, విద్యా-యమ - నును - భువన-
కాక్ష్మరీ.
- ౧౫ ,, తిథి-స్త్రీకలా-ఆతికాక్ష్మరీ.
- ౧౬ ,, ఇందుకలా-అంబికా
- ౧౮ ,, ద్వీప-పర్వ.
- ౨౦ ,, రావణభుజ-అంగుళి.
- ౨౦౦ ,, ధార్తరాష్ట్ర.
- ౨౦౦ ,, జాహ్నువీవక్త్ర - వేదకాళా-
శేషశీర్ష.

(Karnatak-Epigraphy.)

వీని పర్యాయములను, మరికొన్ని సంకేతములను గూడ ఉపయోగించెదరు. ఈ సంకేతములు తెలియనిచో దానకాలమును తెలిసినవంటి కష్టము. పై సంకేతములవలన తెలిసినవారికి “అంకానాం వామగోగతిః” అన్న శాస్త్రము ననుసరించి తలక్రిందుగ చదివినచో దానకాలము తేటపడును. ఉదాహరణకు

“కాకాబ్దే శశిదంతిశంకరమితే
సిద్ధార్థి సంవత్సరే,

చైత్రమాసి నితత్రయోదశి తిథౌ
వారే గురో శ్శోభనే.”

(కాకాతి రుద్రదేవకాసనము - తెలంగాణా
కాసనములు పుట 54.)

ఇందు-శశి ౧ దంతి ౮. శంకర ౧౧ = ౧౮౧౧
వచ్చినది. తలక్రిందుగ చదివిన ౧౧౮౧ ఆయినది. పై కాసనకాలము కాలివాహనశక వర్షములు ౧౧౮౧ అని తేలినది. దీనికి ౭౮ చేర్చినచో క్రీస్తుశకవర్షములు వచ్చును. + ౭౮ = ౧౨౫౯.

కృష్ణరాయలకాసనము —

“సోఽయం శ్రీవర కృష్ణరాయనృపతి
జ్జిల్లోద్దయాద్రిం తతః
కృష్ణం దేవ ముపాయతః స్వనగరీం
నీత్యా మణీమంటపే,
శాలీయాబ్జరసాగ్ని వేదవిధుయు
గ్భావే తపశ్యేసితే
కార్తీయే దివసే ప్రిషేపి విధివత్
కృష్ణప్రతిష్ఠా కృధాత్”

(South. Ind-Ins. IV. P.)

రస ౬, అగ్ని ౩, వేద ౪, విధు ౧ = ౬౩౪౧.
వామగోగతిః ౧౪౩౬, ఇట్లే తక్కినకాసనములలో గ్రహింపవలెను.

4. కాసనవిషయము.

సాధారణముగ కాసనవిషయము దేవాలయ ధర్మములు, విద్యాదానములు, గౌరవకీమత రామానుజకుటుంబ సానాపతులకు ఏర్పరచిన వృత్తులు, ధార్మిక నూత్రములు, శత్రువిజయములు, గ్రామపాలనకు చేసికొన్న నిబంధనలు మొదలైనవానికి సంబంధించిన వై యుండును. ఈ విషయములనుబట్టి యాయకాలములందరి దేశ రాజకీయవిభాగములు, ఆరికపరిసితులు, వ్యాపారపద్ధతులు, విద్యాధార్మిక భాషా విశేషములు మొదలైనవానిని చక్కగా తెలిసికొనవచ్చును.

5. ఉపసంహారశ్లోకములు.

కాసనాంతమున సామన్యముగ అన్ని కాసనములలోను ఉపసంహారశ్లోకము లొకే విధముగ నుండును. అట్టివాని నుదాహరించెదను.

స్వదత్తాం పరదత్తాం వా
యో హ శత వసుంధరాం,
పప్తి ర్వర్ష సహస్రాణి
విష్టయాం జాయతే క్రిమిః.

స్వదత్తా ద్విగుణం పుణ్యం
పరదత్తానుపాలనం,
పరదత్తాపహారేణ

స్వదత్తా నిష్ఫలా భవేత్.
దానపాలనయో ర్మధ్యే
దానాత్ క్షయోనుపాలనం,
దానాత్ స్వగ్న మవాప్నోతి
పాలనా దమ్యతం పదం.

న విషం విష మిత్యాహుః
దేవస్యం విష ముచ్యతే,
విష మేకాకిం హంతి
దేవస్యం పుత్రపౌత్రకం.

ఏకైవ భగినీ లోకే
సర్వేషా మేవ భూభుజాం,
న భోజ్యా న కరగ్రాహ్య
విప్రదత్తా వసుంధరా.

సామాన్యోయం ధర్మసేతు స్కృపాదాం
కాలే కాలే పాలనీయో భవద్భిః,
సర్వా సేతాకా భావః పార్థివేంద్రాక్
భూయో భూయో యువతే రామచంద్రః.

బహుభి ర్వసుధాదత్తా
బహుభి శ్చానుపాలితా,
(బహుభి ర్వసుధా భుక్తౌ
రాజభి స్సగరాదిభిః), (పాతాంతరము)

యస్య యస్య యదా భూమిః
తస్య తస్య తదా ఫలం.

మద్యంశజాః పరమహీపతివంశజా వా
పాపా దపేతమనసో భువి భూమిపాలాః
తే పాలయంతు మను ధర్మ మమం సమగ్రం
తేషాం మయా విరచితోజలి రేవ మూర్ధ్ని.

శత్రుణామి కృతో ధర్మః
పాలనీయః ప్రయత్నతః,
శత్రు రేవ హి శత్రు స్వా
ధర్మ శ్శత్రు ర్న కన్యచిత్.

యావ చ్చంద్రశ్చ సూర్యశ్చ
యావ త్త్యతి మేదినీ,

యావద్రామకథా లోకే
తావత్ క్షేత్రం ప్రపాల్యతే.

అకరస్య కరాదానాత్
గోసహస్ర కథ సిరః
సకరస్య కథ త్యాగాత్
గోకోటిఫల మశ్నుతే.

శాసనము లేభూపలో నున్నను చివర నీ ఉప
సంహారశ్లోకములలో కొన్ని తప్పక ఉండును.
కొన్నిటిలో శ్లోకములకు బదులు మనోహరము
లైన ఉపసంహారగద్యము వేయబడినవి.

“ఈ ధర్మాని కన్యరే ననుకూలులైన
వారికి సర్వసంపద లగు బ్రతికూలు రై వి తము
సంపద త్తీయ మగు. దేవవృత్తి గొనినవి దము
మలము! తాలను దాన భక్షించిన వాంసు.”

“ఈ ధర్మము కన్యరేం బ్రతిపాలింతురు
వారికి అనంత పుణ్యము. ఈ ధర్మానకు
ఎవ్వరే బాధ నేయుదును వారికి అనేక బ్రహ్మ
కల్పాలు పాయక నరకములు ఇది కదా పెద్దల
వచనములు.”

(తెలుంగానా శాసనములు-కే-88-89)

2. శాసనకర్త.

శాసనముల చివర కొన్నిటిలో శాసనకర్త
పేరును, కొన్నిటిలో చెక్కినవాని పేరును
ఉండును. సాధా ముగ కన్నడ శాసన
ములను “శాసభోగ” ప్రాయము. కన్నడదేశ
ములో మన “కరణము”ను “శాసభోగ”
అందును. ముఖ్యపద్ధి పండితుల ఆయా మహా
గాజుల ఆస్థానములలో శాసనాధికారులుగ
నుండినట్లు నిదర్శనములు కలవు.

తూర్పుచాళుక్యసార్వభౌముడు రాజరాజు
వేయించిన నందమపూడి శాసనములో శాసన
కర్త సన్నుభట్టు, శేఖరేంద్రుడు గుండాచార్యు
డును పేర్కొనబడినారు. వేమభూపాలుని
ఆస్థానమున శ్రీనాథకవిసార్వభౌముడు విద్యా
ధికారిగను, శాసనాధికారిగను ఉండినాడు.

గద్యాలతాలూకా పూర్వపు శాసనముల
చివర “కాంచననేన భట్టారికు”ని ప్రశంస
కలదు.

నిజ్జ్యోత్రముగ చేయబడిన ఈ నూలపరి
చయము “పరిశోధనము”నం దభిలాష గలప్రాథ
మికల కుపయోగపడగలదు.

సు శీ ల వి ం దు

శ్రీ జి. ఎన్. రెడ్డిగారు.

“తవణింతు నొక్కశ్రీభా”

గవతచరిత్రంబుఁ బరమకల్యాణసము

ద్భవభవనంబుఁ జతుర్దశ

భువనమహారత్నమూత్రముగ దగుపరణిన్.

అని యిట్లుభివప్రబంధనిర్మాణకాతూహల యత్నచిత్తుడై” తెనాలి గామకృష్ణకవి పాండు రంగమాహాత్యప్రబంధమును రచించినాడు. కాదు, ‘తవణింతు’ నాడు, ‘తవణింతు’ ననుటలో స్థానికమును, కాబ్దికమును నగు రెండు విశేషములున్నవి. ఎత్తుగడలోనే క్రియను వేయుటచే దన రచనాసంకల్పమును, కావ్య వస్తువునందుఁ దనకుఁ గల యభిమానమును నూచింపబడినది. కాబ్దికముగా - కావించు, నిర్మించు, రచించు, అను క్రియలుండ ‘తవణింతు’ అను శబ్దమును బ్రయోగించి యుండుటలో నొక నిశ్చయము కలదు. తవణి ఒక స్వరస్థాయి. రచనకుఁ బర్యాయముగా ‘తవణింతు’ అని ప్రయోగము చేసినవారిలో తెనాలివాడే మొదటివాడు. ‘తవణింతు’ నన్నపుడు తనరచన సామాన్య రచన కాదనియు, ధ్వనింపజేయు రచన యనియుఁ గవియుద్దేశము కాబోలు! “ఒక్క శ్రీ భాగవత చరిత్రంబు చతుర్దశభువన మహారత్న మూత్రముగ” — మనపెద్దలు పేర్కొన్న లోకములు పరునాలుగు, మన కున్న పరమ భాగవతులు పరునాలుగు. వారిలో నొక్కఁడైనపాండరీకుని చరిత్ర కవి గ్రహించినకథా వస్తువు. “పాండరీక విభుచరిత చతుర్దశభువన వినుతముగ శుభవశమతి నాపేర నుడువు” మని కృతిపతి విరూపకేదాద్రి పత్నినాడు. ‘చతుర్దశభువన మహారత్నమూత్రముగ’ నిర్మింపఁ గలిగెను మొదటనే సంకల్పము చేసి కొని యున్నాడు గదా! ఇట్లు కావ్య ప్రాసంధముగానే కవి ‘చతుర్దశ’ శబ్దమును రెండుమాడు మాటులు నొక్క వక్కాణించి నాడు. ఈ పదమువలన లోకసంఖ్యను, బరమ భాగవత సంఖ్యను బెల్పుటయే గాక, తన

ప్రబంధము ‘చతుర్దశ’ కథలతోఁ గూడి యున్న దనుటను గూడ ధ్వనింపఁ జేసినాడు. ప్రధానేతివృత్తమును మ్రింగివేయఁదగినన్ని యా పాఖ్యానములు కలిగి, యాయాపాఖ్యానముల ప్రాధాన్యముచేఁ బ్రసిద్ధి పొందినప్రబంధ మీ పాండురంగమాహాత్యము. ఆధికారిక కథావస్తు నిర్వహణమువలనఁ గాను; ఉపాఖ్యానరచనా శిల్పమునుబట్టియే దానికిఁ బ్రాథత, ప్రచారముఁ గలిగినది.

“బహుళపక్షంబు చీకటి బహుళ మగుట
చాయవెన్నెల తరితీపు చేయుకరణి”

నని కవి యొకచో టన్నట్టి ప్రబంధమునఁ బ్రధానకథ బహుళపక్ష మైనది. ఉపాఖ్యానములు ‘చాయవెన్నెల తరితీపు చేయుకరణి’ నయినవి. ఉపాఖ్యానముల వలననే యీ కావ్యము రసాస్వాదయోగ్యమయిన దన్న సాహసము కాదు. ఉపాఖ్యానరచనలో తెనాలివాని శిల్పము తెనాలివానిదే కావ్యము లోని యొక్కొక్క యాపాఖ్యానములోను నొక్కొక్కచిధ మగునైపుణిని బ్రదర్శించి నాడు. నిగమశగ్ధోపాఖ్యానము తరువాత దానితో నన్నివిధముల సజ్జతాగఁ గల కావ్య భాగము సుశీలోపాఖ్యానమే. ఇది నాలుగవ యాఖ్యానములో నెనుబడి గద్యపద్యములలోఁ జక్కఁగా, సుమగ్రముగా, సుప్రస్నముగా రచింపఁబడినది. శ్రీకృష్ణుని వేణునాదము విన్న యాశ్రమధేను వొకటి పరవశత్వమున క్షీర ధారలు ప్రవహింపఁ జేయఁగా వాయువశమున నాక్షీరబిందు వొకటి వేణుగోపాలుని మూలి మీఁదఁ బడుట-యా పుణ్యమువలన నాయాపు జన్మాంతరమున సుశీలగా జన్మించి, యన్వర్థ నావధేయేరాలగుట, విష్ణువు మాయావలువు రూపమున నామెను బరిక్షింపఁ గోరి తచ్చి జేగించి విం దారగించి వరము లిచ్చి పోవుట యీ భాగవందలి కథ. ఈ విందు కథను రచించుటలోఁ గవి మనకుఁ గవిత్వపు విందును మొందుగాఁ బెట్టినాడు. ముందు ‘కావ్య పోశనము’ మాత్రము చేసి మార్పుండవలెను.

కథాప్రారంభము

క. హరిహరిపతినిజను

గర్వసాత్కారశేనకణకృతపరమసుకృత
స్ఫురణంబున నొక వైష్ణవ
వసునకుఁ దనుజాతయగుచు వసుధంబుటై.

వ. సుశీలాభిధాన యగునబ్బల గుణగణ
భాస్వరయై యథోచితకాలంబున,

ఉ. తాలి విధుండు గట్టిన మొదల్
పతిదేవత యా సుశీల పెక్
గోలతనంబునక మగఁడు కొట్టినఁ
దిట్టిన రట్టు పెట్టిక
దాలి దినంబుఁ దచ్చరణతామర
సంబులు గొల్చు....."

కథాప్రారంభముననే కవి మనలను కథ మధ్యలోనికి నెట్టినాడు. తెనాలివాని కథా కథనములో ఒక చిత్ర ముండును. కథను ప్రారంభించిన ట్లుండును కాని కథా ప్రారంభములోనే మధ్యకథలో నుండును. కథ క్రిమపద్ధతిలోఁ జెప్పబడిక కొంత యాభాస మైన దనిపించును. ఇదేవిటి యని పాఠకులు ప్రశ్నించి కథకు నడ్డకొలు వేయు టకు సవకాశ ముండును. కాని కవి పెంటనే పాఠకునిదృష్టిని మఱొక వైపునకు మరలించి కేంద్రీకరింపఁ జేసి నోరు కట్టి వేయును. నిగమ శర్య, సుశర్యాగ్రహాభ్యాసమాలలోను నింతే అయితే ప్రారంభములోనే పాఠకునిలోఁగలగు సందేహాల సంగతి యేమి యందురా? వానికిఁ దగు సమాధానములు కథలోఁ దర్వాత నక్కడక్కడ ముందువెనుకలు కొంత ముడి పెట్టుకొనవలెను. అపుడే తెనాలివాని కథలు నుప్రసన్నము లగుట, అతని నైపుణి వ్యక్త మగుట.

ఈ ఉపాఖ్యానమునకు నాయిక యయిన యబ్బలను కవి "వైష్ణవవరునకుఁ దనుజాత" "సుశీలాభిధాన" "గుణగణ భాస్వర" అని యొక్క మూడుమాటలలోనే పెంచి పెద్ద చేసి పెండ్లి చేసి "రట్టు పెట్టించి" నాడు. మూడు పద్యాలలోనే యంతకథను నితర ప్రబంధ కవులెవ్వరును కూర్చి పెట్టుటకు సాహసించి యుండరు. పూర్వసుకృతముచే వైష్ణవజన్మముఁ బడసినసుశీల కిట్టిగతి గలిగిన యని పాఠకులు మనస్సున నొచ్చుకొందురు. రచనలో నొప్పించి

నన్వించుట తెనాలివాని కొంటెకోరింగితనము. అందుకొంతకే పెంటనే సుశీల గొల్చు ఆచరణ తామరసంబులవానిని మనయొగట నిలువఁ బెట్టి నిలువెత్తున వర్ణించినాడు. అతఁడు

"దూపహీనుఁడు మహాక్రోధనుఁ డతిలోభి
బద్ధమత్స్యనుఁ డన్యబుద్ధి మాయ
చంచలస్వాంతుండు సకలబంధుకోరి
బహుశపఘ్నోక్తిలంపటుఁడు శకుండు
సంతతావిశ్వాససస్యప్రగోహుండు
గర్వపర్వతమ సైకసితుండు
కలహాశనుఁడు కుతిర్మక్రియాక్షళకుండు
సంగతోన్మాదోత్తమాంగకుండు"

ఇవి పూర్వజన్మసుకృతి యొకసుశీలకుఁ గలిగిన భర్త దూపగుణములు! ఇంతకును వానిపేగు పాండీత్యముల ప్రశంస లేదు. వానిని గుఱించి యప్పటిలోఁ గవి చెప్పఁడు. కథ చివఁ చెప్పను. అప్పటి కతఁ డనామకుఁడే. పేగున్నవానికి నొక్కపేరే. పేగు లేనివానికి నెన్ని పేరులైనను బుట్టుకొని వచ్చును. మన కవి యీయగు గర్వభ్రాతకు పై సీసపుఁ బోలలో నెన్ని పేరులో పోసి పేరులుగాఁ జాటివాఁడు. పాత్రల గుణదోషములనుగుఱించి కాని, స్వగతప్రసరినలనుగుఱించి కాని తెనాలి కవి చెప్పవలసి వచ్చినపు డెవ్వరైనను గుఱపదముల కూర్చు, సమాససంఘటన చేసి చమత్కార ముగాఁ జెప్పను. గర్వి యను చిన్న చిట్టికంటి మాటకు బాలులు గర్వపర్వత మస్తకస్థితుఁ డన్నాఁడు. ఉన్మాది యనిన సరిపోవుమాటకు 'సంగతోన్మాదోత్తమాంగకు' డని యేదో ముతిగాఁ జెప్పినట్లు చెప్పినాడు. ఇదే కావ్యములోనే రెండక్షరాల కాకిని

"యమరాద్ధూతశిఖారతంసము,
చిరప్రాణంబు, దూరప్రేరూ
గమశంకిస్ఫుటకాకశికలన
మేకప్రక్రియాపాతనీ
క్షుమశీతరుబలీయ మొక్క
బలిభుగ్రాజంబు"

అనుచు వర్ణించినాడు. ఇట్టి పదముల కల్పన, కూర్పు తెనాలివాని కవిత్వములోఁ గొల్ల. "పాండుకంగని పదగుంధనము"లో నిదొక వైఖరి కాబోలు! ఇట్టివోట్ల నొక్క చమత్కారమే కాదు. అతినిగూఢ మైన

హాస్యము కూడ నందును. అట్టి హాస్యము నానందించుటకు నా పద్యములను మాటలను కథలోనుండి వేలు చేసి పరిశీలించుట ముఖ్యము. ఒకప్పుడు రాయల యాసానములోనికి వచ్చి యప్పదిగ్గజములను సవాలు చేసిన యుద్ధండు పండితు నొకనిని తెలివినాఁడు 'తిలకౌషమహిమబంధ ప్రబంధ' ప్రశంసతో బహుశత్రు న్గలు చేసినాఁడట! కావ్యములోని కొన్ని పదబంధములు కొంతవఱకు నిట్టివే యని పించును.

కథానాయిక యగుసుశీల

"ఆగున యేనియ నటువంటిమిగిలిోడఁ గాపురము నేయు సతి నొడ్డగిరిత యగుచు గడిచికోతకు వచ్చి బాఁబడికొనక ధాత మాటక తండ్రినేతకు వగవక.

అతీవ్రాంకునివేడి కోర్చి మనఃఘాయాదేవి యుంబోత" తన భర్తతో గాపురము నేయుచుండెదట! కావ్యములో సాధారణముగా తెనాలివాఁ డతివ్రాంకుని చేయఁడు. ఒక వస్తువును గాని, విషయమును గాని, బహుళముగా వర్ణించి పాఠకునికి గోచరింపజేయుఁ బ్రయత్నించుట కన్న స్వల్పముగా నూచించి, పాఠకునిలో భావ చిత్రము నవకౌశ మిచ్చుట యుత్తమమనా శిల్పము. అతీవ్రాంకునివేడి కోర్చి మనఃఘాయాదేవియుంబోత" అన్న వాక్యముమీద నాయకు కూలదాంపత్యజీవితమును పాఠకు లెంతైనను సాక్షాత్కరింపఁ జేసికొనవచ్చును. ఈ దాంపత్యములో సతీపతుల సరససంభాషణ సున్న. ముక్కధాన్యములు కొన్ని శాక్కపెట్టె భార్య కిచ్చునపుడే భర్తగారి నోటిముత్యాలు కొన్ని రాలును.

"కొన్ని గొంగరి కొన్నినిసి

కొన్ని తుటారము లాడి మానరా

కన్నిక నిన్ని నాళ్ళ కివి

యిన్నని కూటికే బిచ్చపాటి కొ

మృన్న మహాప్రసాద మని

హగరసోలసదాననాబ్జ యై

యన్నలివాక్షి భర్త యిడి

నన్నియ గైకొను ముక్కధాన్యముల్"

ఇటువంటి యిల్లాలు సుశీల 'ధాత మాటక తండ్రినేతకు వగవక' కాపురము నేయుచున్న పతివ్రత. భర్త దరిద్రుఁడు కాదు. మానీ ముల్ల

డిచి గుమ్మల కొల్చు పైమెత్తు లూడ్చుడు పన్నెన నుండుఁ గాని "ఎట్టి చుట్టంచేసి యింటి కేతేర గెండ్లనూతికముఁ చెప్పి యవలఁ జోరువు" ఇట్టి "వివిధక్షటిలాచారచతురఁ డగుజీవితేశ్వరుని సీత్యురంగఁ దలంచుమఁ దదుపాసనంబు తనకు నిహపరసిద్ధి సంనూచకంబుగ" నమ్మినది.

ఇట్టి సుశీలను బరీక్షించుటకు నిష్ఠు వొక నాఁడు కుహనానటువునుపమున వచ్చినాఁడు. కడపదగ్గర నిలుచుండి కొంత సందడి చేసి నాఁడు. గ్రామాంతరాగతుం డగుప్రాణనాథుండు తనకు లీలిచిన ట్లయిన లోనింటినుండి లొంగి చూచి సుశీల యెవ్వరా యని మొగసాలకు రాగా వచ్చినవ్యక్తి స్వస్థస్తుతే అని యాశి ర్వదించినాఁడు. సుశీల కృత్సహస్కార యై ి. "ఎందుండి వాక? యిం దేతేరఁ గతి మేమి?

గ్రాసారి భావంబు నానకన్నె"

'నగు' నన్న నట్లేని మిగసాల నుండుఁ డా యన యూర లేడు యామార్గమునకె కావెంటు నన్న సంస్కారంబు, మిఁ రార గింతురు గాని వేగిర మె యనుడు

మాణవకుండు పల్క మగున నేఁ డేన్నాళ్ల నుండియుఁ గుడువఁ గూ డొదవకునికి

తే. వేడి యగు గాక నోరువ మాఁడు గలిగఁ బులిసినది గల్లె నన్నంబు పోక యంత యొసఁగి త్తులైప్పు వెసఁ జల్లి మెసవ నైన పాప ముడిపించుకొందుఁ దపంబుకలిమి.

ఇది సుశీలాలిగుల సంభోషణ. చలిదిలియట సదాచారము కాదు. "ఆవరణః సమాచార" మది. దీని కాయెల్లా లేమనుకొనునో యని ముందు గనే "చల్లి మెసవ నైనపాప ముడిపించుకొందుఁ దపంబుకలిమి" నన్నాఁడు. ఇక్కడ బాత్ర పోషణపర మైనచమత్కార మొకటి కలదు. ఒక దాసరివాఁడు ప్రార్థుపాడుపుతో నొక కాపు టిల్లాలి యింటికి వెళ్లి గ్రుక్కెడుకూటిసీళ్లు పోయ వమ్మ! సీకు ఆకలి లేకుండజేయు మందిచ్చెద నన్నాఁడట! అలాగునఁ జలిది దిన్నపాపమును బోగొట్టుకొను తపంబుకలిమి కలిగిన లంతిథి యా కలిమిచేతనే తనకుఁ గలిగిన కించిత. త్తుత్తును పోగొట్టుకోలేదా? ఈ యాలోచన సుశీలకు స్ఫురించలేదు. చాల నమాయకపుటిల్లాలు. వాని దైన్యముఁ జూచి యామార్గ కాలమగలేడని "క్షణములొనఁ గానింతు, భుజింపించి వలయునెడ కేగు" మన్నది.

ఈమె సులభముగాఁ జలింది వడ్డింప దని గ్రహించినాడు కలుపు. వెంటనే చలింది తినుటకుఁ దనకుఁ గలయోగ్యతలను గుఱించి యుపన్యసించినాడు. త్రోవ గమియించు చోట అవరవ్యసమాచార మైన బ్రాహ్మ్యము చెడదట! 'ఒక యింత మెగు నీన్ని నీళ్లు నొసఁగి ప్రాణరక్ష నెఱపవలెనట!' అభ్యగతిః స్వయంవిష్టు వనఁగి వినవె' అన్నాడు. ఈ నడి యిక్కడఁ జమత్కారపూర్వక మైనది. 'కూటిబీద తోడు దప్పిన తెఱంగున నిచ్చటం దడసితి' 'క్షుధాతురణాం నరుచిర్న కాల'మన్నాడు. ఇన్ని మాటలకును సుశీల సుమఖురాలు కాలేదు. ఇట్టిమాటలవలన భారము లే దని కొంత ముఖస్తుతికిఁ బూనుకొని నాడు. లోకమలో ముఖస్తుతులకు మరసిపోని వారెవరు? అంః లోను స్త్రీలు

“ఏంతి భండశుద్ధి! ఎటువంటి గృహశుద్ధి!

యెట్టి చిత్తశుద్ధి! యిచటఁ జరింది

కూడు దమ్మ నెడఁ బురోహితమునకు నో

యమ్మ! సాటి కచ్చు.....” అన్నాడు. కలుపు వేసినపాచిక చక్కగా పోలేనది. తన యిల్లు! తనవంట! తాను చేయుఁజిల్లితాల్లరము! సుశీల స్వాతిశయమలో బాంగి పోయినది. తనభర్త లెక్కపెట్టి విచ్చపాటి యిచ్చు ముక్కధాన్యముల వంటను మఱచి వెంటనే

“తొలుతనే వేడినప్పుడు చలింది నీకు

ననఁడు! నే నెట్లు లిడుబాన నంటిఁ గాన

యశనశీషసితికి సంయములు వలదు

చాలుఁ జాలదో యనువృధాశంక కలదు”

అని గంభీరముగాఁ బల్కినది. ఈ మాటలనుచుండఁగనే యాకలుపు “దురదురఁ జని వే నట్టింటఁ గూరుమండి” నాడు. గడుగులివాడు. ఆయన మఱి యూఁ లేడు. సుశీల తనలోఁ జాను వితిర్కించుకొనినది. చూడఁబోయిన ‘పసిబిడ్డ’ ‘ఆకటిచే నలయుచున్నాడు’, చలింది వడ్డించినఁ దనకుఁ బాపము ముట్టును. ‘మనుకు (నాణెము) నొకటి యిచ్చిపొమ్మన్న పోవునో పోఁడో’ ‘వంట యగుదాఁకి నుండఁ దీ వడుగు’ ఏమొ “బండిమీద పోవు చున్నాడు”. “అయిన దయ్యదుఁ గా కేమి” యని సుశీల ‘రారయ్యా’ యని కాళ్లుచేతులు కడుగ నిచ్చి, కూర్చుండఁ బెట్టి—

“నీ-రారంబండినప్రాచరాజనపు

దివ్యాన్నంబు నొక్కొంత వా

గారాధోతముఁ గుండ యూడ్చి యిడి

యెఁ గుంభావలాశంబునన్”.

ఇట్లు సవ్యంజనం బైనదభ్యోదనంబు వడ్డించి “అరిగింపుడు, తమియింపుఁ డనుచు” ఒక అడుగు ఆటు పెట్టి తిరిగి చూచినంత మనవాడు “సిక్కి మెక్క. టేనియఁ జిక్కనీక మ్రొగి మీఁగులు చూచుచు”న్నాడు. అడుగక పోయిన నేయమ్మయ్యఁ బెట్ట దనుకొన్నాడు కాబోలు!

“చూడు మీసారి భండ మోళోభంగి!

భిస్పటం బొండఁ దాటి తప్పినది యొండె

కలుగు లే కుండ నూడ్చి తె మ్మలఘజతర

జాతవేదంబు పొన్నె నీస్వల్పభుక్తి”

అని ఫిర్యాదు చేసినట్లు పలికినాడు. కడచిన రాత్రి సుశీల తన కని వండుకొనినయన్నమును భర్త పల్లియు కేగి యుండుటచే భుజింపలేదు. ఆయన్న మున్నది. లే దనుట యెట్లు? ఆ “అభినవేదనంబును ఆలపాలును వడ్డించినది. అకులో వడ్డించినదానిని ‘ఆవలి వారలచేతికి నంది యిచ్చునపును’ మన యతిథి మాయము చేసినాడు. “భుజియించి మఱియొక చె మ్మని గజిటజి చేసినాడు”. దభ్యోదన మైనది. క్షీరాన్నమైనది. ఉన్న దంతయు నూడ్చిపెట్టిన సుశీల యిం కేమి చేయును? వాస్తాంబుజ ములు మొగిడించి

“అన్నం బొండొక లేదు చల్లి

యది వి నృధ్వశ్రమాయాహ! తె

మృన్నం దెచ్చెద సాధుగుస్తములు నవ్యం

బులో కజాయంబు లిం

దెన్నే నున్నవి క్రొత్తయెట్టికలఁ

గాదే లేచి వార్దొండు వే

గ న్నిర్మించెద గూడు గూర

మఱియుం గైకోలు మేల్బు క్కైకా”.

అని వేడుకొన్నది. లేచి వార్చుట యాలస్య మగు నని, రానగునని మని మన యతిథి యభి ప్రాయము. అక్కడే కూర్చుండి “ఓ వనితామ తల్లి! ఓపాపాశీల! తెలపరిపక్వము లెన్నియొక డెమ్మ కా వనకా”. వాడు గొదని యొడు కనునకి “లేవదీ యైన భుక్తి గొని” మఱి లేవలే నన్నాడు. వాని కడుపులోని కెంత

దిగవేసినను “దిగంబడ దాక లింతయున్”.
అది యెగబడుచు నే యున్నది.

“అనినన్ వడ్డింపఁ జొచ్చెన్ హరిఁ
నయన నిండురు డెందంబుతో వే
గన భావిప్రాణనాథాగ్రహసహ
మతితోఁ గమ్మనై కారమై నే
తన వండం బొల్చి చేతం దడవినఁ
దుమురై తాటుటల్ లేక సద్యో
జనితంబుల్ వోలెఁ జాఁం జపు లాదవు
సమత్స్యండికాపూపంక్తుల్”.

ఇట్టి ‘సాధుగుప్తముల’ను వడ్డించునపుడు సుకీ
లకు ‘భావిప్రాణనాథాగ్రహము’ స్ఫురణకు
వచ్చినది. పాఠకులకుఁ గూడ భర్త రాక తర్వాత
నీ యన్నపూర్ణమృగారి కెట్టి శాంతి యగునో
యన్న సందేహము కలుగక పోదు; మఱి యా
‘సాధుగుప్తములు’ సామాన్యమైనవి కావు. అయి
ననుసుకీల యాతిభేదధర్మమును బాటించి వడ్డిం
చినది. వడ్డించిన దంతయు నా భూసుర కుమారుడు
నిరవశేషముగా నాహరించివాడు.”
వటువునకు భోజనము పెట్టుటలో సుకీల
యత్సాహము, తొందర, వటువు గబగబ
యామె యిడినభోజనమును భుజించుట నూచి
తము లగునట్లుగా కవి ఛందము మార్చి స్రగ్ధరా
వృత్తమును బ్రయోగించినాడు. పాఠకుని కీ
స్రగ్ధరావృత్త పఠనముచే వారిరువురును బడిన
తొందర యంతయు వ్యక్త మగును. అప్పుడు
సుకీల ‘యి సు మం త లే డీ పసిబాఁడు

బహుభక్త్యురాసులు మ్రింగి నాఁడని’ “మాయపు
బిడ్డ యీనిసువు మానిసిపుట్టువు కాదు, దేవతా
నాయకుఁడో, చతుర్ముఖుఁడో, నాభవబంధము
లూడ్చు నున్న నారాయణమూర్తియో యెఱుఁ
గరా దొకయింతుకయుంకా” అని వితర్కించు
కొన్నది. అతిథికి నాహారవృత్తి కల్పించుట
కాపతివ్రత యగ్ని దేవుని బ్రాప్తించినది. వెంటనే
పిండివంటలు రాసులు రాసులుగా వచ్చిపడినవి.
అప్పుడా సుకీలయొక్క “నిత్యసత్యశమధైర్య
దార్యసంకుద్ధులం జాలక మెచ్చి వటుత్వముం
దొఱిగి” విష్ణువు సాక్షాత్కారించి.

“సుచరిత్ర! నేఁడు నీచే
లిచలిఁది భుజింపఁ జాలఁ దృప్తి యొద
బచరణగా నిమ్రుల మును [వెడిం
రుచియింపదు శబరివిందు ద్రోవడివిందన్”

అని మెచ్చుకొని భర్తయొక్క పూర్వవృత్తాంత
మును జెప్పి ‘నోము రెల్ల నోచి నూతేండ్లు
బ్రదికి నీ భర్తతోడఁ బరమపదము గను’మని
యతుకలదాంపత్యమును బ్రసాదించి వెళ్లెను.

ఇది యీ కావ్యమందలి సుకీలవిందు కథ.
ఈ విందు మెక్కిన విష్ణువునకు శబరివిందు
ద్రోపడివిందు రుచింపలేదట! అవును. ఈ
కావ్యములోఁ గూడ నీ విందుకథ చదివిన
తర్వాత మఱియే కథయు రుచింప దన్న సాహ
సము కాదేమో! సరసరచన, పాత్రోచిత
సంభాషణ, హాస్యపోషణ యింకఁ బాఠకుఁ
డాస్వాదింపఁ దగినంత యున్నది.

ముద్దువడుగ (విజయ) జ్యోపతి

- క. శ్రీమంతుఁడ వై పదనత
సామంతుఁడ వై మనీషిసన్నుతవిలస
ద్దీమంతుఁడ వై వర్ధిలు
రైమంతా ముద్దువడుగరాజవతంసా :

ఉన్నపాఠాలు : సంస్కరణ

— : * : —

గ్రంథపరిష్కరణము నిజమున కొక కళ యని చెప్పవలయును. ప్రాచీనలిపిలేఖన పరిజ్ఞానము, చరిత్రజ్ఞానము, కవిహృదయమును బసేపట్టఁ గలరసహృదయము, శాస్త్రాధిజన్యజ్ఞానము, వీని నన్నిటి మించి లోకజ్ఞానము మొదలగునవి మొందుగా నుండినఁ గాని ప్రాచీన గ్రంథపరిష్కరణము సాధ్యము కాదు. *నన్నిచోడూని కుమారసంభవమున కున్నవారతప్రతి యొక్కటే. అంగులో సరి యయినపాఠములు దొరకనికారణమున నన్వయము చక్కఁగాఁ గుదురనిపట్టు లనేకములు కలవు. వానిలోఁ గొన్నిటినిందుఁ జర్చించుచున్నాను. సహృదయులు పరిశీలించుదురాక !

‘గుణు టెఱిగి వస్తుచయమున
కొలుగెడు నాదీపవ ర్తియును బోలె నిజ
మౌటిగి కృతవస్తుసమితికి [తుక్’,
వఱులఁగ మది నెఱుంగు విబుధవర్గముఁ దలఁ
౧ ఆ. 26 ప.

మూఁడవపాదమున ‘కృతివస్తుసమితికి’నని,
నాలుగవపాదమున ‘వఱులఁగ మది నెఱుంగు’నని
యొండవలయును.

‘నెఱుయ రసవంత మగుకృతి కెఱుగ నేర
దల్పురసకృతి కెఱుగుదు రల్పు రెల్లఁ
జెఱుకు విడిచిన రసమున కెఱుగి రాక
పిప్పి కరిగెడునీఁగల పెల్లువోరె.’
౧ ఆ. 30 ప.

ఈ పద్య విఠ్టుండవలయును.
‘నెఱుయ రసవంత మగుకృతి కెఱుగ నేర
రల్పురసకృతి కెఱుగుదు రల్పు రెల్లఁ
జెఱుకు విడిచినరసమున కెఱుగి రాక
పిప్పి కరిగెడునీఁగల పెల్లువోరె.’

మఱియొక పద్యము.
‘తద్రజానం దెఱుంగనగుఁ గవితావిశేష
మజ్జానం దేమి యెఱుంగంగ నగు సమస్త
కనకవల్లొత్కర మ్మొరగంట నొరసి
చూచి కా కెఱుంగ వచ్చునె సుద్దరాత.’
౧ ఆ. 32 ప.

ఈ పద్యమున తొలిపాదమున, రెండవపాదమున, నాలుగవపాదమున గణభంగము. ఈ పద్య విఠ్టుండవలయును.

‘తద్రజానం దెఱు నగుఁ గవితావిశేష
మజ్జానం దేమి యెఱుంగంగ నగు సమస్త
కనకవల్లొత్కర మ్మొరగంట నొరసి
చూచి కా కెఱు వచ్చునె సుద్దరాత.’
‘చతురోక్తుల నుతపడ బహు
గతుల నలంకారభావకాంతిరసాధి
న్నతిఁ గృతి నతిరసికులు వర
సతిగతి నెఱిగింపవలదె సౌభాగ్యమునకా.
౧ ఆ. 39 ప.

ఈ పద్యమున, ‘చతురోక్తుల నుతపడ బహుగతుల’ నని యొండవలయును.

దేవాధిక ! సమస్తముం బడయ
నదేకించి ముక్ భక్తి నీ
దేవ్ సన్వసదార మ్మార్తి నిఖిల
త్రిగత్నముక్ నీకు నే
నావాహించితి మీరు సస్మిగు
నచర్యాసక్తి మైకొన్న నా
కీ విశ్వోదయకార్యసిద్ధి యగు
వాణీద్రామరేంద్రార్చితా !
౧ ఆ. 72 ప.

‘నీకు నీ నావాహించితి’ నని యొండవలయును.

కరిమచగంధమునకు మధు
కరములు పిండుకొని ముసరి కటితటముల భా
సుర మయ్యె నగతటంబులఁ
బరునడి మొగు రెఱుగి పేరఁబడినవిధ
మునకా.
౧ ఆ. 88 ప.

‘ముసరి కటతటముల భాసుర మయ్యె’నని యొండవలయును.

హృదయాహ్లాదముతోడఁ బాయక
సదానేకప్రకారంబులక
మదనాసక్తిఁ బెండుచున్న
విఁసస్మత్తేభవిక్రీడితం

బది దాక్షయణి నూచి కాతుక
రత్రైకాలినభావాభిలా
పద్యగతుజ్జ్వలదీధితుల్ వజ్రపె
నీకానాననాబంబుపైకె.

౧ ఆ. 101 ప.

తొలిపాదమున 'సదానైకప్రకారంబులకా' అని యుండవలయును. 'సదానైక (న+ఏక) ప్రకారంబులకా' అని, 'సదాన+ఏక+ప్రకారంబులకా' అని రెండు ద్విజులను బదచ్ఛేదము చేసికొనక దగును. 'సదానైకప్రకారంబులకా' అని యుండరాదు.

'జానతి పశుపతి నుజక వి
తానమహారంభుఁ డైనదత్తుం డనున
జ్ఞానికి మునుకొని వచ్చున
మానం బన నమరి సతివిమానము వచ్చెకా'

౨ ఆ. 15 ప.

'విమానం బన నమరి సతివిమానము వచ్చెకా', అని యుండవలయును. వి+మానము - అవమానము అని యర్థము.

హరిపితామహాదివిశేషరాది దిగధి
పతుల సురమునిద్విజుల రాఁ బనిచి వరదు
నభవుఁ బరమేశు రావింప వైతి నీవు
దలచి పిలిచిన భక్తవత్సలుఁడు గాఁడె

౩ ఆ. 19 ప.

'తలచి పిలిచిన భక్తవత్సలుఁడు గాఁడె' అని యుండవలయును.

'బలిమిఁ బట్టకలిగి పాశు
పతము దొడుగ నేటిక
గ్గలిక ములుకకొయ్య కెత్తు
గల్గు గొనఁగ నేలము
న్నెలుకవేలఁ కుఱుమతిండి
యేల నీకు నలుగఁగాఁ
దలము గలదె నన్నుఁ
బనుపు దత్తుఁ బట్టి తెచ్చెదకా'

౪ ఆ. 59 ప.

'బలిమిఁ బట్టకలిగి పాశుపతముఁ దొడుగ నేటిక'ని యుండవలయును. బసవపురాణములో

'పక్షికిఁ దొడ నేల పాశుపతంబు
ఈక్షితీశ్వరుఁ డన నెంతటివాడు' అని కలదు. 'పిచ్చుకమీఁద బ్రహ్మస్త్రమ' యను శానుడిని గూడ నిట ననుసంధించుకొన వలయును.

'తొడరునడుగు లిడుచు దుఃఖాతిశయమునఁ
దలఁడిల్లుచున్నదత్తు ధర్మ
పత్ని వచ్చి పురుషభైతంబు వేడుచు
జాల దవుల నభవుమ్రోలఁ బడియె.'

'జాలి దవుల నభవుమ్రోలఁ బడియె' నని యుండవలయును. అభవుమ్రోలఁ బడియె ననుటచే 'జాల దవుల' యనుట సంగతము కాఁజాలదు.

లయగ్రాహి. ఉర్వర సలింపఁ గులపర్వతచయం బడరఁ
బర్వి భువనంబు నిధు లార్వశిఖి యాడకా.

౫ ఆ. 98 ప.

'ఉర్వర సలింపఁ గులపర్వతచయం బడరఁ బర్వ భువి నంబునిధు లార్వశిఖి యాడకా' అని యుండవలయును. అందే మూడవ పాదము

'సర్వగుణముఖ్యులును సర్వగుణభూతములు
నార్వ సహిభూషణము లోర్వ దిశలం గం'
అని కలదు. ఇందు 'సర్వగుణముఖ్యులును' నని యుండవలయును.

లయహరిణి.

కలుగ శము ఘనఘనము
తెలుగఁగఁగ నతికలును
గఱుడినులు గ్రుపుదలును
గిఱిడి నులఁ బెల్లె
యులుము లన వడిఁ జెలఁగఁ
గొఱునెయు వనరుచాలు
మెఱుఁగు లన దశదిశల
మెఱుఁగ దలమీదకా.

౬ ఆ. 100 ప.

ద్వితీయపాదము 'యునుము లన వడిఁ జెలఁగఁ గొఱునెయుల దనరుచులు' నని యుండవలయును.

'మరుఁ బ్రణవతించి మందపవ
మానుఁ దలంచి వసంతుఁ గొల్పి చం
దురునకు మ్రొక్కి మాతనవతోయజ
సంహతిఁ జేర్చి కారికా
పరభృతచంచరికశుకబర్హిణపంక్తికిఁ
దృష్టి చేసి ను
సిరవిహారిణీతలఁ జిత్రమునం
గొనియాడి భక్తితోకా.

౭ ఆ. 147 ప.

(65 వ పుట చూడుడు.)

అలంకార విచారము

శ్రీ కుంటిమద్ది శేషశర్మగారు

సకలవిధ ప్రముఖుడు

కులలయ నీలుండు బాలగోపకునకుఁ శ్రీ
 ల్లకమోడ్చి, యలంకృతులకు
 వివరింతు విమర్శ పూర్వవిజ్ఞుల సరణిఁ.
 కలదేని గుణంబుది పూ
 ర్వులదే; దోషంబు నాది; బుద్ధిని దోష
 జ్ఞులు గమనించి గుణం బా
 డలఁ దాల్తురు శ్రేయః చంద్రుఁ దాల్చినరీతిఁ.
 గీర్వాణభాష నైకాం
 తర్వాణులు కాశ్చర్యజలధి తరిచి, నమసుధా
 ధూర్వహసిద్ధాంతముల న
 పూర్వవిధిఁ నిర్ణయించి, పాల్చిరి కృతులై.
 ఆభామనా జగన్నాథ
 మాలంకారిక మండలిఁ
 ఔదలఁ వంచి నేవించి
 యారంభించెద నీకృతిఁ.
 ప్రత్ననూత్న కవిబ్రహ్మ
 పరంపరకు సంజలల్,
 ఇందు దాహృతికై కొందు
 నే వారి కృతి రత్నముల్.
 మన్నింతు రంచు భావించుం
 బ్రాగ్ ర్వాకృండితోత్తముల్,
 యల్లత్యైలక్షణోఘంబు
 న్యకృతంబగు నీ కృతిఁ.
 జిజ్ఞాసు జ్ఞాన విన్ముఖు
 చిక్కిరా కృష్ణ చిత్తతఁ
 గాని, పాండిత్య గర్వానఁ
 గారు తత్కావ్య దూషణల్.
 “స్వర్ణచేనన విద్యాభి
 వృద్ధి”బని చెప్పటఁ,
 అభినందింప మద్యత్న
 ముగింతు రసికాఘముఁ.
 సంతసించు నితాంతంబు
 సంఖ్యావంతులు చెప్పినఁ;
 పండితంమన్యు లాగోపింప
 కుందు రిటు దోషముల్.
 ప్రచండతర వైదగ్ధ్య
 పండితోత్తమ కోభి శ్రీ

వేంకటేశ్వర గీర్వాణ

విద్యానిలయ శిష్యుడఁ,
 ప్రఖ్యాత పండిత శ్రీని
 వాసాచార్యుల పాత్రుడఁ
 శ్రీ కుంటిమద్ది పాఠుండ
 శేషశర్మభిధానుడఁ.

* * *

ఇందు విచారణీయము కావ్యాలంకార
 వర్గము. కనుక తొలుత కావ్యస్వరూపము
 సోదాహరణముగ నిరూపింతును.

“అందమైన యర్థమందించు శబ్దంబు
 కావ్యము. (అనఁగఁ బరగు.)”

శబ్దము “ధ్వన్యాత్మకము, వర్ణాత్మకము”
 అని ద్వివిధము. శ్రేణి మృదంగాదుల మ్రోత
 ధ్వన్యాత్మకము. మనఃస్ఫూర్ణాదుమాటలు
 వర్ణాత్మక శబ్దము. ఇట్టి వర్ణాత్మకముగ ప్రతి
 శబ్దమునకును ఒక యర్థమందును. ఆ శబ్దము
 విన్నంతనే ఆ యర్థము వినువారికి గోచరించు
 చుండును.

“కమలము” అన్న పదమును విన్న వెంటనే,
 బాలభాషని కిరణములతో వికసించు స్వభావము
 గల, మెత్తని శేకులతో సాబగు మీరు,
 మకరంద తుండిలమగు పువ్వుము మనోవీధిని
 గోచరించును. “కమలము”ను పదమునకును
 పైపదార్థమునకును ఎడతెగని సంబంధ మొకటి
 యుండవలయును. దానినే నై యాయుకులు,
 “ఈశ్వర సంకేత”మనిరి. అదియే శక్తి. దానికే,
 “అభిధ”అను గామాంతరము.

ఈ శబ్దార్థ సంబంధ సామాన్యమును
 “వ్యాపారము”ని వ్యవహరింతురు. పై అభిధా
 వ్యాపారముచేత అనుస్థానముగ లోకవాడుక
 వల్ల సాక్షాత్సంకేతమైన యర్థమును బోధించు
 శబ్దము వాచకము. బోధింపబడు నర్థము
 వాచ్యము.

ఈ యభిధ, “దూధి, యోగము, యోగ
 దూధి”. అని మువ్విధము.

“ముద్దన్న, రామప్ప” అను పదములు
 ఆయావ్యక్తులయందు నిర్ణయమై, అతయవార్థ

నశీతముగ తదగబోధకము లగుచున్నవి. ఇందలి శక్తి రూఢి.

“వంటవాడు, ఈతగాడు” మొదలైన పదములు అవయవశక్తి గలవియై ఆగబోధకములు గాన ఇందలి శక్తి యోగము.

“శేఖరుడు”=చంద్రుడు. రాత్రిప్రకాశించు నక్షత్రములు, మెగుపు నీపమలూ ఉన్నా చంద్రునే బోధించు శక్తి యోగరూఢి.

ఈ ముద్బోధమైన ఆభిధాన్యాపారమువల్ల తెలియగ నగములు అభిధేయములు.

“వ్రాతయందు కుశలుడు; మా కిర డను కూలుడు,” అనుచో, “కుశల, అనుకూల” పదములకు “దర్శలు కోయువాడు, తీరము వెంట నుండువాడు” అను అర్థము లభిధేయములు. కాని అవి యిందు పొసగవు. కనుక వాచ్ఛాగమునకు బాధకలిగినది. కుశలు డన్న చోట దర్శలుకోయు వానికి సంబంధించినది నేర్పరి తనము. వాచ్ఛరిక కలిగి కడు నేర్పుతో గాని కోయకున్న దర్శలవల్ల చేతులు తెగును. కనుక, కుశలు డనుటకు నేర్పరి యని యము. కుశల పదము, ముఖ్యార్థబాధకలిగి ముఖ్యార్థ సంబంధముగల అన్యార్థమును రూఢివల్ల ప్రతిపాదించుచున్నది. అటులనే అనుకూల పదము, “ఒడ్దికగల వాడు” అని.

ఇందలి వ్యాపారము ‘లక్షణ’. అదియు ‘నిరూఢిలక్షణ.’

“పుచ్చ మడిచిఁ యంగిళ్ళనె”

కలకల వీ డెల్ల నవ్వ కిట్టెలు మోపెన్.” అనుచో, వీడ=పట్టణము. అది నవ్వుట బాధితము. అట్లే.

“బాహురేతిరిగియాచి ఫక్కున నవ్వెన్.” అన్నప్పుడెనూ, “అందలి జనులు” అని లక్ష్యార్థము. ఇది పూర్వమువలె రూఢివల్ల నేర్పడలేదు. “ఊరిలోని వారు, బహు లోని వారు, అబాల వృద్ధము, ఒక్కరిని విడువక ఆందరు పరిహసించిరి; నవ్విరి.” అని ఆభిప్రాయప్రయోజనముగ ఇచ్చట లక్షణాప్రవృత్తి. ఇది “సప్రయోజన లక్షణ” అగము లక్ష్యము.

“బాను డస్తమించెను.” అనిన, “ప్రాద్దు మని” నని వాచ్ఛారము తెలియుచుండ, ఆ యా ప్రకరణాను గుణముగ, వటువునకు “సంధ్యవార్డు”మని, వ్యాపారికి “అంగడి

కట్టి పెట్టు”మని, ఆలగావరికి “లేదూడలఁ గట్టి వేయు”మని, నవోధకు “ప్రియుడు రాబోవును. అలంకరించుకొను”మని మొదలగు నగములు ప్రతీయమానము లగుచున్నవి. ఇందు పదముల కా యా యగములయందు సంకేతములేదు. కాన అభిధగారు. ముఖ్యార్థము నకు బాధలేదు. కనుక లక్షణ కవకాశములేదు. అందువల్ల నిచ్చటి వ్యాపారము “వ్యంజన.” ఆరము వ్యంగ్యము.

ఇంతకూ, శబ్దము :- వాచకము, లక్షకము, వ్యంజకము; అర్థము :- వాచ్యము, లక్ష్యము, వ్యంగ్యము; వ్యాపారము :- అభిధ, లక్షణ, వ్యంజన; అని త్రివిధములని ఫలితారము.

“అందు వాచక లక్షక వ్యంజకంబు

లనగ శబ్ద ప్రపంచంబు వినులికన్కు

త్రివిధమై యర్థజాతంబు లేజరిల్లు

నవని వాచ్యంబు, లక్ష్యంబు, వ్యంగ్యమునగ.

శబ్దవృత్తులు నభిధ లక్షణయనంగ

వ్యంజన యనంగఁ బెనుపొందు : నందు నభిద సతతసంకేతి తార్థ గోచర గుశబ్ద

ధామమై యోగరూఢి భేదములఁ జెలగు.”

అని కావ్యాలంకార సంగ్రహము.

పై మూడింట నే వ్యాపారము చేతనైనను, “అందమైన” — లోకోత్తర చమత్కారజనకమైన, “అర్థమును,” “అందించు” — ప్రతిపాదించు, శబ్దము కావ్యము అనబరగును.

“నీకు కొడుకుపుట్టెను,” “నాపగ వాడు మడిసెను.” అనునవి ఆయా వ్యక్తులకు కొంత ఆనందమును గలిగించినను, లోకోత్తర చమత్కార జనకములు గావు. కాన నవి కావ్య పద వాచ్యములుగావు. మరికొందరు :

“వివిధగుణము లలంకృతులై వెలయఁగల్గి

యరయ దోసములేని శబ్దారములను

గద్య పద్యాత్మకంబగు కావ్యమునుచు

పల్కుదురు కావ్య విదులైన ప్రాజ్ఞు లెల్ల”

అని, (ఆంధ్రప్రతాపరుద్ర యశోధూషణము.)

“విగతదోషంబులును గుణానిత్యము లధిక

లనదలంకార భావోప లక్షితములు

నైనశబ్దారములు కావ్య మనఁజెలగు”

అని (కావ్యాలంకార సంగ్రహము) కావ్యలక్షణమును నిర్ణయించిరి. ఇందు, “శబ్దారములు కావ్యము” అనుటను కొంత విచారింతుము.

“కావ్యమును గట్టిగ చదువుచున్నాడు,

కావ్యమునుండి ఆరము తెలియచున్నది. కావ్యము వింటినకొని, ఆరము తెలియలేదు" ఇత్యాది లోకసాధారణ వ్యవహారములవల్ల, "శబ్దవిశేషమే కావ్య"మని, "శబ్దార్థములు కలిసి కావ్యముకాదు"ని విశదమగుచున్నది.

"అట్లు గాదు. కావ్యపదమునకు శబ్దార్థముల రెండింటియందును శక్తి. పై వాక్యముల యందు ముఖ్యార్థమునకు బాధ యేర్పడినందున, లక్షణా వ్యాపారమువల్ల, ఒక్క శబ్దమే ఆరము." అంటే :

"శబ్దార్థములు రెండునూ కావ్యము." అనుటకు తగిన ప్రబల ప్రమాణముండేనని, పై లోక వ్యవహారములయందు లక్షణ ఆంగీకరింప వచ్చునై యుండెడిది. అదియే కానరాదు.

మరి, "కావ్యప్రధానలక్షణము చమత్కారము గలిగించుట గదా! అది శబ్దార్థముల రెండింటినూ సమానము. కాన రెండూ కావ్యమే." అంటే :

రాగాలాపనయూ చమత్కార జనకమే. నాట్యాంగము లన్నియు నట్టివే. కనుక నవియూ కావ్యమలే కావలసియుండును. అదీ గాక, "శబ్దార్థములు కావ్యము." అనిన, రెండునూచేరి కావ్యమా? లేక, ప్రత్యేకమా? చేరియే యన్న, పద్యవాక్యము కావ్యముకాక పోవచ్చును. ప్రత్యేకమన్న ఒక్క పద్యము నందే రెండు కావ్యము లేర్పడ వలసియుండును. కాన శబ్దార్థములు రెండును కావ్యమనుట తగదు.

"భాను డ స్తమించె" ననుటయందు, గూములులేవు. అలంకారములునూ అంటే. విసా అదికావ్యమే. రమణీయములైన అనేకార్థములు ప్రకరణానుసారము స్ఫురించుట ముందు గమనించితిమి. కాన నిది కావ్యము కాదనరాదు. పట్టుదల "కిది కావ్యము కాదు" అంటే, ప్రతిదానినీ అటులనే నిషేధింపవచ్చును.

"దుష్టకావ్యము" అన్నప్పుడు, దోషమున్నను కావ్యపద వ్యవహారమునకు బాధ కనిపించుటలేదు. అదీగాక,

"మేను శబ్దార్థములు; మరి మేటివ్యంగ మగును జీవిత; ముపమాదు లగును హారముఖ్యభూషణములు; క్లేషమున్న గాగః దనరు గుణములు శౌర్యులనగ నొప్పు; నాత్మకాధిక్యమును గూర్చునట్టి వగుట."

(అంధ్రప్రతాపరుద్ర యశోభూషణము.)

"తనువగు శబ్దార్థములు;

ధ్వనిజీవ; మలంక్రియావితానము సామ్యుల్; తనరుగుణములు గుణములు

ఘనవృత్తులు వృత్తులార కావ్యేందిరకుడా!"

(కావ్యాలంకారసంగ్రహము.)

అన్నందున, శౌర్యులనగ నాత్మధర్మములగు గుణములను, హారదులకై వడి ఆహార్యభూషణములగు నలంకారములను శరీరైకదేశములుగ నంగీకరింపవలెనుగాదు. అందుచేత, అదోషగుణ సాలంకార శబ్దార్థ యుగలమును కావ్యమనుట ఉచితముగాదు.

"రసవత్తు కావ్యము." అనుటయు పాడిగాదు. మహాకవులచే కావ్యముగ నిర్ణయింపబడిన వస్త్రవలంకార ధ్వని కావ్యములయందు కావ్యలక్షణము ప్రసరింపక అవ్యాప్తమనును. కనుక,

"అందమైన యర్థమందించు శబ్దము

కావ్య మనకంటెరగు : కావ్యమునకు

ఒప్పు నాల్గు తెరగు లుత్తమోత్తమ ముత్తమంబు మధ్యమాధమములును—"

ఉత్తమోత్తమము, ఉత్తమము, మధ్యమము అధమము అని కావ్యభేదములు నాలుగు.

".....ఎందు

అప్రధానంబులైన శబ్దార్థములను

వ్యక్తమగు చారుతమమర్థ మార్థ మదియ."

ఎందు శబ్దార్థములసౌందర్యమనకన్న వ్యంజనా వ్యాపారవేద్యమగు నరము లోకోత్తరానందకారియో అది ఉత్తమోత్తమ కావ్యము.

చారుతమ మనువిశేషము గూఢవ్యంగ్య, స్ఫుటవ్యంగ్యక కావ్యముల బోధనాదుటకు. అందు వ్యంగ్యము రమణీయముగాదు. ఉత్తమ మధ్యమ కావ్యములయందు వ్యంగ్యములు రమణీయములేయైనను, అవి శబ్దార్థప్రాధాన్యము గలవి గాన ఉత్తమోత్తమ కావ్యస్థానమున కక్కఱజాలవు. వానిఁ బొలగించుటకు, "అప్రధానంబులైన" అను విశేషణము.

(సకేషము)

రసరామణీయకం

శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు

అన్ని వాఙ్మయములందలి ప్రతి కావ్యము నకును పరమ ప్రయోజనము రసము. రసవిలసి తముకాని కావ్యమునకు వేద, పురాణవైఖ్య ల్లము, కాంతాసమ్మితత్వము కుదురవు. అట్టి కావ్యము కావ్యానుకరణముగను; కాని కావ్యము కాజాలగు. ఈ సిద్ధాంతము కావ్య వాఙ్మయ మారంభమయిన నాటమండియు నను న్యూతముగ వచ్చుచున్నది.

అంధవాఙ్మయమున రసతత్త్వ మరయుటకు ముందు దన్మూలమును సంస్కృతమునందలి దాని తత్త్వమును పరిశీలింపవలసియున్నది. నగ నులగు సంస్కృతాలంకారికులు కావ్యమున రసమే ప్రధానమని చెప్పియున్నారు. ప్రాచీ నాలంకారికులు నిభిన్నములగు వానికిఁ బ్రాధా న్యము నొసఁగియున్నారు. భరతుడు నాట్యము, భామచుడు దండి ఉద్భటుడు అలంకార ములు, వామనుడు గుణములు, ఆనందవర్ధనా చార్యుడు ధ్వని కావ్యమునఁ బ్రధానములని చెప్పినారు. కుంతకుడు వక్రొక్తిని, సుహిమభ ట్టనుమిలిన, ఊమేంద్రుఁ డౌచిత్యమును కావ్యాత్మక గ్రహించినారు. పయివారి మతములు విభిన్నము లయినను - ప్రధానముగు రసమును మాత్రము వారు, తాము ప్రధానము లని యనుకొనినవనియందే స్వీకరించిరి. నాట్యము ప్రధానమనిన భరతముని మతమున రసమునాట్యస్వరూపము.¹ అలంకార ప్రాధా న్యమునంగీకరించిన భామచా, దండ్యాచార్యుల

మతమున రసమలంకారములందే చేర్చబడినది.² గుణప్రాధాన్యవాదియగు వామనుని మతమున రసము లన్నియును కాంతిగుణమునందంతర్భ వింపఁ జేయబడినవి.³ ఉద్భటుడు రసమును అలంకారముగనే చెప్పినాడు. కావ్యమునకు ధ్వనియే ఆత్మయని నిర్వచించిన యానందవర్ధ నాచార్యులు రసము ప్రధానముగు ధ్వనియని నిర్వచించెను; ⁴ ధ్వన్యాలోకవాఙ్మూలకముగు నభినవగుప్తులు రసధ్వని ప్రాధాన్యమును చక్కగ వివరించిరి.⁵ అనుమితివాదియగు మహి మభట్టు 'రసము కావ్యమున కాత్మ యగుటలో నెవ్వరికిని విప్రతిపత్తిలేదని' స్పష్టముగఁ జెప్పి యున్నాడు. కుంతకుడు రసమును వక్రొ క్తియందే యిమిడ్చెను. ⁶ ఊమేంద్రుడు రసమును కావ్యమునఁ బ్రధానమని, రసపరమగు కావ్యమున నౌచిత్యము తప్పక యుండవలెనని చెప్పియున్నాడు. మమ్యటాడులానందవర్ధ మని మతమునే యనుసరించిరి. ప్రాచీనులలో రుద్రటుడు, నవీనులలో సాహిత్యదర్శణ కారుడు రసమునకే ఎక్కువ ప్రాముఖ్యము నొసంగిరి. రుద్రటుడు తక్కినవారివలె రస మును వేటొక కావ్యాంగమునం దిఱికింపక ప్రత్యేకముగనే కావ్యాత్మక 'వాక్యం రసా త్మకం కావ్య'మని చెప్పినాడు. అతని మత మున వస్త్రలంకారములు వ్యంగ్యము అయినను కావ్యాత్మక కాజాలవు.

1. నాట్యం చ రస ఏతేతుత్తుక్తప్రాయమ్.

2. రసవద్భరిత స్పష్ట శృంగారాది రసం...
...రస వద్రసఃకలమ్.

3. దీప్త రసత్వం కాన్తిః.

దీప్తా రసాః శృంగారాదయో యన్యః, తన్య భావః, దీప్తరసత్వమ్, కాన్తిః. యథా-
'ప్రేయాన్ సాయ ముపాగతః—' ఇత్యాది. ఏకంరసాన్తరేష్యప్ర్యుదాహరణీయమ్.

4. కావ్యస్యాత్మా ధ్వనిః, (పు. 2.) కావ్యస్యాత్మా స ఏవార్థః. (పు. 26)
సవితతి. ప్రతియమాన మాత్రేఽపి ప్రకృతే తృతీయ ఏవ రసాదిధ్వనిరితి మన్తవ్యమ్.

5. ధ్వన్యాలోకః, సలోచనః.

6. కావ్యస్యాత్మని సంజ్ఞని రసాదిరూపే నఃస్యచి ద్వివతిః.

7. అలంకారా వస్త్రలంకారాః గుణా ఏవ గుణాః పునః,

డౌచిత్యం రససిద్ధస్య స్థిరం కావ్యవ్య జివితమ్.

[లోచనః పు- 182]
[కావ్యాలం: 8-6]
[కావ్యాదర్శ: ద్వితీ]

[కా. నూ. వృత్తి.]

[డౌచిత్య: 1.]

అంధ్రాలంకారికులు నవీనసంస్కృతాలంకారికుల మతము తీసికొనుటచే నాంధ్రకావ్యములలో రసమునకే ప్రాధాన్యముండవలెనని తన్మతమున చెప్పవలెను. అంధ్రకబ్జ చింతామణి యందు 'సావాగ్యా రసవృత్తిః' అని, 'సాధ్యో హి రసో యథాయథం కవిభిః' అని పయి యంశమే తెలుపఁబడినది. విన్నకోట పెద్దయకవి 'భావరసప్రసంగమునఁ బర్యవలంకృతి లక్షణంబు' అనియు; మూర్తికవియు 'అసదృశ రసప్రధాన శబ్దరములును' అని పయి యభిప్రాయమునే నూచించిరి. అప్పకవి చింతామణి నూత్రముల నాంధ్రీకరించుచు, 'రసమే కావ్యమునఁ ప్రధాన'మని నొక్కి చెప్పినాడు. ¹ పెద్దయయు, అప్పకవియును జేటొకయెడ వామను ననుసరించి 'అభిలకావ్యములకు రీతు లాత్మ' లని చెప్పియున్నను, ప్రధానముగ వారు తేల్చినది రసప్రాధాన్య సిద్ధాంతమే యనవలెను.

సంస్కృతాలంకార వాఙ్మయమున కాది గ్రంథముగు భరతనాట్యశాస్త్రమునందే రస స్వరూప మెకమాదిరిగ నిర్వచింపఁబడినది. 'విభావానుభావ వ్యభిచారి సంయోగాద్రస నిష్పత్తిః' అని నాట్యశాస్త్రముందలి రస నిర్వచన నూత్రము. ఈ నూత్రముపయి ఆధారపడి అనేకులగు నాలంకారికులు పెక్కురీతుల రసమన్వయములకు దొరకొని, తమ కిచ్చవచ్చిన మతములను నిరూపింపసాగిరి. కొందరు పయి నూత్రమునకు విచిత్రముగను రసనిర్వచన మొనర్చిరి. మొత్తముపయి రసనిర్వచనముంగూర్చి పదునొకండు మతములు బయలుపడెదలినవి. అందు ఎనిమిది మాత్రము నూత్రమున కనుగుణములు : ఆయెనిమిదింటనుగూడ ముఖ్యమైనవి నాలుగే ! వానినే చాలమంది వివరించి తక్కిన

వానిని విడిచిరి. రసగంగాధరమున మాత్రమన్నిమతముల తత్త్వము వివరింపఁ బడినది.

రసనిర్వచనమునఁ బ్రసిద్ధములగు నా నాట్య మతములు నివి. 1. భట్టలోల్లటుని యుత్పత్తివాదము; 2. శ్రీశంకుకుని యనుమతివాదము; 3. భట్టనాయకుని భుక్తివాదము; 4. అభినవగుప్తుని వ్యక్తివాదము. ఇం దభినవగుప్తాచార్యుల వాదమునకు సర్వాలంకారికప్రామాణీకుండగు నానందవర్ధనాచార్యుల ధ్వనివాదము మూలము; సహృదయ హృదయావర్జకమును, యుక్తియుక్తమునగు వ్యక్తివాదమే యిదిదరిచేత నామోదింపఁబడినది. దానికే గారణములు మున్ముందు చూపఁబడును.

విభావము, అనుభావము, వ్యభిచారిభావము నను మూడు విధములగు భావముల సంయోగమును పొంది, పరిపోషింపఁబడిన స్థాయిభావమే రసమగునని యించుమించుగ నన్నిమతముల వారు నంగీకరించియున్నారు. స్థాయిభావము రసముగ మోలునపుడు—లేనిస్థాయి యుత్పన్నమగుటచే రసమిచ్చున్నమగుననియు, అనుమితములగు స్థాయిభావములంబట్టి రసమున్నట్లూహింపవలెననియు, సత్త్వోద్రేకము వలన రసము సామాజికులచే ననుభవింపఁ బడుననియు, సహృదయహృదయములందు నాదూపముననున్న స్థాయిభావమే విభావాదులచే వ్యక్తమయి రసమగుననియు, క్రమముగ భట్టలోల్లట - శ్రీశంకుక-భట్టనాయక, అభినవగుప్తుల మతసారములు. స్థాయియే రసముగ మోలుననుటలో వీ రెవ్వరికిని విఠతిపత్తిలేదు. భరతముని స్థాయిభావములే రసములుగ మోలునని స్పష్టముగఁ జెప్పియున్నాడు. ² అలంకారికులందఱు నించుమించుగ ఈ యభిప్రాయమునే తీసికొనిరి. వారి ననుసరించిన యాంధ్ర

1. గీ. తగరసాశ్రయ వాక్య సంతతులఁ గూర్చి,

కావ్యము రచించు వారె పో కవులనంగ!

నట్లు గావున నేభావనైనఁ గవిత,

పలుకు వారికి సాధింపవలయు రసము.

[1 అ.]

2. అథ స్థాయిభావాన్ రసత్వ ముపనేష్యామః.

[నాట్యః 6 అ.]

లాక్షణికులు స్థల వివరించిరి. స్థాయిభావాలిక్తముగ రసమును నొక అపూర్వపదారములేదని పయివారి మతము.

విభావము అనఁగా రసాభివ్యక్తి కనుగుణములగు కారణములు; అవి రూపసములనియు, నుద్దీపనములనియు గెండు విధములు. ఏవి లేనిచో రసమభివ్యక్తముకాదో; అవి అలంబనకారణములు; 'రసమునకు సమవాయకారణమాలంబన విభావ'మని సంస్కృతాలంకారికులందురు. నాయకుఁడు, నాయిక అలంబనకారణములు. స్థాయి వ్యక్తమగుటకు సహకారులగునవి ఉద్దీపనకారణములు. ² అయ్యవి అలంబనగుణము, చెట్ట, అలంకారము, తటస్థమునని నాలుగు విధములు. అయ్యవి యావనము, సౌందర్యము, హాస, భావాదులు, హారాంగదాదులు, మలయానిలము, చంద్రుఁడు మొదలగునవి యగుచుండును. శరీరమనఁబుట్టిన వాల్చాపు మొదలగు కార్యము అనుభావములు. ³ పరుల సుఖదుఃఖములచే దనకు సుఖదుఃఖములు కల్గునటుల భావించెడి సత్త్వమువలనఁ బుట్టునవి సాత్త్వికభావములు. ⁴ ఈ భావములు అనుభావాభివ్యక్తములని చాలమంది తలంపు. ప్రాచీనాలంకారికులు వీనిని వేరుగ లెక్కింపక

అనుభావములలోనే చేర్చియున్నారు. నాట్యకాస్త్రమునందలి రసనూత్రములోని 'అనుభావ'మచే పయి ఉభయవిధములగు భావములను గ్రహింపవలెను. (కంపము, కన్నీరు, గద్గదతమో. సాత్త్వికములు) సముద్రమునందలి తరంగములవలెఁ బుట్టుచు, విలీనములు కావలసినపుడు విలీనములగుచు, మఱియొక బుట్టుచు, చరించుచు, ⁵ రసాభివ్యక్తికి సహకారమొనరించునవి వ్యభిచారిభావములు; ఇవియే సంచారిభావములనియుఁ జెప్పఁబడును. ఎన్ని నదులు సముద్రమునఁ గలిసినను దాని రూపమును మార్చుచేయని రీతిని సజాతీయములుకాని, విజాతీయములుకాని యగు భావములచే ఏమియు మార్పుచెందని (స్థిరమగు) భావమే స్థాయిభావము. ⁶ ఈ స్థాయిభావము లెనిమిదని కొందఱును, తొమ్మిదని కొందఱును, పదియని కొందఱును, చానికి సంఖ్యానియమములేదని, భావము లెన్నియున్నలో అన్నియు స్థాయిభావములు కావచ్చునని కొందఱును చెప్పుచున్నారు. కాని వీని ననుసరించిన రసములు తొమ్మిదని చాలమంది వివరించుటచే స్థాయిభావములు తొమ్మిదియని చెప్పవచ్చును. అవి రతి-హాసము-శోకము మొదలగునవి.

1. క. ఉక్తవిభావాదులచే వ్యక్త నవస్థాయిరూప భావంబులు గు
వ్యక్తములై నిజగుః సంసక్తములై రసములన రసత్వము నొందున్ [మాదా : 2-4]
క. పులకండంబులు కలిపిన నలువగుసలిలము రసాయనంబగు పరిధిన్
లలిత విభావాదులచే నలఘుతరస్థాయిభావ మలరున్ రసమై. [నరస : 3-4]
2. క. ఈ రసమునకు తృప్తదనకారణము విభావ మనఁగఁ గల దది ద్వీవిధం
బైరంజిలు నాలంబన, మారయ నుద్దీపనంబు ననఁగ ధరితిన్.
క. వనితయుఁ బతియును నాలంబనమగు ; నుద్దీపనంబు ప్రాయంబును సా
మ్యును జేషయు మదనాదులు, ననఁదగు..... [నరస : 3-27, 28.]
3. కార్యభూతోఽను భావః స్వాత్మటాక్షాదిః శరీరజః. [ప్రతాప : -రస
...ప్రారూఢకటాక్షాదిక మారయ ననుభావమయ్యె. [నరస : 3-34]
4. క. పరగత సుఖదుఃఖాదుల నరయఁగ భావించి యట్ల యలరుట సత్త్వ
స్ఫురణము, తద్భవభావము లరయఁగ సాత్త్వికములయ్యె— [నరస : 3-86]
5. క. అహరహము రసోత్పత్తికి సహాయభావంబు లెనిమింఁచారులగున్. [నరస : 3-47.
(విశేషః ఆనమస్తాత్ చరంతీతి వ్యభిచారిణః. (వి+అ+అభి+చారిణః)
6. విరుక్తవిరుక్తైర్వా భావై ర్విచిచ్ఛద్యతే న యః,
అత్యభావం నయత్యాగు స స్థాయీ... [దశరూపకము : 4.]
7. గరిమనదు లెన్ని గలిసినఁ గప్పుకొనుచు, జలధి గనుపట్టురీతి సంచారిభావ
సంచయము లెన్ని గలిసిన మించనీక, తాన కనుపట్టు భావంబు స్థాయిదలంప.
[నరస : 3-5]

పయి స్థాయి భావములకుఁ బుష్కలముగ విభావాది సామగ్రి లభించినపుడే అవి యథార్థ లగు స్థాయి భావములు. అట్లుకానిచో-అనఁగా- విభావాది సామగ్రి వానికిఁ జాల దక్కువ యగుచో స్థాయిత్వముపోవును. అపుడవి వ్యభిచారి భావములే అగును. ¹ రసమును బాగుగఁ బోషింపఁ దలఁచిన వారు విభావాదులను సముచితముగనట్లు నిబంధింపవలసియున్నది.

పయిస్థాయి భావములు చిత్తవృత్తి విశేషములు; (జ్ఞానవిశేషములు;) అవి క్రొత్తగాఁ బుట్టునవి కావు. తగిన యుద్బోధము కలిగినచో అవి వ్యక్తములగును; లేని యెడలఁగావు. ఆ భావము లా రీతిని లేనివారికి రసాస్వాదము కలుగఁజాలదు. కాన సహృదయులకే గాని ఇతరులకు రసాస్వాద యోగ్యతలేదు. వాననారూపముగ భావము అందఱి యెడఁదల నుండి తీరవలెనని నియమములేదు.

రసనూత్రమున విభావానుభావ వ్యభిచారులే చెప్పఁబడినవి; మూలములోలేని స్వాత్మిక, స్థాయి భావములను చెప్పుట మూల విరుద్ధమని కొందఱు సంజేహింపవచ్చును. కాని అట్టి సంజేహమున కవకాశము లేదు.

పయిరసనూత్రము ననుసరించి ప్రాచీనాలంకారికులు పెక్కురు-అనఁగా ధ్వని కారుఁడు, అభినవగుప్తాచార్యులు, మమ్మటాచార్యులు మొదలగువారు, సాత్విక భావములను వేఱుగఁజెప్పలేదు. ధనంజయుఁడు, ధనికుఁడు, విద్యానాథుఁడు మొదలగు కొందఱు సాత్విక భావములను వేఱుగఁ లెక్కించిరి. పెద్దయ, మూర్తికవి విద్యానాథుని ప్రతాపగుప్తియ

మార్గమునే అనుసరించివారు. ² ఇదివఱకుఁ జెప్పఁబడిన లక్ష్యములను బట్టి అనుభావములు, సాత్విక భావములుకూడ కార్యములే యని తెలియుచున్నది. అనుభావములు శరీరమునఁ బుట్టునవి; సాత్విక భావము లంతఃకరణోత్పన్నములు. కార్యములు మొదట సాత్విక కావస్థ యందుండి తరువాత ననుభావములుగ మారును. కావున రెండు నభిన్నములే యను నభిప్రాయమున ప్రాచీనులు వానిని వేర్వేరుగఁ జేర్చినారు. ³ భరతముని యేనిమిది స్థాయి భావములను, ఎనిమిది అనుభావములను, ముప్పది మూడు సంచారి భావములను - మొత్తముపయి నలుబదిలోమిగిలి భావములను పేర్కొనెను. ప్రాథమికావస్థాభేదములను నిర్దేశింపఁ దలఁచిన కొందఱు వీనిని వేర్వేరుగఁ జూపిరి. కాన ఏమతమునకును భంగము కలుగదు.

లోకమునందు కారణములు, కార్యములు, సహకారి కారణములు అగునవియే కావ్య నాట్యములయందు వరుసగ విభావములు, అనుభావములు, వ్యభిచారి భావములు ననిచెప్పఁబడుచున్నవి. ఏదయిన నాటకప్రదర్శనమును చూచునపుడుకాని, ఏదైన కావ్యమును వినునపుడుకాని వాని తత్త్వమును బాగుగగుర్తించి, అనుభవమునకేఁ జెచ్చుకొను సమయము సహృదయులకు, విభావాది భావములు లోలుత అవి ప్రత్యేక వ్యక్తి సంబద్ధములయినను, వ్యక్తి సంబంధమును విడిచి సర్వసాధారణములుగఁ గోచరించును. ఇట్టి సామాన్యజ్ఞానము కావ్యములందు కంటె నాటకములందే వేగముగఁగల్గును. కావున మనమొక నాటకమునే దృష్టాంతముగఁ

1. రత్నాదయః స్థాయిభావాః శ్చ రూఢియంత విభావజాః
స్తోత్రైర్విభావై రుద్దిష్టా స్తవ వ్యభిచారిణః. [సంగీత రత్నాకరః]
2. విభావైరను భావైశ్చ సాత్వికై ర్వ్యభిచారిభిః.
అసీయమానః స్వాదుత్స్వం స్థాయిభావో రసఃస్మృతః.
విభావానుభావసాత్వికవ్యభిచారి సామగ్రీసముల్లాసిత స్థాయిభావో రసః. [ప్రతాపః రస]
- గీ. అట్టి విజ్ఞానకలితమై యలరు భావ మాత్యుఁబ్రవృత్తమై విభావానుభావ
సాత్విక వ్యభిచారి సంజ్ఞ లఁ దనదు, నాల్గు దెఱగుల రసనిదానంబు గాఁగ. [మాడా: 1-20.]
- సాత్విక భావంబులు నెనిమిదిటి శేర్పడ నలరింతు [నరస: 8-88.]
8. ఏవం సర్వేమితిత్వా ఏకోనపంచాశ్చభేదాః [నాట్య: 6-అ.]

దీనికొనుట మేలు. శకుంతల వాటకము ప్రదర్శింపఁబడుచున్న దనుకొందము. అందు శకుంతలా దువ్యంతు లాలంబనవిభావములు; సహృదయుఁడగు సామాజికునికి ఆ విభావములు వ్యక్తి విశేషరూపమునఁ గాక సామాన్యరూపముగఁ దోచును. అనఁగా విభావములందు శకుంతలాత్వ దువ్యంతత్వముల నశించిపోవును. ఇట్లే యనుభావ, సంచారిభావములు వ్యక్తి విశేషసంబంధమును వదిలి సామాన్యము లగును. ఇట్టి భావసామాన్యత కావ్యము సులలిత పదబంధ బంధురమై, ప్రదర్శించు నటులు తత్తద్భావ ప్రదర్శనమున నిపుణులై యుండు నపుడే రసాస్వాదన సమర్థులగు సహృదయులకే కలుగును.

అట్లు సాధారణములగు విభావాను భావ వ్యభిచారి భావములవలన విలక్షణముగు నొక వ్యాపారము పుట్టుచున్నది. అదియే వ్యంజన. ఈ వ్యాపారమువలననే సహృదయ హృదయములయందు వాసనారూపమునఁ బ్రతిష్ఠిత పూర్వములగు రత్నాది స్థాయిభావము లభివ్యక్తములగును. అనఁగా-ఉన్న స్థాయిభావములే వ్యంజనా వ్యాపారమువలనఁ బ్రకాశితములగును. సహృదయ హృదయములందు స్థాయిభావములు లోలుతనమండియు నున్నను, వాని నజ్ఞాన మను మూత కప్పివైచుటచే వ్యక్తములు కాఁజాలవు; వ్యంజనా వ్యాపార మా యావరకముగు అజ్ఞానమును పోగొట్టును. అజ్ఞానము నశించిన పిదప లోనున్న స్థాయిభావము, దానిలోఁడిచే యగు నానందమును ప్రకాశించును.

మానవునికి మమత్వము అజ్ఞానజనితము. అజ్ఞానము నశించినపుడు మమత్వమును నశించును. అపుడు సహృదయునకుఁ దానొక వ్యక్తివిశేషము ననుజ్ఞానము నశించును. అతఁడు సాధారణ వ్యక్తియే యగును. దువ్యంతాదులగు విభావములు దువ్యంతత్వాది వ్యక్తి విశేష సంబంధమును వీడి సామాన్యలగుటను, సహృదయ సామాజికుఁడును సామాన్యఁడగుటను, పయివిభావమునకు, సామాజికునకు నభేదము కలుగును. అపుడు సామాన్య రూపలగు శకుంతలాది నాయకలయొడ సామాజికులకు స్వకాంతత్వ జ్ఞానముకలిగి అనురాగము కల్గుట కాటంక మేమియులేదు. ఇట్టి యనురక్తఁడగు సామాజికునకు యిభావము వ్యక్తమయి,

విగలిత వేద్యాంతరముగు నానందమును కల్పించును. అట్టి స్థాయిభావవిశిష్టముగు చిదానందమే రసము. ఈరసము సహృదయులగు వారందఱికిని ఆస్వాదన తీతము. ఇది శృంగార రస ప్రతీతి మార్గము. తక్కిన రసములకు నిదియే పద్ధతి. పయిది వ్యక్తివాదుల మతము. ఇదియే సిద్ధాంతితమగుటచేఁ దొలుదొల్ల నిరూపింపఁబడినది. తక్కిన మార్గములును, వాని యందలి యనుపపత్తులును క్రింద నిరూపింపఁ బడుచున్నవి.

‘విభావానుభావ వ్యభిచారి సంయోగాద్రస నిష్పత్తి’ అను భరత రసనూత్రము నందలి ‘సంయోగ, నిష్పత్తి’ శబ్దములకుఁ దమకుఁ దోచిన రీతిని పలువురు పండితులు పెక్కర్థములను నిర్వచించుటచే వాదములు పెరిగినవి. ఉత్పత్తి వాదులగు భట్టశాల్లట ప్రభృతులు ‘విభావములవలనఁ బుట్టి, అను భావములవలనఁ బ్రతీతియొగ్యమయి, సంచారి భావములచేఁ బోషింపఁబడిన స్థాయిభావము రసమని చెప్పిరి. రసము రామోదినాయక నిష్ఠమని, నాయక వేదము ధరించుటచే నటుని యందును అది గోచరించునని వీరి యాశయము. ఈ మతమున నూత్రమునందలి ‘సంయోగ’ పదమునకు మూఁడు విధములగు నర్థముల నంగీకరింప వలెను. స్థాయి, విభావముల సంయోగము కాగ్యకారణ భావము; స్థాయ్యను భావ సంయోగము జ్ఞాప్యజ్ఞాపక భావము; స్థాయి, సంచారి సంయోగము పోష్యపోషక భావము. ఈ మతమున ‘నిష్పత్తి’ పదమునకు ‘ఉత్పత్తి’ అని యర్థము. ఈ మతము సరి కాఁజాలదు. ఉన్న స్థాయిభావమే ప్రకాశిత మగును గాని క్రొత్తగాఁ బుట్టునది కాదు. రస మెన్నివేలయేండ్ల క్రిందటనో యుండినరామాది నాయకనిష్ఠమే యైచో సామాజికులకు రసాస్వాదము కలుగఁజాలదు. అది సామాజిక నిష్ఠమయియే యుండవలెను. సంయోగ పదమునకుఁ బయిరీతిని చాల అర్థములను కల్పించుటయు సరికాదు.

అనుమితివాదులగు క్రికంతుకులు లోకమునఁ బ్రసిద్ధములగు సమ్య, జ్యేష్ఠా, సంశయ, సాదృశ్యప్రతీతులకంటె విలక్షణముగు ప్రతీతి కలదని, అది చిత్రమునుజూచి ‘ఇదిగో గుఱ్ఱము’ అను కొను దానివంటిదని, అది రానుపాత్ర

ధారి యగు నటునియొడ 'వీడుగో రాముడు' అను బుద్ధిని కల్గించునని చెప్పెదరు. సరసమగు నాట్యమువలనను, నిపుణుడగు నటునిచేష్టల వలనను నటునియందు లేనిభావము లచిట నున్నట్లే సామాజికులు గ్రహింతురు. కాఁగా రసము నాయకనిష్ఠమైనను, తటునియందు దనుమే యమయి సామాజికులచే ననుభవింపఁబడును. ఇదియే వారి మతము. ఈ మతమున 'సంయోగ' పదమునకు అనుమాప్యాయమాపక భావ మర్థము. 'నిష్పత్తి' యనఁగా అనుమితి. ఈమతముకూడ సరికొడు. నటుడు తటస్థుడగుటచే దద్దతముగ ననుమితమగు స్థాయిభావము సామాజికులకు విగళితవేద్యాంతరమగు నానందమును కలిగింపఁజాలను; అనుమిత మగునది సరిగ ఆస్వాదమునకురాదు; రామాదినాయకనిష్ఠమగు రసము (ఒకరియందుండురసము) సామాజికులకు (వేటొకరికి) ఆస్వాదయోగ్యమగుట అనుభవమునకువిరుద్ధము. కావున ఈ వాదమున రసము యొక్క యధార్థస్వరూపము సుస్పష్టముకొడు.

భుక్తివాదులగు భట్టనాయకప్రభృతులది మూఁడవమతము. లోకవ్యతిరీక్తముగ కావ్య నాటకములందు క్రొత్త రసవ్యాపారములు రెండుకలవు. అవి ౧. భావకత్వము; ౨. భోగము. అందు మొదటి వ్యాపారముచే విభావానుభావవ్యభిచారి భావములు వ్యక్తివిశేష సంబంధమును విడిచి సర్వసాధారణములగును. పిదప సాధారణరూపముననున్న స్థాయిభావము భోగవ్యాపారమువలన సామాజికులచే నాస్వాదింపఁబడును. భోగవ్యాపారమే సత్త్వరజ సమోగుణములలోని రజస్సమోగుణముల నణచి సత్త్వము నుద్రేకింపఁజేసి రసము నాస్వాదమునకుఁ జెచ్చును. ఆ భుజ్యమానమగు స్థాయియే రసమని పయివారి మతము. ఈ మతమున 'సంయోగ' పదమునకు 'సాధారణీకరణ సంబంధ'మని యర్థము. 'నిష్పత్తి' యనఁగా భుక్తి లేక అనుభవము. ఈ వాదముకూడ సరికొడు. ఈ మతమునఁ గ్రొత్తగ భావకత్వ, భోగవ్యాపారముల నంగీకరింపవలసియుండును, రసము సామాజికభుజ్యమాన మనుటచే రసము పుట్టుననికొని, జ్ఞాప్యమగునని కొని నిశ్చయముగఁ జెప్పటకు వీలులేదు. అది యభివ్యక్తమనుటయే యుచితము; కొని భుక్తివాదులు వ్యక్తివాదుల మతమున కణుమాత్రము నవకా

శమునీయరు. పయికౌరణములంబట్టి యేసందేహమునకును అవకాశములేని వ్యక్తివాదమే యుచితమైనది. అందే రసము స్వరూపమును బాగుగఁ జెలిసికొన వీలుకలదు.

వ్యక్తివాద సిద్ధాంత మిదివఱకే వివరింపఁబడినది. ఆ మతమున రససూత్రములోని 'సంయోగ' మునకు 'వ్యంజనావ్యాపారసంబంధ' మనియు, 'నిష్పత్తి'కి 'అభివ్యక్తి' అనియు నర్థములు.

పయిని వివరింపఁబడిన విషయమునుబట్టి రసము లన్నింటివలన నానందమే కలుగుననియు, దుఃఖము కలుగదనియుఁ జేలుచున్నది. రసస్వరూప నిరూపణమున నిపుణుడును, ప్రామాణికుడను అగు ఆభినవగుప్రాచార్యుఁడా రీతిచే చెప్పియున్నాఁడు. చాలమంది యాలంకారికు లతని మతమునే యనుసరించిరి. కొని యిచట నొక సందేహము కలుగవచ్చును. సుఖహేతువులగు రతి హాసాదులవలన — శృంగార హాస్యాదిరసములవలన అనందము కలుగవచ్చును; దుఃఖహేతువులగు శోక, భయాదులవలనను — కరుణ, భయానకాదిరసములవలనను అనంద మెట్లు కలుగును ?

కొని పయప్రశ్నకు సమాధానము లేక పోలేదు. కావ్యప్రపంచము లోకవిలక్షణము. లోకమునందు సుఖహేతువులవలన సుఖము, దుఃఖహేతువులవలన దుఃఖము కలుగుట నియమ సిద్ధము. కవిబ్రహ్మసృష్టి విలక్షణ మగుటచే దుఃఖ హేతువులవలనఁగూడ సుఖమే — కావ్య నాట్యములందుఁ గలుగును; అదియు సామాన్య సుఖముకొడు; విగళితవేద్యాంతరమగు అనందమే ! దుఃఖహేతువులవలనను అనందము కూర్పఁగలవాఁడే కవి. హాలాహలమునుండి యమృతము చిలికింపఁగల సామర్థ్యములేని కవి యధార్థకవికాఁడు. శ్రోతకొని, ద్రష్టకొని కేవలము దుఃఖము ననుభవింపవలెనను నాశయమునఁ గవి కావ్యమునుగాని, నాటకమునుగాని వ్రాయఁబూనఁడు. తనకు దుఃఖము కలుగవలెనని కోరి సహృదయుఁడు కావ్యవ్రతమునకుఁ గాని, నాటకదర్శనమునకుఁగాని దొరకొనఁడు. దుఃఖాస్తములగు కావ్య, నాట్యములం బ్రవర్తించిన సహృదయుఁ డట్టి దుఃఖమువలనను మనస్సున కొకరితి కాంతికలిగి యానందము కలుగవలెనను కోరికతోడనే ప్రవర్తించును,

మరియు సహృదయులు కవి దుఃఖవిషయములను నిరూపించుటయందు ఎంతవఱకు నెగ్గెను? కరుణారసమును పోషించుపట్టుల మనలను రామాదులతోఁబాటు ఏడిపించగలిగెనా? లేదా? అని యాలోచింతురు. అట్లొనరించినపుడే వారు కవిని మెచ్చుకొని యానందింతురు. (ఇది యనుభవసిద్ధము.) సంస్కృతాలంకారికులు ఇంచుమించుగ నందఱును కరుణాదిరసముల వలనను ఆనందమే కలుగునని చెప్పినారు. నాట్య దర్పణకర్తలగు రామచంద్ర, గుణచంద్రులు మాత్రము సుఖాత్మకత్వ, దుఃఖాత్మకత్వ భేదములవలన రసములు రెండు విధములనియు, రసములు కొన్ని (కరుణాదులు) దుఃఖస్వరూపము లనియు వివరించి యున్నారు.

1. కాని వీరిమతము నితరులెవ్వరు నామోదించలేదు. వీరి గురువగు హేమచంద్రాచార్యులు గూడ పయి మతమును నూచింపనైనను లేదు.

2. లోకోత్తరమగు నానందమునకుఁ గారణము లెట్టివయినను కావచ్చును. అవి యానందస్వరూపమును మార్పఁజాలవు.

ఆంధ్రాలంకారికులు కూడ అన్ని రసముల వలనను ఆనందమే కలుగునని ఒప్పుకొనిరి. మూర్తికవి ఈ యశమునే 'వావిరి దుఃఖమైన సుఖమైన భవమైన విటీవిటాలియం దారయఁ బూర్ణమై సహృదయాత్మలఁ గేవల హర్షమై తగున్' అని చెప్పినాఁడు. ఇచ్చటి 'హర్షము' నకు 'ఆనంద'మను నరము చెప్పవలెను. వ్యక్తమగు సాయిభావముతోఁగూడ విగళిత వేద్యాంతరమగు నానందము కలుగునని యిది వఱకుఁ జెప్పఁబడినది. రసానందములు రెండును భిన్నములా? అభిన్నములా? అను సందేహ మొకటి కలుగుచున్నది. ఈ విషయమున సంస్కృతాలంకారికులు రెండు విధములగను

చెప్పియున్నారు. మన్యుటాచార్యులు కావ్యప్రకాశమున 'రసాస్వాదనమువలన విగళిత వేద్యాంతరమగు నానందము కలుగు'నని యొకచోటను, 'రసము బ్రహ్మానందముతో సమానమగు'నని వేటొక యెడను చెప్పి యున్నాడు. 3. రసగంగాధరము నందలి రసస్వరూపమును బట్టి సాయికంటె ఆనందము వేఱనియు, ఈ రెండింటికని అవినాభావ సంబంధమున్నదనియుఁ జెలియుచున్నది. 4. పండితరాజు సాయిభావముతోఁ గూడిన యానందము రసమా? లేక యానందముతో నున్న సాయి రసమా? అని విమర్శించి శ్రుతిని బ్రహ్మాణీకరించుచు రత్యాది సాయిభావవిశిష్టమగు చిదానందమే రసమని సిద్ధాంతీకరించి యున్నాఁడు. 5. రసమానంద స్వరూపమనియే శ్రుత్యగము. రసలక్షణమునందలి 'నిజస్వరూపా నందేన సహ గోచరీక్రియమాణః... రత్యాది రేవరసః' అను నంశము పయియర్గమునకు సమగకము. ఇట్లొకరిమతముననే రెండు విధములగు నభిప్రాయములు నుండినట్లు తోచుచున్నది. పయివానికి సమన్వయము చేయఁ దలఁచినచో ఒకయార్గము కలదు. రసము, నానందమును వేర్వేఱయినను, రసము ఆనందమునకు హేతువగు కారణమున హేతు, హేతు మంతముల కభేదము చెప్పుట యుక్తియారము కానందున, రసానందముల కభేదము చెప్పినను చెప్పవచ్చును. ఆంధ్రాలంకారికులలోఁ బెద్దయ కవి మతమేమో తెలుపఁబలులేకున్నను, మూర్తికవి మతమును మాత్రము రసానందముల కభేదము కలదని 'భావము.....ఆవలఁ బూర్ణమై సహృదయాత్మలఁ గేవల హర్షమై తగున్' [పుట 68.] అను నతని నిర్వచనమును బట్టి తెలియుచున్నది.

1. నాట్య దర్పణమ్: ఆ. 3. [G. O. Series]

2. కావ్యానుశాసనమ్.

3. సకలప్రయోజన హాళిభూతం సమనస్తరమేవ రసాస్వాదన సమదృష్టతం విగళిత వేద్యాంతర మానందం...

[నిర్ణయసాగరప్రతి]

[కావ్యప్ర: ప్రథమోల్లాసః]

బ్రహ్మాస్వాదనబ్రహ్మచారీ...రసః.

[కావ్యప్ర: చతు.]

4. స్వప్రకాశతయా వాక్తవేన నిజస్వరూపానందేన సహ గోచరీక్రియమాణః ప్రాగ్వినివిష్ట వాసనారూపో రత్యాదిరేవ రసః.

[రసగంగాధరః]

5. వస్తుతస్తు వత్త్యయా శ్రుతిస్త్వారస్యేన రత్యాద్యకచ్చిన్నా భగ్నావరణాచిదేక రసః. 'రసోఽస్తి సః, రసంహ్యే వాయంలభ్యాజనందీ భవతీతి శ్రుతిః.

[రసగంగాధరః. పు. 20.]

రససంఖ్యాపరిగణనమునఁ బ్రాచీనకాలము నుండియు మతభేదములు కలుగుచున్నవి. సాయి భావము తెన్నియున్న అన్నిరసములు కీలకని చెప్పవలెను. భరతముని యెనిమిది సాయిభావములనే నిర్వచించియున్నాఁడు. దానింబట్టి యతనిమతమున ఎనిమిది రసములేయని చెప్పవలసి వచ్చును; రసములు తొమ్మిదని చాలమంది చెప్పుచున్నారు. కొందఱు చెప్పని ఆ రసము శాంతము; భరతుఁడును శాంతరసము లేదని యొచ్చటను చెప్పలేదు. 'అష్టే నాన్యేరసాః స్మృతాః' అనియే నాన్యకాస్త్రమునఁ గలదు. దానింబట్టి నాన్యరసము లేనిమిదని, నాన్యాతిరిక్తముగఁ గావ్యమందు శాంతరసము కలదని ఆతనిమతమును కొందఱు వివరించుచున్నారు. అభినవగుప్తాచార్యులు శాంతరసమునుగూర్చి ప్రసంగించుచు, అది భరతముని సమ్మతమని 'మునినాఽప్యంగీకృతం, 'కవ్యచిచ్ఛమః'— ఇత్యాదినా' అని ఆతని వచనమును బ్రమాణీకరించినాఁడు. దానింబట్టి శాంతరసమునకు శమము సాయుయని మునిమతముయిట్లును తెలియుచున్నది. నాన్యకాస్త్రమున 'రతిర్హృదయశ్చ శోకశ్చ శ్రోధోత్సాహశ్చ భయం తథా. జగుప్సా విస్మయశ్చైతీ సాయిభావాః ప్రక్షీర్తితాః' అని సాయిభావములు నిరూపింపఁ బడిన పదప 'నిర్వేదస్థాని శంకాఖ్యాః' అని సంచారిభావములు ప్రస్తుతింపఁబడినవి. కాని శమము సాయిభావమని కాని, భావమాత్రమని కాని చెప్పఁబడి యుండలేదు. కావ్యప్రకాశకారుఁడు శాంతమునకు నిర్వేదము సాయి భావము అని చెప్పియున్నాఁడు. నిర్వేద మమంగళప్రాయమగుటచే దానిని తొలుతఁ

జెప్పువాడనియు, అట్లు చెప్పట నిర్వేద మొకపుడు సాయి భావమైనను సంశయము తెలియఁ జేయుననియు, నిర్వేదము సాయి గాఁగల శాంతరసము కలదనియు నతని మతము. ¹ విద్యానాథాదులు శమమునే శాంతసాయి భావముగఁ జెప్పియున్నారు. ² పండితరాజు నిర్వేదమునే యొప్పుకొన్నాఁడు. ³ ఇటుల శాంతసాయి భావముంగూర్చి యభిప్రాయ భేదములున్నట్లు తెలియుచున్నది. విచారించి చూచినచో శమము, నిర్వేదము నొక్కటియే యని, నిర్వేదమునకు శమము నామాంతరమని తేలును. భరతముని శమము సంగీకరింపనిచో అభినవగుప్తుని మతము కుదురదు. పయగెండును తృప్తాక్షయరూపములే. గెండింటికి నభేదమును తలంచితే భరతముని 'కవ్యచిచ్ఛమః' అని చెప్పియుండవలెను. ఆంధ్రాలంకారికులు శమమునే శాంతసాయిగాఁ జెప్పిరి. ఏది చెప్పినను ఒకటియే!

రసములు తొమ్మిదని సనాతన సిద్ధమగు వాదము. కాని కొందరీ పద్ధతి నొప్పుకొన లేదు. శృంగార ప్రకాశమును వ్రాసిన భోజ దేవుఁడు 'శృంగార మొక్కటియే రస మని, గతానుగతికన్యాయమున వీరాదుభి తాదులు రసములయినవని వివరించియున్నాఁడు. రూపగోస్వామి 'ఉజ్జ్వల నిలమణి' యందు 'ఉజ్జ్వలవేషమగు శృంగార మొక్కటియే రస మని వివరించెను. ప్రాచీనాలంకారికుఁడగు రుద్రటాచార్యుఁడు తొలుతఁ బదిరసములను పేర్కొని, యంతతోఁ దనివినొందక మధుర పదార్థముల యాస్వాదనమువలన వివిధ రసములు కలుగునట్లు, అన్ని భావముల యాస్వాద

1. నిర్వేదస్థా మంగళప్రాయస్య ప్రథమమును పాడేయత్వేఽత్యుక్త పాదానం సంచారిత్వేఽపి స్థాయిత్వ ప్రతిపాదనార్హమ్. తేన నిర్వేద స్థాయిభావోఽస్తి, శాంతోఽపి నవమోరసః [కావ్యప్ర: చతు.]
2. జగుప్సా విస్మయశ్చమాః స్థాయిభావాః... [ప్రతాప: రస: సాహిత్య దర్శనమ్]
3. రతిశోకశ్చ నిర్వేదం..... [రస గంగాధర: పు-30.]
4. వీరాదుభి తాదు రసేషు రసప్రసిద్ధి సిద్ధా కుతోఽపి కలుయత్తున దావిభాతి లోకే గతానుగతికత్వనకా దుపేతా మేతాం నివర్తయితు మేషు రిశమో నః, శృంగార వీర కరుణాదుభి త హాస్య తాద్ర బీభత్స వత్సల భయానక శాంతనామ్నః అన్నాసిఫ ర్దళరసా నవరే; వయం తు శృంగారమేవ రసనా ద్రస మమానామః. [బీక.]

నము వలనను రస్యాసాదనము కలుగవచ్చునని, అందుచే నిర్వహణలన్నియు రసములుకొనవచ్చునని వివరించి యున్నాడు. ¹ అధునాతన విమర్శకులు కొందఱు రససంఖ్యను నియమించుటకు వీలులేదనియు, భావానుసారముగ ఇచ్చకు వచ్చినన్ని రసములుండవచ్చుననియు నొనరించు సిద్ధాంతమున కీ రుద్రటవాద మెంతయు అనుగుణ మగుచున్నది. రసస్వరూపవివరణ సందర్భమున జగన్నాథ పండితుడుకూడ స్థాయిభావము లయినను భూయిష్ట విభావజనితము లగునపుడే స్థాయి భావములని, లేని యెడల వ్యభిచారు లగునని చెప్పియున్నాడు కదా! ఆ రీతి నే తక్కిన భావములు భూయిష్టవిభావజనులగుచో రసములగుటలో అనుపపత్తిలేదు. ఇట్లు రస సంఖ్యావిషయమయి వివిధములగు అభిప్రాయము లున్నవి. రస సంఖ్యాపరిగణనమున జగన్నాథ పండితుడు చాల విమర్శించి తుదకు తొమ్మిది రసములనే యంగీకరించెను. ఆ విషయము సంగ్రహముగ క్రింద నీయఁబడును.

దేవ, గురు, పిత్రాది విషయకముగు రతి భావ మనియు, అదియే కాంతావిషయకముగుచో రస మగుననియు నాలంకారికుల సిద్ధాంతము. ఆస్వాదనముపట్ల భేదములేనియపు డన్నియు రసములేయని కాని, అన్నియు భావములేయని కాని ఏల అనరాదు? లేదా, స్త్రీ విషయకరతి భావమయి, దేవ, గురు, పిత్రాది విషయకమే రసమేల కారాదు? పయిరితి సందేహము లనేకములు కలుగవచ్చును. అట్టి ప్రశ్నలకు సమాధాన మొసఁగుటకు బదులు ప్రథమా లంకారికుడు, ప్రామాణికుడునగు భరతముని చెప్పినదానినే శరణుఁజొచ్చుట యుత్తమము. మునిచెప్పిన తొమ్మిదే రసములని, తదతిరిక్తములు భావములని చెప్పవలెను. వీనిఁ జేరిలోనే భేదము; ఫలమున నన్నియు నొక్కటే. ²

అలంకారాలంకారికులును రసములు తొమ్మిదని చెప్పియున్నారు.

రసము నాయకనిష్ఠమా? సామాజికనిష్ఠమా? నటనిష్ఠమా? అని సందేహము కొందఱిఁ గలుగవచ్చును. అభినవగుప్తులమతమును బట్టి— రసము సామాజికులచే ననుభవింపఁబడుటచే దానికి తన్నిష్ఠతయే యుచితమైనది. కొన్ని మతములలో నాయకనిష్ఠము; కాని యా మతములు యక్షములుకొనని యిదివఱకే చెప్పఁ బడినది. కావ్యమునందు శ్రోతలకును, నాట్యము లందు ద్రష్టలకును రసముకలుగునని చెప్పుచు పెద్దిరాజు (పెద్దయ కవి) పయిమతమునే యామోదించినాడు. ³ ప్రతాపరుద్రీయమునందభినవగుప్తుని మతమే యనుసరింపఁబడినది. అందలి 'భావేస్థాయిని' అను శ్లోకమునే ఆంధ్రకరించిన మూర్తికవి మతమును వేఱుగఁ జేర్చినఁబనిలేదు. కావున రసము సహృదయుఁడగు సామాజికుని యందే యుండునని చెప్పవలెను. కొన్ని శతాబ్దముల క్రిందట నుండిననాయకనిష్ఠము కాఁజాలదు. అట్లే యైనచో సామాజికులకు రసాస్వాదనము కలుగక పోవలసివచ్చును. అది నటనిష్ఠ మంతకన్నను కాదు. నటుడు కేవల మభినయారుల ననుకరించునే గాని ఆయా భావము లాతనికి కలుగుట లేదు. ఒకపుడతడు తన్మయఁడయి రసము ననుభవించెనేని—అపుడతడు నటుడుకాక సామాజికుఁడయ్యెను. నటునకు శిక్షాభ్యాస పాటవమున భావానుకరణ యోగ్యతయే కలదు; రసాస్వాద యోగ్యతలేదు.

ఈ రసస్వరూప వివరణములోని కొన్ని యంశములు మనవారి కనుభవవిరుద్ధములుగ తోచవచ్చును. ప్రాచీనాచార్యాచీన లాక్షణికు లందఱును పయిరితి నే యనుసరించిరి. వారి నిర్వచనము అనుభవానుసారియై యుండవలెను.

1. శృంగార వీరకరుణా నీభత్సభయనకాద్భుతా హాస్యః,
రౌద్రః శాన్తః ప్రేయా నితి మంతవ్యా రసాః సర్వే.
రసనాద్రవత్వమేషాం మగురాదీనా మివోక్త మాచార్యైః,
నిర్వేదాదిప్రకృతి తన్నికామ మస్తీతితేఽపి రసాః. [కావ్యాలంకార : 8-8,4]
2. భరతాది ముని వచనానామేవాత్ర రసభావత్వాది వ్యవస్థా పరత్వేన స్వాతంత్ర్యా
యోగాత్. అన్యథా పుత్రాది విషయానాం అపి రతే స్థాయిభావత్వం కుతో
నస్యాత్...రసానాం నవత్వగణనాచ మునినియంత్రితా భక్త్యేత...[రసగంగాధరః
3. ప్రోడలకుఁ గావ్యములయందుఁ బొందు రసము; పు-46.]
ద్రష్టలకు నాట్యములయందుఁ దనరు రసము; [చూడా : 2-7.]

కవీసంజీవనీ లక్షణవిశేషములు

శ్రీ రావూరి దొరస్వామికర్మగారు

(గతసంచిక తరువాయి)

ద్వితీయతరంగము :

(1-6) రఘువు-రఘు, బాహువు-బాహు, రాహువు-రాహు, ఊరువు ఊరు, మేరువు-మేరు—అని యారీతి వుత్పత్తకమునకు లోపము వికల్ప మగు.

ప్రథమైక వచనేతర విభక్తి పరకత్వమందే వుత్పత్తకమునకు లోపము వికల్ప మని, రాహు బాహు శబ్దద్వయమునకు మాత్రము ప్రథమైక వచనమందును వు లోపము వికల్పముగా నగు నని మహాకవిప్రయోగములమూలమున నరయ నగు చున్నది.

(7-14) పులక, అలక, హంస-అను వాని ము వర్తకమునకు లోపము వైకల్పికము. చరిత్రాది గణమున నూరి వీని జేర్చెను. రామన పై నూఁజితో 'తరంగములు—తరంగలు' అనురూపముల నిచ్చెను. కాని తరంగశబ్ద వైకృతము తరంగ. ఇది పులకాది గణమునఁ జేర్పఁదగినది గాదు. అట్లు చేర్చిన 'తరంగము-తరంగ' అనురూపము లుంట యొక్కము. 'తరంగ'లను శబ్ద మార్చికము. 'కరడనఁ గడలనఁ గర యనంగఁ దరంగమునఁ దరంగ యనంగ నల యనంగ' (సీసపాదము-ఆంధ్ర భాషార్థము-1-154.)

(15-16) అనుహతులకు మహద్వివక్ష- ఉరగుఁడు, సముద్రుఁడు.

(17-19) చను, చన్ను, కను, కన్ను శబ్దములు హల్లు పరం బగునపు డూఁడుట గలదు. అనఁగాఁ బూర్ణ బిందు వగు ననుట. చనుఁగవ, చన్నుఁగవ, కనుఁగవ, కన్నుఁగవ. ఇది నేటి యుదంత శ్రీ సమములకు నుగాగమ సంధి విధాన మగును.

(20-22) చరిత్రము - చరిత్ర—(7-14) పులకాదిగణమునఁ జేర్పఁదగు.

(23-24) పరీక్షితుఁడు, ఇంద్రజితుఁడు— హలంతతత్వమరూపములు.

ఇంగుఁ జెప్పఁ బడలేదు గానిపై శబ్దములకుఁ దత్సమమున 'పరీక్షిత్తు, ఇంద్రజిత్తు, ఇంద్రజి'

అనురూపములు పూర్వకవిప్రయోగములు గల వనియరయునది.

(25-28) కలిగి యనునర్థమున 'వి' యను పదప్రయోగము.

(29-30) కేలు (నిత్యైకవచనము), ఇరులు (నిత్యబహువచనము)

ఇరులు నిత్య బహువచనాంత మనుట ప్రసిద్ధము గాని యేకవచనప్రయోగ మీ క్రిందిది గలదు.

'ఇరులున నొంటిఁబోఁ బరసతి నెట్లుట' - విజ్ఞా-ప్రా. 105 (నూ. ని. పు. 586)

(81-82) జిష్టునికంటె, జిష్టుకంటె.

పంచమీవిభక్తి కూడుచో మధ్య న కార లోపము వికల్ప మని అక్షిణము. ఇట్టి పట్టున నివర్త ముండుఁ గాని నకార ముండదు. కవి నివర్త మునే యుద్దేశించె నేమో? కంటె వర్తకంబు పరం బగు నపుడును గొన్నియెడల నగాగమంబు మాపట్టెడి (ప్రాధవ్యా-శబ్ద-20). ఈ కార్య మనుహతులందే కానఁబడు చున్నది. ఉ॥త త్కృతుశతంబునకంటె, గుధిరాభిలాన్నంబున కంటెను. 'జిష్టున కంటె' ఇత్యాదుల ప్రసిద్ధములు.

(33-34) పక్షివిశేషణమునకుఁ బ్రథమ.

(35-36) మహాతీతరంబు లగు శ్రీలింగంబుల విశేషణంబులకుఁ గ్లి బత్వంబు విభాషనగు.

ఉ॥ యశోదాతనయు కృపాదృష్టి సౌఖ్య దాయకము.

(37-38) బహువచనముల శేకవచన విశేషణము.

ఉ॥ కులిశధారలో కుంతితం బయ్యె.

(39-40) దూత—నిత్య శ్రీ సమరూపము (రామనమతము).

కాని దూతుఁ డనుపులింగరూపమున బ్రయోగములఁ గాన నగు. కవిజనసంజీవన (2-39).

'దూతపదము శ్రీలింగము రీతిఁ బ్రత ర్తిష్ఠ సకలకృతులఁ బరఁగుట'

తిమ్మన మాత్రుఁడను రూపము నైతము గల దని వై లక్షణపద్యమునే యందుకొని యిట్లు నవరించె.

‘దూతపదము స్త్రీలింగము,
రీతిం బులింగముట్లు గృతులఁ దనర్చుకొ,
దూత యన దూతుఁడనఁగా,
భూతేశ మహేశ నిఖిలభువనాధీశా’

(సర్వలక్షణ-1-24)

లక్ష్యము—‘దూతుని జంపుట నరక మాట ప్రథమని రాత్యలో’ (కాంతిపర్వము).

(41-44) భూర్త, నీచ, మూఘ, వృద్ధ శబ్దంబులకు ‘ఁడు’ వ్యక్తకల్పన వైకల్పికత్వము. తృతీయతరంగము :

(1-8) పన్నగేంద్రుఁడు, పతగ నాథుఁడు, అశ్వోత్తముఁడు—

తిర్యక్కులకు శ్రేష్ఠవాచకములందుఁ బుం స్వము.

(4-7) పద్మాదిసంధి—

పడు, పఱచు, పెట్టు, పాటు-పద్మాదులు. పద్మాది పరకత్వంబున సంస్కృత (తత్త్వము) శబ్ద ‘మ’వర్ణమునకు లోప మగునని రామన లక్షణమునందలి యుదాహృతులవలనఁ జెలియుచున్నది. (4-ప) కాని, ప్రియభయశబ్దములమీఁద బిందువు నిల్చు నని తర్వాతి లక్షణమున (5 ప) రచితము.

పద్మాదులు పరంబు లగునపుడు మువర్ణకముల కెల్ల (అనఁగాఁ దత్త్వమొచ్చి శబ్దములం జెల్ల ననుట) లోపపూర్ణ బిందువులు విభావనగు నని ప్రయోగములంబట్టి యెఱుంగనగు.

(8-12) మిశ్రసమాసము—

అయిదాఱ్ఱరముల తెలుగు పదముతో సంస్కృతశబ్దము సమసింపఁ జేయవచ్చు.

ఉ. కలిమిచెలిచెలిమివిభుఁడు -

ఇది యాఱ్ఱరములకు మించి యున్నది. ‘సంస్కృతపదేన పరిమిత మౌద్రప్రపదం కర్మధారయో భవతి’ అని చింతామణి. ఆపరిమితి ‘అౌద్రం పద్యస్థైర్యంతం సంస్కృతేన సమగృతే’ యని యధర్వకారిక యాఱ్ఱరము లని నిర్దేశించె.

కవిసంజీవని చూపినప్రయోగములు—

పునుగుందావి నవోదనంబు (అముక్త) - ఇందయుదక్కరముల తెలుగు పదము గలదు. కటికి-చీకటి తిండికరములు (మను) - ఇది పరి

మితి నతిక్రమించినది. వ్యాకర్తలు వ్యాఖ్యాత లేతాదృశప్రయోగముల నెట్లెట్లు సమర్థించెదరు. వాని నాయాగ్రంథములఁ జూచునది.

(13-14) సంస్కృత సమాస మధ్యగత స్త్రీలింగ శబ్దాంత దీర్ఘములకు వ్రాస్వము తెనుఁగుకృతులందు సమ్యక్ మగు.

ఉ॥ అగణితకాళిందితటవనావళులు

(కాళిందితటము)

తమసతీరసికతావిలసనములు. (తమసాతీర)

ఇందు రెండవ యుదాహృతి రాఘవ పాండివీయసము. శ్రేష్ఠనిర్బంధముచే వ్రాస్వము రాకమానగు. (మహిమంగల తమ-సతీరసికతా, మహిమకా - కల - తమస - తీర - సికతా అని ఛేదము)

చతుర్థతరంగము :

(1-2) నకారమునకు సంధియందు సంక్షేపము—

ఓర్పున్ + అఘములు—ఓర్పు న్నఘములు.

క్షైర్యయు క్తి కిన్నరుడుగ (ఆరణ్యపర్వము)

‘అక్షింక్షేషా నాచి’ యను చింతామణి

నూత్రిమయోష్మన స్మరము పరం బగుచో నకారమునకు లోప సంక్షేపంబులులేవు. సంక్షేప విధానము దుస్సంధి యని లాక్షణికులు పేర్కొని యదానిని నిరాకరించిరి.

‘దొర వీవు న్నజాఁడు ననిన దుస్సంధి యగుకా.’

కవిజనాశ్రయము (దోషప్రకరణము)

‘ఆతఁడు, న్నతఁడు నని యూఁది పలికిన సతతము దుస్సంధి యంద్రు.’ అనఁతుని ఛందము—(4-20)

‘ఎందును దుస్సంధి సమా

ఖ్యం దిరమగు నందు నిందు ననుచో నందు

న్నిందు నని వైననచ్చులు,

పొంద సముచ్చయ నకారములు కృత్రిమాదకా’

అప్పకవీయము (సంధి: 5-12)

కాని స్వరపరకత్వమున నకార సంక్షేపము మహాకవిప్రయోగములం గానంబడియెడి.

(3-4) అచ్చంధి—

ఎంత + అధికము - ఎంతధికము; కినుక + ఉడుగు - కినుకుడుగు.

(5) క్రియాంత శఫస్వరలోపము—

ఉ. క్రంతుడు ర్నిజువలేక (క్రంతుడుగు నిలువ లేక)

లకారమునకు నిట్టి స్వరలోపము గలుగుటకు లక్షణమునఁ జెప్పబడకున్నను నిందుఁ ప్రయోగము చూపఁబడియె.

ఉ. భృత్యుల్ భూమి మాటాడ్డుచున్.
కవిజనసంజీవనిలో గానరాని పద్యములు :

కవితోక సంజీవనియందుఁ బండ్రించెడు యతులున్న వని కన్నూరిరంగకవి తన ఛందమునఁ జేర్చినయె (8-14-వచనము). ఆ యతుల శబ్దము చెప్పఁబడలేదు. ఉపలబ్ధ కవి సంజీవని ముద్రణప్రతి యనుమగ్రము. ఇందు నేఁడు గాననమ్మ యతిభేదము లీ క్రిందివి.

1. ఆభేదయతి (వ-పలకు) - (52 పద్యము)
2. శకంధ్యాదియతి (55)
3. వృద్ధియతి (69)
4. నష్టమాసయతి (78)
5. సరసయతి (85)
6. అఖండవడి (89)
7. నిర్వసమాసయతి (98)
8. ఉపసరయతి (110)
9. రివడి (115)

(ప్రథమ తరంగము)

ఈ పైయతుల మధ్యమధ్య ధర్మపు, అచ్చుటు, ఒక్కొడు, డిగు, దిగు, ఒనరు, పొనరు, అందొజ్జ, ఎయ్య, నెగయ్య, పోడిమి, పోడిమి, తాయెతు మున్నగు శబ్ద రూపములకు నిరారకములుగా లక్ష్యలక్షణములు గలవు. వీనిని బ్రత్యేక యతిభేదములుగాఁ బరిగణింప వీలుపడునట్లు లేదు. రంగకవి చెప్పిన 12 యతులలో 9 మాత్రమే నేటి ప్రతిలోఁ గానఁబడియెడు. తక్కిన మూడెవియో? పై శబ్ద రూప నిర్ణయక లక్షణము లందే యా భేదము లివిడియున్న వేమో!

సులక్షణసారమున 'తాయెతులు నుయ్యెలయ్య' ననుపద్యము యావడి క్రింద లక్షణముగా గ్రహింపఁబడినది. (చూ. క్రొత్త ప్రతి. యావడి-పు. 95)

కవిజనసంజీవని లోనిదిగా సులక్షణసారమున నీ క్రింది పద్య ముదాహృతము.

గీ॥ లక్షణాన్వితముగ నక్షశబ్దంబుపైఁ
ధనర నూహి ననుపదంబు వెలయు

నపుడు వృద్ధి నెప్పు నగు గుణంబును జెల్లు
నాగుణం బఖండమై చెలుంగు.

(చూ. క్రొత్త ప్రతి అఖండవడి-పు 128)

అక్షోహిణి, అక్షోహిణి యను రూపద్వయమం దఖండవడి చెల్లుటను జెప్పుచున్నది పై లక్షణము. ఈ విషయ మీ పరిశోధన పత్రికా ప్రథమసంచికలో అక్షోహిణి-తదర్థయతి విశేషాలను నా వ్యాసములోఁ జర్చింపఁబడినది.

సర్వలక్షణ సారసంగ్రహములో నీ క్రింది పద్యములు ముద్దరాజు రామన్న చెప్పినాఁడని వ్రాయఁబడినవి.

1. జాతిచైరంబు లంది ప్రాసంబులందు
2. సారిది భోజకవ్య నరదంబుపై నిడి

శకటరేఫ ప్రకరణము. 3, 4 పద్యములు.

3. బమ్మెర పోతరాజు కృత భాగవతంబు
సలక్షణంబు గాక (8-263; పు 248)

ఈ మూడుపద్యము లప్పకవీయమునఁ గవియే చెప్పినట్లు గానన చెప్పెడు.

(చూ. పై పద్యములు-అప్పకవీయము-24-229, 281, 284 ప)

సర్వలక్షణసార సంగ్రహములోని యీ పద్యమును దిలకింపుడు.

అ॥ కాకునూరి యప్పకవి యహోబలపతి

ముద్దరాజురామ ముఖ్యులై

పోతిరాజు కబ్బమున జ్ఞానరేఫలు

గదిసె నంచుఁ బలికి రది హుళిక్కి.

(పు-242, 3 అ. 262 ప)

నేటి కవిసంజీవనిలో శకటరేఫ ప్రకరణము గాని, దానిం గూర్చి తెల్పు కతిపయ లక్షణములు గాని కానరావు. పోతన కవితలో రఱసాంకర్యము నెగ్గడించినాఁడట రామన. ఈ భాగమంతయు నేటి ప్రతిలో బుప్తము గాఁబోయి !

శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు కవి సంజీవనిలో నెక్కిటివకులక్రింద స్మరతత్త్వ సారము, కాశికతకము, ముదారాక్షసము, భారతానుకాసనికము, నన్నెచోడ తుమార సంభవము అను గ్రంథములలోని పద్యములు ముదాహృత మనియు, నన్నెచోడుని కలావల సము, పెద్దపాటి సోమనాథ కవి యరుణావల పురాణమునందలి పద్యములు నందు గృహీతము లనియుఁ దమ తుమారసంభవ పీఠికలోను ;

మఱియు వల్లభరాయని వీధి నాటకములోనిదిగా 'తునుమం బెట్టిన' పద్య ముదాహృత మని క్రీడాభిరామ పీఠికలోను వ్రాసియున్నారు. ఈ కవిగారివద్ద నేటి ముద్రిత ప్రతికి భిన్నముగా సమగ్రముగా బ్రత్యంతర ముండు నని లోచెడు. అద్దానిని సంపాదించి నేటిప్రతిలో సంపరించి పునర్ముద్రణము గావించుటకు లాక్షణికు లగు సండితులు గడంగవలయు.

కవిసంజీవనిలోని ప్రయోగవిశేషములు :

(1-1) శ్రీ మించుందనకాంతి - ఉదంత తద్ధర్మార్థక విశేషణమునకు హల్పరకత్వమున నుగాగమసంధి.

(1-2) తగుకుక్ వజ్రము—నిరపరకత్వమున నుగాగమసంధి. ముద్దు తేజిదొరలో-తేజియను దీరాంతశబ్ద మిది, అచ్చికము. దీరాంత దేశ్యములకు హ్రస్వము రా దని చింతామణి 'దీరాణాం హ్రస్వస్యాత్, నచదేశ్యపదే,' ఇట్టి హ్రస్వప్రాప్తి కాకరము 'హస్వాదేశ్యేతువా క్వచి'త్తను గాధర్వణము.

(1-4) తిక్కన యజ్వప్రముఖ నిఖిల+కవిమూక్తిమణి-ఇది నామాఖండయతి-వ్యంజనమైతి.

(1-75) పొనరింతు ననేకకార్యములు హరి కనఁగ—పోలికయతి. పై రెండువర్ణునేటి ప్రతిలోఁ జేర్చొక్కబడలేదు.

(1-78) నసమాస సన్నియాసము లనమంబుగ నచ్చు హల్లు+లకు యతిచెల్లక—ఇది యఖండపడి.

(1-105) అఖిలా, నిమిషారులఁ దునియె నురువ+ఁజించి యనంగక.

న-ణ యతి, ఇయ్యతిభేదము నేటి ప్రతిలోఁ గానరాదు.

(2-28) కృతిని సమాగమములు త

క్కత కారాంతంబు బుందగం దేలఁగ...

తక్క-వాంతపదము తక్క-దకారాంతమని సంధి చేయవలయు. అట్లేని ప్రాసభంగము. ఆవ్యయముపై గసడవవాదేశము రామనమున వికల్పము. (చూ. 1-12 లక్షణము)

(2-41) ధూర్తముఖ్యుపదవతుష్టయంబగు నుత్సమేని దుత్సమేనిఁగ+గృష్టవలన.

ఇది ఋత్వసంబంధపరి-ఇదియు నీ ప్రతిలో లేదు.

(3-8) తెలుఁగుల నై చాటత్తర.

ములపైసంస్కృతపదంబు+పొసఁగింపఁగఁక—పోలికపడి.

(3-13) తగు శ్రీ లింగము తెలిగిం

పఁగ నెంత సమాసమధ్య+మంబున నైనన్ -

ఇందు బిందుయతి మైత్రి గలదు. ఇది లక్షణమునఁ జెప్పఁబడినట్లు లేదు. మఱి యిందు ఖండాఖండబిందుప్రాస గలదు. దీరముల మీఁదనే యా ప్రాసమైత్రి చెల్లు నని రామవచెప్పె. కాని యిందు రామవచేతనే హ్రస్వములమీఁద నీ ప్రాసమైత్రి విశేషము ఘటితమై యున్నది.

ఇందాఁక నుపలభా సమగ్ర ముద్రిత ప్రతి ననుసరించి కొన్ని విషయముల సంగ్రహముగాఁ జెలిపితి. సమగ్ర ప్రతికై ప్రయత్నము సులువలయుట లాక్షణికుల తి ముఖ్యకర్తవ్యము. మద్రాసు అడయారు లైబ్రరీలో దీని వ్రాత ప్రతి (సమగ్ర మఁట) కలదని వినికి; పరిశీలించవలసియున్నది. ఇంకెవరివద్దనేని సమగ్ర ప్రతి యున్న నా యీ పయత్న లేశమునకుఁ జేయూత యొసఁగ సహృదయుల కివే నావిన్నపములు.

అ గు మంచి కథ

(ప్రాచీనజానపదకావ్యము)

(శ్రీ వేటూరి ఆనందమూర్తి పరిష్కృతము)

(గతసంచిక తరువాయి)

యెరగడపాడులో శేషానా తల్లి !
కొనివార్తలు విన గాంతుమో యేమో
రాగసరము నేల రాలినందులకు
దేవేంద్రతమకము తెరువులో నేడు
తేలెనో రక్తాన తెలియకుండేను
అని చెప్పి తీసె తా నాచీర నగలు.
అయితన్న తనమీద దయతోడ నిడ్డ
నాచీర సొమ్ముల నగుమంచి తీసె,
మహిమీద నెల లేనిమాంధ్రాళి గట్టి
కై కొని ముత్యాల కంఠమాలికను
చెలు వైనకరకంచుచీర తా గట్టి
అలివేటి తా నిల్వట్టద్దంబు చూచె.
అద్దంబులోపల నా చీర నగలు
చెలు వైనముత్యాలు నిరిదప్పి యపుడు
ముత్యాలసరములు మొగి కొంటి దప్పి
పరగంజ మాంధ్రాళి పట్టుచీరయును
గరిమతో తెలుపుగా కనుపింపసాగె.
అందుల కగుమంచి యాశ్చర్య మంది
“నందుల నిరిదేవి నాతల్లి వినవె !
అయితన్న యిచ్చినయవి కళ దప్పె.
అయితన్న కచ్చి టేమాయెనో తల్లి !
రట్టడిపగతుర రణములో చంపి
గట్టిగా యెదురొమ్మ గాయాలు నాటి
నిరివీరకల్లుగ చెల్లకుండేన !
మాయన్న అయితన్న మహి చెల్లునేని
పోయి మందలు చేరి పొదుకకుండేన !”
అని చెప్పి తీసె దా నాచీరనగలు.
వరుసతో బట్టావులవలభన్న యిడ్డ
పట్టంచుతో నున్న ప్రతిమలచీర
గట్టిగా చుట్టెను కమలాక్షి తాను.
భావించి పచ్చల పదకంబు బెట్టి
ఆ వేళ తా నిల్వట్టద్దంబు చూచె.
శ్రీమంతులెట్లెకి నిరి దప్పె నగలు.
నామాక్షిచీరపై ప్రతిమల కల్ల
తోడ ప్రాణము వచ్చి దుఃఖింపసాగె.

కడుమంచి పదకంబు కనుల చూడంగ
గురువింద దండె మొ గురుకొనియుండె.
అక్కన్న యిది చూచి యటు చిన్నబోయి
చెక్కిట చెయి జేర్చి నిరిదేవి బిలచి
“వలభన్న యిచ్చినపట్టంచుచీర
పట్టుపై వ్రాసిన ప్రతిమల కల్ల
నిలై ప్రాణము వచ్చి యాత్మణముననె
తోచక తమలోను దుఃఖింప సాగె.
నిర్జీవప్రతిమలు నేడు దుఃఖింప
దుఃఖనైరుల తునుమాడి చంప
బట్టావులన్నకు బల్లలు నాటి
అటు ఘోర యుద్ధాన హతముకావోలు !
వేడుక మాయన్న వెలిమంద లెల్ల
చూడ నెవము లేదె చూపు తీరంగ”
అని చెప్పి తా నీసె నాచీరనగలు.
కర్రియావులరాజు కరుణతో నిడ్డ
బంగారు నగలును బన్నరములు
సొంపుగా బెట్టి తా జూచె నెద్దంబు.
అద్దంబులోపల నా చీరనగలు
బంగారు నగలకు పసి మెల్ల దప్పె,
సంగతి గామెకు కరిపోక యుండె.
అందుల కగుమంచి యాశ్చర్య మంది
“నందుల నిరిదేవి నాతల్లి వినవె
కర్రియావులరాజు కరుణతో నిడ్డ
సొమ్ములు చీరలు సొంపు దప్పినవి.
అచ్యుతుడు కరియావులన్న పాలేట
పోరాడి వీరుల పోటుల జీర్చి
ఉరుగడి బాణాలు ఉరమున నాట
మాయన్న కలనిలో మడియకుండేన !”
అని చెప్పి తా నీసె నాచీరనగలు.
భీముడు యెరనన్న శేర్మొని యిడ్డ
తామరపూచీర దండిగా గట్టి
అమీద తా నిల్వట్టద్దంబు చూచె.
అద్దంబులోపల నాచీర నగలు
నిడ్డమై పసపాడు చీరగా దోచె.

ముద్దనీళ్లను మంచి చూపినట్లుండె,
 భామయ్య నది చూచి బంధుల జూచి
 “సోమకులమువార చూడండి మీరు
 యరనన్న యిచ్చిన యాచీరనగలు
 సరిపోనియందుకు శకునంబు వెగతు,
 ఎద్దులు యరనన్న యుద్ధంబు చేసి
 నీదిరాజులవారి నేనలు గూర్చి
 శరీములు యీటెలు జగ్గరి నాటి
 యెరనన్న యీరీతి నేగకుండేన!”
 అని చెప్పి తా దీసె నాచీరనగలు,
 వాసిగా ముమ్మయ్య వరుసతో నిడ్డ
 ముద్దులు కులికేటి మరువులు చుట్టి
 సందిటకడియాలు సఖియ తా బెట్టి
 బంగారుకుచ్చుల బవిరంచుకమ్మ
 పొంగుచు నలివేణి పొసగంగ బెట్టి
 పసిడివడ్డాణమ్ము బాగుగా బెట్టి
 అలివేణి తా నిల్వబట్టెదంబు చూసె,
 అద్దంబులోపల నాచీరనగలు
 ఆరీతిచేవామ్ము నంటక యుండె,
 సందిట కడియాలు జాలిపాములగ
 దొలిగిని తమలోను మెలగుచు నుండె,
 మరువులు నంతలో ముత్తునియ లయ్యె,
 రహి దప్పి ధరణిపై గారినట్లుండె,
 అది చూచి యన్నడు ఆగుమంచి తాను
 పలికెను తల్లితో బాంధవలో విరగ
 “ముమ్మయ్య యిచ్చినను రువలు నాకు
 అమ్మలారా నేడు ఆనవు గ కుండె,
 కల్లందులపోచయ్య గొప్పపక్షిడ్డ
 బాలమమ్మయ్య తా బానేడు తల్లి
 సరిసేయ వెల్వడి నీదిరాజులను
 వీరుల బలి చేసి మీ ఆచు కాన
 నివ్వలిరాశిలో నిడ్డతో బట్టు
 తావులు చెప్పదు తల్లిగో వివవ,
 పోచయ్య మమ్మయ్య పురహరు గొల్వ
 సన్నిధినిల్తురు సత్య మీమాట,
 నిండిన దొరకొండ నీటిరేవు
 దోవలు వాగులై దొంగిలు పగలు,
 శివలోకపైనాలు చేయ్యెయ్య మనకు,
 రేపు మాడోబాసు దాపైనవేళ
 ఆపద పాలేట నావార్త గొంచు
 బకునన్న తెచ్చిన పైనాలు మనకు”
 అని చెప్పి తా దీసె నాచీరనగలు,
 వాసిగా బీరన్న వరుసగా నిడ్డ

పట్టుచీరను గట్టి పడలి యగుమంచి
 కరమున బంగారు కడియాలు బెట్టి
 నేడ్కతో నద్దంబు వేమారు చూచె,
 బంగారు కడియాలు భావింప నంత
 కంచుకడియములై కనిపించి యుండె,
 కొంచక కన్నీళ్లు గోళ్లజమ్ముచును
 “యెలనాగ వివవె యిదేమి చోద్యంబా
 కత్తిపల్లి సింహము ఘనుడు బీరన్న
 భక్తితోనిచ్చిన బంగారు నగలు
 కళ దప్పినందుకు కారణం బేమొ!
 కీరుడుగోసంగులు పరగ బీరన్న
 బోడావుల చెన్నయ్య పొరులో నరికి
 వాడికయ్యెనుల వధియించివారు
 గుత్తాలు లాటిపిటల్ గట్టలై కూల
 మంగొల్లిపాటను మదియకుండీర!
 కొంగవార్ కత్తులు కూలకుండేన!
 పట్టకత్తులు కైరిపాటు కాకున్నె!
 పట్టుచీరగ బంటు భద్రపఱచితి,
 పగవారి శిగమల పాలు జేసితిని,
 మగవాడు బీరన్న మడిసెనొ యేమొ!
 ఏవేళ కేవార్త యేరితి యగునొ”
 అని చెప్పి తా దీసె నాచీరనగలు
 ఆన్న లిచ్చినసామ్ము లనువుగా వనుచు
 వన్నెగా పురుషుని వారాలసామ్ము
 లగుమంచి తాలిమి నరంగ బెట్టె,
 పూలమాంజిష్ఠను పూని తా గట్టె,
 పులిగోరు అడికను పూని తా దొడిగె,
 మొలకచెన్నెమిద మెగి బన్నరము
 అత్తుకొన ముత్తాలహారాలు బెట్టె,
 సందిటకడియాలు సఖియ తా బుట్టె,
 బంగారుకుచ్చుల బవిరంచుకమ్మ
 పొంగుచు నలివేణి పొసగంగ బెట్టె,
 పసిడివడ్డాణమ్ము బాగుగా బుట్టె,
 చెంగెన బంగారు చెరగులచీర
 రంగుగా ధరియించె రత్నాలసామ్ము
 లగుమంచి తాలిచె నందాలధరిణె
 నేడ్కతో నద్దంబు వేమారు చూచె,
 నద్దంబులోపల నాచీరనగలు
 పుడమికు చెలికి పూలమాంజిష్ఠ
 పొంక మై యుండెను, పులిగోరుఅడిక
 పిక్కటిలి యపుడు బిగువుగా నుండె,
 అరయంగ సామ్ముల కటు కాంతి కచ్చె,
 మేనికి బంగారు మేలిమి హెచ్చె,

అనువల్లికాంతికి తా వెరగంది
కన్నతల్లిని జూచి కలకల నవ్వి
“ చూచితివే తల్లి చోద్యమ్ము కాని
పుట్టింటివా పెద్ద భూషణా లేవి
యమరవాయెను గాని ఆత్మవారిడ్డ
సామ్యులే యమరను కుభము కాబోలు !
పురుషు డిచ్చిన యట్టి పూలమాంజిష్ఠ
హర్షమై మేనికి నమరినందులకు
కొమరాలసింహము ఘోరాజిలోను
తిమిరేటిమూకుల తెగునతో జంపి
యెదురొమ్ము బల్లెలు వీపున వెడలి
చెదరక నారాజు చెల్లె కాబోలు !
నిది నాకు మోక్షంబు యిది నాకు జయము
కాపాడగదరమ్ము కల్ల గాకుండ.
పని బూని కైచేసి పయనంబు రేపు
నందులసిరిజేవి నల్లచెవులలో
వల్లవులతో మంద వారు వీరనక
ప్రణ్యువునీరాడ పోగడ్డు మనకు.
వైకుంఠపయనాను వచ్చెగా రేపు.
అమ్మరో ! ” పెద్దన ఆధాంగలక్ష్మి
మక్కువ కొమరక్క మరియు నిట్లనియె
“ నింతేసి పంతాలు యింతి యగుమంచి
పంతంబు లేటికే బాంధవుర మీద.
మనియొండ నిటువంటి మాటలు నీకు
అనగాదు పాపము ఆన్పలవిదా.
పిన్న పెద్దలవారు పలికినంతట నె
అన్నలచెల్లెలు అక్కన్న పలికె
“ పగ కల్గి యనుటయూ పంతాలు తల్లి !
జగి తప్పి సామ్యులు చీర లుండంగ
నెరుగగ జెప్పితి మేమి నేరంబు

గంగను వేడబోవుట

గంగను వేడను గ్రక్కునమీరు
అంగ నామబులార ! ఆయత్తపడుకు
యదువంశములవారి యాదవనకుల
పిలువక దొనకొండ పెద్ద లందరిని ”
మక్కువ విని అగుమంచి మాటలను
వరుసతో బిల్చిరి వారి నందరిని
“ పండుముల యో పాప ! బండాదులచ్చ !
కందువ రారమ్మ గంగను వేడ
నన్నయ్య యో నాగ ! నలినాక్షులార !
పన్నుగా రారమ్మ భాగీరి వేడ
చట్టువారి చాన ! చల్ల నాగమ్మ !

గట్టిగా రారమ్మ గంగను వేడ
మక్కుటకోటి మల్లమ్మ ! మర్ల యెల్లమ్మ !
తటుకు దామసాని ! తల్లిగో రాగో
గోదారి సిద్దమ్మ ! గొట్టేటి పెద్దను !
అలగోవింబమ్మ ! ఆవులనాగ !
దండు బోయిన యెర్ర ! తరుణలామీరు
నాడువేడుకతోడ నెలతలు రండు
గంగను వేడను కదలి రారండు
జాట్టు బోయిన వెంగ ! బుడదారిగంగ !
గట్టిగా రారమ్మ గంగను వేడ ”
అమరంగ నంగు మంచి యప్పుల బిలచి
వ (బి) ప్పగ నగుమంచి వదిల బిలచె.
“ భక్తుని నలమేడ ! పయనమై నీవు
అతివేగ రావమ్మ ఆవులన్నగంగ !
అయితన్న యో పోత ఆధాంగలక్ష్మి
పయనమై రావమ్మ భట్టావులనూర !
కర్రియావుల నాగ ! గంగను వేడ
నెరనన్న యోబయ్య ! వేగ రారమ్మ
ముమ్మమ్మ చినమ్మ ! మొగిసిరి గిరమ్మ !
కమ్మకొని రారమ్మ గంగను వేడ ”
అందరి వైనాలు అతివేగ జెప్పి
చందనగంధులు సముఖాను నిలువ
అక్కన్న గంగమ్మ కలిసివట్టతోను
మక్కువతో నేన మరివేగ జేసి
అరయంగ జవ్వాది ఆగరు భూతియును
సిరి మించు బంగారు చిటిగిన్నెలోను
రంగుగా నిడుకొని రమణి యగుమంచి
అంగనామణి యప్పు డతివేగమునను
అదివారపుభావి చేది దెప్పించి
గరిమతో బంగారు కలకాల నించి
చామంతి కురువేరు చెంగల్వ పూలు
వేమారు మల్లెలు వికసించు మంచి
పొన్నలు మల్లెలు బొంకు మల్లెజను
వన్నెగా జాజులు వాసింతుపూలు
పరగ దాంగర్లతో పట్టించె నంత.
అరయంగ నగుమంచి అతివేగమునను
ఒప్పుగా గండమ్మ నోనరంగ గాజు
కుప్పెలలో విండ కురుగుగా నుంచి
అటకలి పట్టించి యగుమంచి తాను
మేటిరాజుకు చెల్లె మెలత యగుమంచి
దీవించి బోనాలు తెలిగో నంత
భావించి యగుమంచి పట్టించె నంత.

వీరగండపు కప్పె వెలదుల చేతి
కరయంగ నిచ్చెను అతినిష్ఠతోను.
బంగారు నివ్యాళి పళ్ళాలు తెచ్చి
సంగతి పొంబ్రాణి నరస వేయించి
రాజుల చెల్లెలు రమణి యగుమంచి
పూజగ్ల కె తీంచె పూల దాంగగ్ల.
కొట్రాజు చెల్లెలు గంగను వేడ
వైనమై వచ్చెను పూతి యగుమంచి.
చుట్టాలు పక్కాలు మామవారలతో
రణభేరి మ్రోయంగ రమణి తా గదిలె
కుచ్చుల ముత్యాలు కూర్చిన యట్టి
పచ్చల పాలకి పన్నుని తల్లి
దండైన నీలాల దావిన యట్టి
వెండి పాలకిలోన వెలది యగుమంచి
కనకభూషణములు కళల గ్రుక్కేటి
అనువైన పాలకి నమ్మ కొమరమ్మ
మణులు భూషణములు మాటి యున్నట్టి
అనుకుల పాలకి నమ్మ నీరి చేవి
వరుసగా నెక్కిరి వార లందరును.
వల్లవులు నగరిలో వాకిలి ముందు
చలమైన బాజాభజంత్రీల వారు
నరిగలు గుంజులు వైతి కైముల్లు
సన్నవీరణములు శంఖులధ్వనులు
కనకతిప్పెట్టును కాలికొమ్ములును
భోగన చెలగంగ భూనాథు చెల్లె
గారవంబున నేనె గంగను వేడ.
అంగడిపీఠిని హనుమాంతుగ మిని
రింగుగా వచ్చిరి రమణిగోపికలు.
గమిని చాటంగాను గంగమ్మ గుడిపై
రలిమించు బంగారు రత్నాలకుంట
కనిపించె యాదవకొంతల కపుడు.
పల్లకీలు దిగిరి భామినీమణులు,
అందలాలు దిగిరి అంగ నామణులు.
పాదచారు లగుచు భామ లందరును
ముదవు తోడుత వచ్చి మ్రొక్కిరి భక్తి.
తూర్పుగ మినికి బోయి తోయజనుఖులు
నేర్పుతో గుడికిని నెలతలు మ్రొక్క
భూతకోట్లకు నెల్ల పురుషుడైనట్టి
పోతరాజుకు వారు పొందుగా మ్రొక్క
యాగి యాకొంతలు అప్పుడు వేడ్క
భోగిని యెదుటను బోనాలు దించి
తిరుమందచాదుల తీరుగా వలచి
తిరుకాపు దియ్యగా నెరగొప్ప బలిక.

తిరుకాపు దియ్యంగ తిరుమందు లంత
నక్కన్న మొదలైన యాదవసకులు
మక్కువ లోనికి మరి పోయి రంత.
నాగభూషణనికొంతకు మ్రొక్తి భక్తి
పట్టుపటాభర్లు పరపించి వేగ
పట్టి దింపించెను పాదపూజంత.

గంగ నలంకరించుట

చక్కని గంగకు సంపంగి నూనె
అక్కన్న శిరసంపై నతినిష్ఠతోడ.
శిరసంటి గంగకు నెలియ కన్నూరి
పసపునల్లుల దీర్చి పణతి కీకాయ
అటుకలి తగ నిడి ఆతివేడ్కతోడ
కిలకంతి బంగారుకలకాల ముంచి
జలకంబు లార్పిరి నామ్మవి కపుడు.
మేలిమిపట్టిన మే నెల తుడిచి
విప్పుచు గంగకు వీరజడ లల్లి
తుప్పల తలయార్చి భూసాలు వైచి
కడువేగ బంగారు కాంతిగంటి
పాడువైన బంగారు పుట్టుంబు గట్టి
అగురుగండము మేన నలది కన్నూరి
వగలు రా బూసిరి వామాక్షి కపుడు.
కాటుక తగ నిడి గంగకు నపుడు
దీటుగా కన్నూరి దిద్ది కొకబొట్టు.
బవిగెలు కుంతైండ్లు పమాజకమ్ములును
సవరించె కర్ణాల సఖియ గంగకును.
పగడాల సరములు పచ్చపదకాలు
జగజేకమాతకు సరవితో నిడిరి.
కీర్తులు కడియాలు కీర్తకంకణాలు
పుత్తలిగాజులు స్ఫూర్తిగా దొడిగి
కర మొప్పగా వ్రేళ్ల కనకముద్రలు
ధరియింపగా జేసె తరుణి యగుమంచి.
పసిడివడ్డాణమ్ము బాగుగా నిడిరి.
పసమించ నగుమంచి బాగుగా దిద్ది
శివుని యిల్లాటికె చెలువుగా బెట్టి
నవరత్నఖచిత మానవకీర్తిమ్ము.
పండ్రెండు చేతుల భాగీర్థి కపుడు
మెండైన సామ్యుల పెరుగులు పాచ్చె.
గంగకు సామ్యులు ఘనముగా బెట్టి
సింగారములు చేసె నెలియ యగుమంచి.
ఘనఘనఘను యని కమ్మవాసనల
భ్రమగాంబతును కుప్పెపన్నీరు జల్లె.
వెలయంగ కన్నూరి నలిపించి యపుడు

చెలువుగా గందంబు చిలికించి యపుడు
పాలేటి కేగిన ప్రభువుల దలచి
పాటోసి అన్నల పోలికల్ జూచె.
అన్నల పోలికలటు చిన్నబోయి
వన్నె దప్పుచు రక్తవర్షమై యుండె.
అందుల కగుమంచి యాశ్చర్య మంది
“సంధులసిరిదేవి! నా తల్లి వినవ
దుర్వాసకాపమ్మ దొనకొండ కిపుడు
దుర్వారమై యుండు దోషమ్ము కలగు.
పోలుయెర్రనైన పోలిక వినుడి
ఆలమందలు గుత్తలయ్యాని తల్లి”
వాలాయముగ నెంచి వార్తలు తెలిసి
తాలిమి బోనాలు తగగ చెప్పించి
వరికొత్తబోనాలు (2) వకప్రక్క నుంచి
కొత్తబోనాలు కొంచక నుంచి
నూటొక్క అట్టును నూటొక్క ముద్ద
వాలముగా నిల్పి వనిత యగుమంచి.
పాటించి యాటోన పంటి యగుమంచి
మేటముద్దగ జేసి మెండుగా నిల్పి
పప్పును నేయును పలుకాక మలను
వ (2) ప్పుగా వడ్డించె వనిత యగుమంచి.
వారిబోసి యగురు వరుసతో బూసి
పేరుపేరున విల్పి పెద్ద లందరిని.
“నివ్వాలి యియ్యరో! నిజమండి యెదురు
అక్కన్న మొదలైనయాదవస్త్రీలు
పండుముల యెరగప్పు పైడివారితల్లి
కందువనివ్వాలి గంగ కియ్యంగ
నన్నయ్య ముద్దయ్య నాగయ్యకొమ్మ
ఫన్నగా నివ్వాలి భాగీరి కియ్య
చట్టువారిచాన జడవారిచాన
ఘట్టిగా నివ్వాలి గంగ కియ్యంగ
పులిమద్దులపొల్లి భూమాడిపొల్లి
కలగక నివ్వాలి గంగ కియ్యంగ
పండుముల యోపాప బండారులచ్చ
కందువనివ్వాలి గంగ కియ్యంగ
భక్తని నలమేడ పంటి వీరగంగ
భక్తితో నివ్వాలి పడతి కియ్యంగ
అయితన్న యోపాత వలభన్ననూర
కయికొని నివ్వాలి గంగ కియ్యంగ
కరియాపుల నాగ యెరనన్నబయ్య
గరిమతో నివ్వాలి గంగ కియ్యంగ
పోచయ్య సిరిగిరి ముమ్మయ్యమాల్లు
ఘనముగా నివ్వాలి గంగ కియ్యంగ”

అగుమంచి మొదలైనయాదవస్త్రీలు
పాడి చాలించిరి పల్లెముల్ దించి.
అటు వెన్న మాతంగ అయిదువల్ వచ్చి
నీటుగా నీలాల నివ్వాలి చెచ్చి
మొగమంటపంబున మొత్తమై నిల్చి
తగు నెత్తి పాడిరి తాము నివ్వాలి
పాడి చాలించిరి పల్లెముల్ దించి
పాడుకొని నిలువ భామ లిర్గడల
ధీమంతు చెల్లెలు దిట్టతనాన
వేమూరు గంగను వేడుకోపాగ
“అనిశక్తిని నీవు ఆఖిలమాతవు నీవు
నాదిరంబులు నీవు నవబ్రహ్మ నీవు
భువనంబులు నీవు భూములు నీవు
రవిచంద్రులు నీవు రాగంబు నీవు
భోగంబులును నీవు బుధులు నీవు
యోగంబులును నీవు ఉదధులు నీవు
కురువంబులును నీవు కదనంబు నీవు
మనజా లెల్లను నీవు మాయలు నీవు
కాల మెల్లను నీ వకాంబు నీవు
వేడివానలు నీవు వెలుగులు నీవు
పాడిపంటలు నీవు పశువులు నీవు
నక్షత్రములు నీవు నభములు నీవు
పక్షులు యక్షులు పన్నగోళములు
కారంబు నీవు ఓంకారంబు నీవు
సారంబు నీవు సంసారంబు నీవు
మెలగు వాయువు నీవు మేఘంబు నీవు
ఆల వేదములు నీవు ఆమగులు నీవు
అండంబు నీవు బ్రహ్మాండంబు నీవు
కొండగృహము నీవు కోనలు నీవు
సంస్థలు తపములు జపములు నీవు
తత్త్వంబు నీవు మహత్త్వంబు నీవు
గంగరోమాపాల కలిగుంటివైన
రంగుగా పాలేట రాజుల కుభము
మాతోను జెప్పవే మము గన్నతల్లి
భూతలపతు లై నపుణ్యసోదరులు
యెరగడ్డపాటను యెట్లున్నవారో!
యెరుగను ఓ తల్లి యెవరి వేడుదును!
మాకు దిక్కవు నీవు మహియందు గాన
చేకొని నీవేవ జేతు నిత్యమ్ము.
పరులమె మాతోడ పలుకవు నీవు?
ఊరకే యున్నావు ఓ యమ్ము నేడు”
అక్కన్న వేడితే అప్సర డెరుగుమ్ము
ఉక్కుబొమ్మవలె నుండిను గంగ.

అప్పుడు గంగను నందరు జూచి
తప్పక తమలోను తలపోసి రంత.
“పొలతులారా ! యిన్ని బోనాలు తెస్తే
కలకలనవ్వచు కనువిచ్చు గంగ
అమ్మలారా ! యెదో యాగడం బాను
కమ్మక యీ గంగ కళ్ళ దప్పె గాన”
ఆక్కన్న యంతట నాగ్గుజూచి
మక్కువతో వేడి మరియూ నిట్లనియె.
“వేటలు బోనాలు వేగ బెమ్మనుచు
పాటించి నాతోడ పలుక గా దటవె ?
చేడెలో మాయన్న డేమమ్మ వింటే
పాడించి పదివేల పాడిగొట్టెలను
చాలుగా నడికింతు శక్తిగో నీకు.
వంతు క్కొన యట్టి వారి కీనాడు
సంతోష మాయె నా జాన్నానీ గంగ
మత్తాయిరో నీకు మనసుకు రాగ
ఉత్తరపు గమిని నూరేగ జేతు.
ఆలమందలరాజు లన్నలనుండి
మేలువార్తలు విన్న మించిన ప్రేమ
దక్షిణపు గమిని దామెనవేట
లీక్షణమే యిత్తు నింతిరో నీకు.
చక్కని మాయన్న సంగ్రామజయుడు
కక్కసపువైరి కంఠీరవుండు
సేనలు తానును డేమాన వస్తే
మానిని ! యెత్తైన మలల నున్నట్టి
యేపెలు నరికించి యిల బండికిల్లి
మాపటి కాడింతు మాతల్లి నీకు.
చల్లవా రేగురు సాహసభునులు
చల్లనై వస్తేను సంతోషమునను
మందు జడ లిడుదు ముదితగో నీకు.
యెద్దులు బొల్లావు నెలమి నయితన్న
నెలతగో ! డేమమ్మ నే వింటినైన
చేతిపూటిత్తును కాంభిని నీకు
ఆవులన్నల డేమ మటు వింటినైన
మూపు గండల నిత్తుముదితగో నీకు.
పలిగొండ పెద బావ పద్మరాఘవుడు
చుట్టువారెర్రయ్య చిట్టి నామరది
లేమగో పాలేట లెస్సగా నుంటే
భామగో యెత్తింతు పదివేల దివ్యె.
నాదెళ్ల నాయడు నాదుపోచయ్య
వాసిగా తిరుమంద వరుసలవారు
తిన్నగా నుంటేను తీరుగా నీకు
పన్నుగ కుంకుమ బండ్లు లోలింతు.

ప్రాణనాథుడు తన్న పాయనిమగడు
రాణువ నుత్తమ రాజు పాలేట
డేమాన నుంటేను కాంభిని నీకు
భక్తితో గట్టింతు బంగారుగుడియూ.
రాలిగుడియూ నీకు రహణ గట్టింతు.
మాయన్న బీరన్న మన్నీలవైరి
కాయజు సాటి మాఘనుడు చెన్నయ్య
మేలైన ధీరులు మేటిగోసగులు
పాలేటి దక్షిణభాగమ్మనందు
తీరుగా నున్నట్లు తెలిసితిసేని
బారి గుండము బొత్తు భాగీర్థి నీకు.
బసువన్న గోకులపరమభవ్యుండు
వెసలక్ష యాదవవీరకంపటము
నక్షయ మెనరించి యాదుకో తల్లి
దక్షిణపాలేట తల్లిగో గంగ !”

గంగ దుఃఖించుట

అగునుంచి వేడగా నప్పు డెరువమ్మ
మిగులంగ మేఘముల్ మెరసిన ట్లుండె.
పటపట మని గుడి పగిలిన ట్లాయె.
కటకట యేడ్చెను కన్నులపాప.
బొటబొట కన్నీరు బోరున కురియ
గడగడ వణికెను కంభ మాడిగను.
రవ్వలు చెడినెను రత్నాలు రాలె.
మువ్వలు గజ్జెలు మురముర లాడె.
యెరువమ్మ గందమ్మ యెర్రనై పోయె.
పరగంగ మాంధాళి పచ్చనై పోయె.
గంధము యెర్రనై కాంతియు దప్పె.
అందంబు తప్పె నయ్యతివమే నెల్ల.
పువ్వులతోమాలు భూమిపై రాలె.
పువ్వుల రేకులు పుటపుట రాలె.
కుడికంట రక్తము కురియంగ పాగె.
యెడమ కంటను నీరు యేరులై పారె.
దడదడమని గంగ తల్లడ మండె.
గుడిలోని గంగమ్మ గుడియెత్తు పెరిగె.
గర్భగృహములోని గంగను జూచి
బొబ్బలు పెట్టెను పోతులరాజు.
భాగీర్థి యడలంగ పడతులు చూచి
తెగువతో దుఃఖంబు తెచ్చి రందరును
సిరిచేసి మొదలైన చెలువ లందరును
తాటాకుమంటలై తల్లడ మంది
కుమిలిపోయిరి మేను కుమ్మరావముగ.
తామరనీరుగా తల్లడ మంది

తొటతొట కన్నీరు తొరగి రందరును.
 వామాక్షి గంగ కీర్తనలం బైరి
 ఆగంగ దుఃఖమ్ము నగుమంచి యపుడు
 ఆ గంగ జూచెను అతివ తా నపుడు
 “ కాంతమె రుద్రాణి! కాంతి భద్రాణి!
 కాంతమె చండిక! కాంతి అపర్ణ!
 కాంతమె జమద్గ్ని! కాంతి జగదంబ!
 కాంతమె శివు భాను కాంతి మహామారి!
 కాంతమె పరంజ్యోతి! కాంతమె నీకు ”
 ఆనబెట్టిన గంగ యగుమంచి పల్కు
 మునుకొని తా కాంతమూర్తి యై నిల్చె.
 ధీరుని చెల్లెలు గిట్టతనాన
 దూరంగ పాగెను తో యజమభిని.
 “ అమృతో నీ కిట్లు లిలించు మైతే
 కమ్మక పాలేట కల్లు మావారి
 కంతంబులును చేరు వాయె కాబోలు!
 యింతిగో యాదవుల కిలవేల్పు వనగ
 కాంతి మాసిన కేమి గతి యేమి మాకు ?
 మున్ను మా కెల్లను పొదమతో నీ కి
 మిన్ను విరిగి వచ్చి మీద వ్రాలినను
 అరచేత నాపెద నంటవో తల్లి.
 అరచేత నాపక నన్నలమీద
 దయతప్పి విడచితే తల్లిగో గంగ.
 భయపడి పోతివే బాగ్గిరి గంగ ?
 కన్నుల నిద్రలో కలవరించినను
 యెన్నడు సితరము లెఱుంగమో తల్లి.
 వాటమై చేకూరువద్ద పోలరాజు
 డీటుగా చెల్లనదినము లిప్పటికి
 నగునది యేడ్లము యంతంబు వచ్చె.
 అరమర లేలమ యాడు మొక మాట.
 నడుభూమి నున్నట్టి నావారి గొంచు
 పడద్రోసి వస్తినే పాలేటినడుమ ?
 నిను వేడినందుకొ నెలతగో గంగ
 చిన్న బోయూన్నావు సిద్ధంబుగాను.
 మొక్కిలిమో తల్లి మోసంబు లేక
 దిక్కు మాలినపక్షి తీరెడు మేమి?
 నాగుడి పలుక వన్యాయమా నాకు
 నాగుడు నిలుపవు న్నాయమా నీకు
 మేఘము కప్పగా మీనాక్షి యుండె
 పగవారు మా మీద బాదు లెత్తెదా !
 గడగడ లాడుచు కాంత యుండంగ
 పుడమీగుమందల పొడువకుండేర !

కన్నుల పాపలు గంగ శోకింప
 కన్నార! దొనకొండ కాకిపాడేము!
 కంచాలు గడగడ కదలి నందులకు
 కుంభిని దొనకొండ కూలె కాబోలు!
 ఉరము భూషణము లుద్రాగినందులకు
 మెరచెడి పాపన్నమేడ రాలేనో!
 యెగువమ్మ గండము లెర్ర నగుటకు
 పాశనో రక్తంబు పాలేను నిండ!
 నేనలు వడివడి చెదరినందులకు
 పస చెడి దొనకొండ పాడయ్యెనేము!
 పూవులతోమాలు భువిని రాలటకు
 భావింప ముండెములో సారాదునేము!
 అలీల శివపురి కందర కిండు
 కలిగిని! నమ్మక! కన్నార మీరు.
 చుక్కలు రాలుట చూచితి కేమి
 గ్రక్కన పైనాలు కలిగిని తమకు
 దడదడమని గంగ తల్లిడిల్లుటకు
 గుడియొత్తు గంగమ్మగుడిని లేచుటకు
 గర్భ గృహముకడ కన్నార! తమకు
 శోబానగుండాలు సాద లేక్కడిని!
 గొనకొని పోతయ్య కూత పెట్టుటకు
 దనకొండ పట్నమ్మ దగ్గ మయ్యాని!
 పక్షులు చీకాకపడి కూయుటకును
 పక్షులై ప్రజ లెల్ల పారకుండేర ?
 పరిపరివిధముల పలుమారు దూరి
 గరిమెతో నగుమంచి గంగతో పలికె.
 “ ఇప్పుడు మానిలే నీ నాటిగొలి
 కర్పూరగంధి! నా కలలోను వచ్చి
 యొప్పుగ మేలును నొనరంగ కీడు
 చెప్పవే అన్నల క్షేమంబు నాకు ”
 అనుచును నగుమంచి యప్పు డిట్లనియె.
 “ పదరమ్మ పోదాము పట్నాని కికను ”
 మధురాక్షి అగుమంచి మాటలు వినిరి.
 “ కలకంఠి! దూరంగ గంగ నేమాయె ?
 బాలరాజుల కిపుడు పాలేటి నడుమ
 కాలము చేర్చయ్యె గంగేమి జేయు ?
 ఎంత వారికి నైన నీశ్వగుమహిమ
 దొంతుల దాచినం దాగునటమ్మ
 అట్టి గంగను దూర నక్కన్న ! తగదు ”
 గట్టిగా నందరు కలియంగ జేరి
 లెనువతో గంగకు చెచ్చినయట్టి
 బోనాలు కాన్కలు పూజగ్గ కియ్య
 నానలి యిచ్చుచు నక్కన్న కదిలె.

వారు పాలకి లెక్కి పరుసతో వచ్చి
మచ్చిక వల్లవులు మగువల బిలిచి
పాపై న తిరుమందు లింతుల బిలచి
అనేక నగుమంచి యందర నంపె.
అప్పుడు అక్కన్న యరుదెంచి వచ్చి
రంజిల్లు క్షణాల రత్నకూటమున
వనరంగ గూర్పుండె తాపంబు దీర.
ఉవిదలు చెంబుల నుదకాలు దెచ్చి
ముఖపజ్జనము జేసి మందర నిలచి
బంగారు పళ్ళెల పాయ పాన్నములు
సంగతి వడ్డించి నభియ లందరును
బంటిగా గూర్చుండి పడుతు లందరును
పడ్రసోపేత మా నగపాన్నములను
ఆ యెడ భుజియించి రందరు గూడి.
వడి దప్పి యక్కన్న వా తెరబూస
కళ దప్పి యన్నము కవురాయె నంత.
అందుల కగుమంచి యాశ్చర్య మంది
“యెందుకు వగతు నే నేమి నేయదును ?
కాకి బోయిన ఘన భక్తిరన్న
రాకపోవుటకు నై రాగజీలుగు నే !
పావురాలయన్న పరిణామ మేమొ
తెలియనగులకు చింతిల్లుగు నేమి !
తలకొని యంతంబు దాపాయె నేమి”
“ సారకు నీ కేల శివునాల నెంత
నేరితి జరగిన నేమి జేసేను ?
యేడుతరలో పెద్ద లేగమ్మ యిప్పుడు ?
వాడవాడల నేలవార లేగమ్మ ?
వాలాయముగ బ్రహ్మ వ్రాసి యుండంగ
తాలిమిలో నిండి ధరణిలోపలను
చావును బుట్టవు మరి జేసెనమ్మ”
అని యల్ల దీర్చరి యంగ నామణులు.
ఉచితింబు కా దని యూరడింపుచును
కొంత లందరు చేరి గారివింపుచును
పాలును మిగడ పంచదారయును
బంగారుగిన్నెల బాగుగా నించి
గూరగింపుగ జేసి రక్కన్న కపుడు.
లేమలు తల్లి కాలింగన మ్మిచ్చి
భామలతోడుత పాలకి నెక్కి
కొమరమ్మ నగరికి గొబ్బన వచ్చె.
అంతట సూర్యుండు నస్తాది గ్రుంకె.

అగుమంచి కల

మలయుచు నక్కన్న మందిరంబునను
సరసత పటచినబాజాలకయ్య
నవరించి యగుమంచి శయించె నంత.
అరరాత్రివేళ నరుదెంచె గంగ
వల్లవు లందరు వసుధ పాలేట
చెల్లినవార్తలు శక్తి తా నెరిగి
మొల్లసుగంధి తా ముస్తీగు చేసి
పండ్లెండు చేతుల భద్రాయుధములు
కా (నే) సగిన్నెయు చేత చక్రమ్మ బట్టి
వారాయణు పేర నాన్య మైనట్టి
యెరువమ్మ లేటిని యెక్కి తా గదితె.
నిరతము నొనకొండ నిరజనేతి
గట్టిగా తరుణికి గల చెప్పవచ్చె.
రంగు మీరగ వచ్చు రమణికి నపుడు
గండపట్టెల మంచి ఘన మైన తలుపు
కనకశూలము జూప గడియలు దొలగె.
చప్పుడు నేయక చంద్రకాలకడ
కర్పూరగంధి తా కర్పూరదివ్య
తప్పక మలిపెను దాననంహరి.
మచ్చెకంకి యిప్పుడు మాధవుని చెల్లె
లక్కన్న దగ్గర కటు తాను వచ్చి
పచ్చనక్షత్రులను పై బడచెల్లె.
గంగ తా ముత్తాల గడ్డెల్లె చేరి
చెప్పంగ సాగెను శీఘ్రమే తాను.
“ అక్కరో! యేమందు నక్కడి విధము
నేమి నిర్దరబోదు వింతి యక్కన్న ?
వామాక్షి ! నిద్రయాపద లెఱుంగదటె !
నన్నెల దూరితి నామాటవివే.
నగనలో మీవారి వార్తచెప్పేను.
శ్రీతాళదిబ్బెము శివునకైత్రంగ
నలరచుమరు చింతి యదరెను లేవె.
అమ్మన్న ! దొనకొండ కాపదబుట్టె.
పాయక దివ్యలు పాలేట మలిగె.
తప్పక యగుమంచి! ధరమీద చెల్లి
యొప్పుదప్పచు వార లొరిగిరి లేవె.
అయినకొండలచుట్టు నశ్వాలచుట్టి
వహిచెడిపోయిరి వారలు లేవె.
కరుణతో కొంగవార కత్తులమీద
చిరువైన బెబ్బులి బిరుదాంకములును

(సకేషము)

(40 వ శతీ తరువాయి)

చతుర్థపాదమున 'సుప్తిరనిరహాశోకతల'ని యుండవలయును.

ఉదాహరణము ముఖ్యులక బాధెను

నూరులు గోరు జన్ములుం

గదలెడుమేనఁ బెంజెమట గ్రమ్మెను

నూర్పులు నీలైకా మదం

బొదవఁ బ్రియం గలం గవయు

చున్నది యిత్తటి నేల నిద్ర

లైద వని యంతరంగగతి

దేవుడు చెల్వె విదగ మగ్గలక.

౧౮, 19, 20 ప.

తృతీయపాదమున 'మదం బొదవఁ బ్రియం గలం గవయుచున్నది' నని యుండవలయును.

'అనుభవించఁ దనికి యట మఱి విషయము'

విదురు నని తలంచు వెడంగుఁ దలఁపు

లభిలశిశిఖారి యందింద నాభ్యుమాన్

గమియైచెచి యాగ్ధుఁ గడఁగునట్లు.

౧౮, 19, 20 ప.

ఈ పద్య మిట్లుండవలయును.

'అనుభవించఁ దనికి యట మఱి విషయము'

విదురు నని తలంచు వెడంగుఁ దలఁపు

లభిలశిశిఖారి యందింద నాభ్యుమాన్

గమియైచెచి యాగ్ధుఁ గడఁగునట్లు.

'సలపద్యమృదురత్నదలపాదతలకొంటి

గమియైచున్నేధగ మనోల

సన్నతరంభోమనంపద నిర్గర

మలినతంబునొప్పున శేర్మ

మానితమృగ రాజవధ్యక్షశశితి

మనమోధరభాతి వహనశక్తిఁ

జక్షితమంగళాబకలోచనద్యుతిఁ

జమరసునేకపాశప్రభాతిఁ

జేరి యంద కొను చారుతరావయ

వంబులంగుఁ దిన్న వరుసఁ బోలి

యునికిఁ దద్ద మిరిగి యున్నట్ల యుండ నా

గారి వనమునందు గొరిజేరి'

౧౮, 19, 20 ప.

ఈ పద్యమున నెట్లుగీతయంగుఁ గొలి పాదమున 'జేరి యంద కొను చారుతరావయ

వంబులంగు' నని కలదు. గొరిజేరి గొరివనము

నంగుఁ దద్ద మిరిగి యుండుటకుఁ గారణము

'జేరి యంద కొను చారుతరావయ వంబులంగుఁ

దన్న వరుసఁ బోలియునికి' యని చెప్పెను

గోవిందమనో గోవిందేవి గూడ వ్యంజించుఁ

జెప్పిన యీ పద్యమును బరిశీలించిన నెట్లుగీతి

తోడివాఁడుగా 'జేరి యంద కొను' అనుటకు

బదులు 'జేరి యంద కొను' అని యుండుట

సంగతి మరి నోచుకపోదు. 'జేరి యంద కొను'

అన్న మాట నుదాహరణ.

సాక్షాత్తుకముగా నిటు కుమారసంభవము

(వాల్మీకారి మద్రణము) లోని మద్రణ

స్థానిత్యములు, వానికి సవరణలు కొన్ని

సఖ్యము లయినవి మాత్రము చేర్చినఁ

బడినవి. ఇంకను స్థానిత్యము లంగుఁ దెక్కులు

కలవు.

—పరిశోధకుఁడు.

సంపత్సరం చందా : ఆరు రూపాయలు

ప్రా ప్తిస్థానం

కార్యదర్శి

భాషా సేవ క స మి త్రి,

2/583. పై క్రా ఫ్ట్స్ రోడ్,

విరునల్ల, క్కేణి, మద్రాసు-5.

